

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE ve SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE KAMU ÖZEL SEKTÖR
İLİŞKİSİ ve DEREGÜLASYON (ÖZELLEŞTİRME) ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ash ÖZGEN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN

TOKAT- 2024

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Kamu Özel Sektör İlişkisi ve Deregülasyon (özelleştirme) Örnekleri” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Aslı ÖZGEN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda bana yardımcı olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN'a ve hem lisans hem yüksek lisans eğitimimde desteğini her daim hissettiğim, bilgi ve birikimlerinden faydalandığım, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı değeri asla unutmayacağım kıymetli hocam Doç. Dr. Hayrettin TÜLEYKAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni bu günlere getiren, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım Anneme ve Babama, tüm bu süreçte yanımda olan, birçok fedakarlıkta bulunan ve beni hep motive eden sevgili Eşim Enes Furkan ÖZGEN'e ve bana varlığıyla güç veren biricik oğlum Cihangir ÖZGEN'e teşekkür ederim.

ÖZET

TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE KAMU ÖZEL SEKTÖR İLİŞKİSİ VE DEREGÜLASYON (ÖZELLEŞTİRME) ÖRNEKLERİ

Özgen, Aslı

Maliye Yüksek Lisans Programı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN

Nisan 2024, x + 112 sayfa

Yönetim sürecinin oluşabilmesi ve hayata geçirilebilmesi için temel bazı zorunluluklar vardır. Bu zorunluluklardan ilki ortak bir amacın olmasıdır. İkincisi ise, insanların birden fazla olmasıdır. Yönetim süreciyle ilgili hangi kaynakların mevcut olduğu araştırıldığında, yönetim kavramıyla kamu yönetimi algısının aynı süreç içerisinde kullanıldığı ve yönetimin alanlarından bir tanesinin de kamu yönetimi olduğu ifade edilmektedir. Globalleşen Dünya ekonomisinde nitelikli ve sistematik bir özelleştirme programı ile birlikte özel sektörün önünün açıldığını İngiltere örneğinde görülmektedir. Almanya, Amerika, Fransa gibi ülkelerde de özel sektör uygulamaları zaman içerisinde artış göstermiştir.

1980'lerden sonra, dünyada özelleştirme uygulamaları hızlı bir şekilde faaliyete geçmiştir. Gelişmiş ülkeler, birçok şirketini özelleştirerek geliştirmekte olan ülkelere öncülük etmiştir. Türkiye açısından özelleştirme uygulamaları artarak oldukça büyük bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Amerika, Almanya, Fransa ve İngiltere'de de özelleştirme uygulamaları faaliyete geçerek büyük oranda başarılı olmuştur. Özelleştirme çalışmalarının asıl amacı, devletin asli yükümlülükleri olan adalet, eğitim ve güvenliğin sağlanması için yapılan harcamalar ile özel sektör tarafından yapılması güç olan altyapı yatırımlarının yönetilmesi, ekonominin ise serbest pazar mekanizmaları ile yönlendirilmesidir.

Bu çalışmada esas olarak, kamu yönetimi ve özel sektör ilişkisi ele alınmış, seçilmiş ülkeler özelinde araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca ülkelerin özelleştirme uygulamaları hakkında bilgiler verilerek, konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Türkiye ve dünyada yapılmış özelleştirme örnekleri incelenmiş, özelleştirmenin avantaj ve dezavantajları hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu, Kamu Yönetimi, Özel Sektör, Deregülasyon.

ABSTRACT

PUBLIC PRIVATE SECTOR RELATIONSHIP AND DEREGULATION (PRIVATIZATION) EXAMPLES IN Türkiye AND SELECTED COUNTRIES

Özgen, Aslı

Finance Master's Program

Advisor: Dr. Lecturer Member Kübra GÖZEN BOZDOĞAN

April 2024, x + 112 pages

There are some essential owners for the management process to be formed and implemented. The first of these devices is the presence of a common purpose. The second is the multiple existence of people. When the payment related to the management process is investigated, it is clearly stated that public administration is a unit of the perception of public administration in the fields of production and management in the same process. It can be seen in the example of the UK, where the path for the private sector has been paved with an integrated and systematic personalization program in the globalizing world economies. Private sector practices have increased over time in regions such as Germany, America and France.

After the 1980s, personalization applications became operational rapidly around the world. In developed countries, there are specialized leaders who thrive by privatizing many companies. Türkiye-focused personalization applications have increased and created a significant source of income. Privatization practices in America, Germany, France and England have been largely successful in the transition to operation. The main purpose of the privatization plan is to divide the expenditures made to ensure justice, education and security, which are the main monetary rules, with the infrastructure investments that can be made by the private sector, and to direct the economy through the free market unit.

This information was examined specifically for selected countries, focusing mainly on public administration and private sector relations. Also, information about countries' personalization practices, better dissemination of the subject. Customization examples made in Türkiye and around the world were examined and evaluations were made about the advantages and benefits of privatization.

Key Words: Public, Public Administration, Private sector, Deregulation.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK SÖZLEŞME	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	3
YÖNETİM VE KAMU YÖNETİMİ KAVRAMI	3
1.1. Yönetim Kavramı.....	3
1.2. Kamu Yönetiminin Tarihsel Gelişimi.....	4
1.3. Kamu Yönetiminin Amacı	6
1.4. Kamu Yönetimi ile Özel Sektör Yönetiminin Ayrışma Noktaları.....	7
1.5. Kamu Yönetimi Düşüncesinin Türkiye’de Gelişimi	9
1.5.1. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar	12
1.5.1.1. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu	13
1.5.1.2. Sermaye Piyasası Kurulu	13
1.5.1.3. Kamu İhale Kurumu	13
1.5.1.4. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	14
1.5.1.5. Rekabet Kurumu	14
1.5.1.6. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu	14
1.5.1.7. Kişisel Verileri Koruma Kurumu	14
1.5.1.8. Nükleer Düzenleme Kurumu	15
1.5.1.9. Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu ...	15
1.5.1.10. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu.....	15
1.5.1.11. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	15
1.5.2. Bütçe Dışı Fonlar	15
1.5.2.1. Klasik Bütçe Dışı Fonlar	16
1.5.2.2. Gizli Bütçe Dışı Fonlar	16
1.5.3. Genel Bütçeli Kurumlar	17

1.5.4. Özel Bütçeli Kurumlar	17
1.5.5. Yerel Yönetimler.....	17
1.5.6. Sosyal Güvenlik Kurumu	18
1.5.7. Döner Sermayeli Kuruluşlar.....	19
1.5.8. Kamu İktisadi Teşebbüsleri.....	20
1.5.8.1. KİT'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi	21
1.6. Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Yönetimi	22
1.7. Almanya'da Kamu Yönetimi	24
1.8. İngiltere'de Kamu Yönetimi	26
1.9. Fransa'da Kamu Yönetimi	29
BÖLÜM II.....	31
TÜRKİYE'DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE ÖZEL SEKTÖRÜN YERİ VE	
ÖNEMİ	31
2.1. Türkiye'de Özel Sektör	31
2.2. Amerika'da Özel Sektör	34
2.3. Almanya'da Özel Sektör	36
2.4. İngiltere'de Özel Sektör	40
2.5. Fransa'da Özel Sektör	43
BÖLÜM III	46
DEREGÜLASYON (ÖZELLEŞTİRME) KAVRAMI VE ÖRNEKLERİ	46
3.1. Deregülasyonun Tarihçesi	46
3.2. Deregülasyonun Amaçları	49
3.2.1. Piyasa Ekonomisini Güçlü Hale Getirmek.....	50
3.2.2. Dış Sermayenin Ülkeye Girişini Hızlandırmak ve Kolaylaştırmak	51
3.2.3. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Ekonomi Üzerindeki Yükünü Hafifletmek	52
3.3. Özelleştirme Yöntemleri	55
3.3.1. Halka Arz Yöntemi	55
3.3.2. Bedelli Devir Yöntemi (İşletme Hakkı Devir)	55
3.3.3. Blok Satış Yöntemi	56
3.3.4. Bist Satış Yöntemi.....	57
3.3.5. Tesis Varlık Satış Yöntemi	57
3.3.6. Yap- İşlet-Devret Yöntemi.....	58
3.4. Deregülasyonun Avantajları ve Dezavantajları	59
3.4.1. Deregülasyonun Avantajları.....	59

3.4.2. Deregölasyonun Dezavantajları	61
3.5. Türkiye’de Deregölasyon (Özelleştirme) Örnekləri	66
3.5.1. Bankacılık Sektörü	66
3.5.1.1. Etibank	66
3.5.1.2. Sümerbank	66
3.5.1.3. Halkbank	67
3.5.2. Gıda Sektörü	67
3.5.2.1. Tekel	67
3.5.2.2. Et ve Süt Kurumu	69
3.5.2.3. Süt Endüstrisi Kurumu	69
3.5.3. Petrol Sektörü	70
3.5.3.1. TÜPRAŞ	70
3.5.3.2. POAŞ	71
3.5.3.3. PETKİM	71
3.5.4. Telekomünikasyon Sektörü	72
3.5.4.1. Türk Telekom	72
3.5.5. Elektrik Sektöründe Özelleştirme	74
3.5.6. Çimento Sektörü Özelleştirmeleri	76
3.5.7. Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi	77
3.5.8. ORÜS’ün Özelleştirilmesi	80
3.5.9. TCDD Özelleştirilmesi	80
3.6. Dünyada Deregölasyon (Özelleştirme) Örnekləri	81
3.6.1. ABD’de Özelleştirme Örnekləri	83
3.6.1.1. The Airline Deregulation	83
3.6.2. İngiltere’de Özelleştirme Örnekləri	84
3.6.2.1. British Telekom (BT)	84
3.6.2.2. Nottingham Ekspres Hafif Raylı Sistemi	86
3.6.2.3. Eurotunnel Projesi	86
3.6.3. Almanya’da Özelleştirme Örnekləri	88
3.6.3.1. PREUSSAG Şirketi	88
3.6.3.2. VEBA AG	88
3.6.3.3. VOLKSWAGEN	88
3.6.4. Fransa’da Özelleştirme Örnekləri	89
3.6.4.1. Tuolouse Metro Projesi	89

3.6.4.2. Eurodisney	89
SONUÇ VE TARTIŞMA	91
KAYNAKÇA.....	95
ÖZGEÇMİŞ	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1. Üç Aylık ABD Cari Hesapları ve Bileşen Bakiyeleri	24
Şekil 1.2. GSYİH Büyüme Oranı	26
Şekil 1.3. GSYİH Büyüme Oranı	28
Şekil 1.4. GSYİH Büyüme Oranı	29
Şekil 2.1. Toplam ABD Girişim Sermayesi Yatırımları	36
Şekil 2.2. Almanya’da Gerçekleşen Projeler	40
Şekil 2.3. İngiltere’de Gerçekleşen Projeler	42
Şekil 2.4. Fransa’da Gerçekleşen Projeler	45
Şekil 3.1. Tesis Varlık Satış Yöntemi.....	58

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AYM	Anayasa Mahkemesi
BAĞKUR	Esnaflık Sanatkâr ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BOTAŞ	Boru Hatları ve Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CFAB	Anadolu- Bağdat Demir Yolları
DİTAŞ	Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği Anonim Şirketi
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
EÜAŞ	Elektrik Üretimi Anonim Şirketi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HES	Hidroelektrik Santralleri
HMB	Hazine ve Maliye Bakanlığı
İDT	İktisadi Devlet Teşekkülü
İPRAŞ	İstanbul Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi
KAYA	Kamu Yönetimi Araştırma Projesi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
ONS	İngiltere Ulusal İstatistik Ofisi
ORÜS	Orman Ürünleri Sanayii A.Ş.
ÖİB	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
POAŞ	Petrol Ofisi Anonim Şirketi
PREUSSAG	Prusya Maden ve İzabe Ocakları A.Ş.
RTÜK	Radio ve Televizyon Üst Kurulu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEİAŞ	Türkiye'ye Elektrik İletimi Anonim Şirketi
TEK	Türkiye Elektrik Kurumu
TETAŞ	Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt Şirketi

TL	Türk lirası
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜPRAŞ	Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi
UK	Birleşik Krallık

GİRİŞ

Kamunun ekonomide sınırlarının ne olması gerektiği iktisat teorisinde yüz yıllardır tartışıl原因en bir konudur. Bu konuda önemli bir literatür meydana gelmiştir. Üretim araçlarının kamunun tekelinde olmasını savunanlardan, bütün kamu kaynaklarının özel sektör elinde olmasını savunanlara kadar geniş bir yelpazede konu işlenmiştir. Son yüzyılda dünya genelinde yaşanan büyük çalkantılar (iki cihan savaşı) ve savrulmalarla birlikte iki kutuplu dünyada ortaya çıkmış ve bu konu üzerinde bir mücadele başlamıştır. 20.yy. son çeyreğinde rüzgâr neoklasik iktisadın argümanları yönünde esmeye başlamış ve kamu kaynaklarının devlet tekeline çıkarılarak özel sektörde etkin ve verimli kullanıldığı yönünde genel bir kanaat oluşmuştur. Bunun sonucunda özelleştirme uygulamaları 1980 sonrası dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından benimsenmeye başlamıştır.

Kamunun elinde bulunan kurumların belirli bir bedel karşılığında özel sektöre devredildikleri görülmüştür. Özellikle İngiltere ve Amerika’da başlayan bu süreç 1990’lı yıllardan itibaren tüm dünyada kendini göstermeye başlamıştır. Kamu sektörüne ait kurumların özelleştirilmesi, bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Yıllardır devlette çalışan binlerce işçi artık özel sektör tarafından istihdam edilmeye başlamış, çalışma şartları, ücretleri dahi farklılaşmıştır. İşçi kanadında durum bu şekildeyken, vatandaş nezdinde ise, başarılı olmayan özelleştirmeler karşısında, hükümete karşı bir ön yargı oluşmuş, devletin kurumları bir hiç karşılığı devrediliyor, imajı ortaya çıkmıştır. Devlet ise, sosyal devlet anlayışı içerisinde, kamu güvenliği, sağlık, adalet, eğitim gibi konularda kalmayı tercih ederek, ticari hayattan çekilmeyi arzu etmiştir. Devletin bu isteğinin arkasında, toplumsal refah ve kaynak kullanımının en üst düzeylerde olması gerektiği düşüncesi bulunmaktadır.

Ekonomide serbest ortam oluşturmak ve devleti girişimci bir yapıdan çıkarıp temel görevlerini yapmasını sağlamak özelleştirmeyi savunanlara göre özelleştirme uygulamasındaki temel amaçlar arasında yer almaktadır. Bunu savunanlara göre, özelleştirmenin başarılı olabilmesi için giderler bir hayli düşük olmalı, elde edilen kaynaklar verimli ve refah artırıcı yatırım alanlarında kullanılmalıdır.

Bu tez konusu, Türkiye’de ve bazı seçilmiş ülkelerde, kamu yönetimi ile özel sektör yapılarının incelenerek, uygulanmış olan özelleştirme çalışmalarının gözden

geçirilmesi ve zelleştirme hakkında genel bir değerlendirme yapılması amacıyla seçilmiştir.

Bu amaçla hazırlanmış olan tezin birinci bölümünde, yönetim ve kamu yönetimi kavramları açıklanmış, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile birlikte KİT'ler ile alakalı bilgiler verilerek, Almanya, Amerika, Fransa ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin kamu yönetimleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu ülkelerin seçilme sebebi, gelişmişlik seviyeleri ve erişilebilir verilere sahip olmalarıdır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'de ve seçilmiş ülkelerde özel sektörün yeri ve öneminden bahsedilerek Almanya, Amerika, Fransa ve İngiltere'nin özel sektör yönetimleri hakkında bilgi verilmiştir. nc bölümde ise özelleştirmenin tarihçesi, yöntemleri, amaçları, avantaj ve dezavantajları hakkında detaylı bilgiler verilmiş, karşılaştırma yapılarak, seçilmiş bazı ülkeler özelindeki uygulamalar değerlendirilmiştir.

BÖLÜM I

YÖNETİM VE KAMU YÖNETİMİ KAVRAMI

1.1. Yönetim Kavramı

Yönetim gerek devletin örgütsel faaliyetleri gerekse bu faaliyetlerin yürütülmesi ve denetlenmesi anlamına gelen araçsal bir olgudur (Fişek, 2011, s. 76). Yönetim kavramı bir bilim dalıdır. Bu bilim dalının konusu ise kamunun yönetim sürecidir (Güler, 2017, s. 45). Kamu yönetimi içerisinde devletin örgütsel faaliyetlerinin çalışmalarının yapılmasıyla birlikte, denetlenmesini de içermektedir (Çevik, 2010, s. 56-73). Yönetim, amaçların verimli ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi koşuluyla bir grubun koordinasyon ve iş birliği sağlamasına yönelik eylemlerinin toplamıdır (Erkut, 2011, s.138). Yönetim, beşerî ve maddi kaynakların bir hedefe yönelmesindeki faaliyetler sürecidir (Eryılmaz, 2013, s. 7).

Yönetim sürecinin oluşabilmesi ve hayata geçirilebilmesi için temel bazı zorunluluklar vardır. Bu zorunluluklardan ilki ortak bir amacın olmasıdır. İkincisi ise, insanların birden fazla olmasıdır. Bu koşullara üçüncü bir süreç olarak iletişim eklenebilmektedir. Yönetim süreciyle ilgili hangi kaynakların mevcut olduğu araştırıldığında, yönetim kavramıyla kamu yönetimi algısının aynı süreç içerisinde kullanıldığı ve yönetimin alanlarından bir tanesinin de kamu yönetimi olduğu ifade edilmektedir (Çevik, 2010, s. 56-73).

İnsanoğlunun yerleşik düzene geçmesiyle birlikte, üretim noktasında ihtiyacından fazlasıyla meşgul olmuş, hayvanlar evcilleştirilmiş, yeni kaynaklar keşfetmiş, üretimin fazlalaşması ve eşit dağılmaması sürecinde savaşlar meydana çıkmış ve konjonktür değişmiştir (Güler, 2017, s. 25). Değişen bu konjonktür, yönetimsiz bir anlayışın yerine yönetimli bir döneme evrilmiştir. Aşiret, kılan, imparatorluk, krallık, ulus gibi yapılar farklı bir sürece evrilmiş ve devlet kavramsal bir biçimde ifade edilmeye başlanmıştır. Kamu yönetimi noktasında da devlet kavramı, ulus devletlerle aynı kategoride incelenip bilimsel bir evreye ulaşmıştır (Günday, 2002, s. 282). Tüm bu gelişmeler ışığında, kültürel, ekonomik, sosyolojik, hukuksal, siyasal ve birçok etmenin dâhil olduğu süreçte, bilimsel gelişmeler ışığında, devletin devamlılığı noktasında, daha profesyonel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Gözübüyük,

2006, s. 32). Bu gelişmeler kamu yönetimi sürecini de etkileyerek yönetim anlayışlarında değişim meydana getirmiştir. Bu değişim sürecini tanımlayan birçok akademisyen kendi penceresinden farklı farklı tanımlar yapmışlardır.

Bunlara göre;

“Devletin koymuş olduğu kuralları uygulayabilmek ve bu kuralların uygulanması sürecindeki çalışmaların tamamıdır (Eryılmaz, 2004, s. 137-144).

“Devletin sorumlu olduğu yürütme, yasama ve yargı süreçlerinin kapsamıdır (Gözübüyük, 2006).” “Devlet ile birlikte ifade edilen kurumsal yapının başında bulunan yönetimin davranışları, devletin hedefini gerçekleştirebilmek amacıyla ihtiyaç hissettiği insan gücünün siyasal organlarla birlikte örgütlendiği yapıdır (Ergun, 2002, s. 303-333)”.

Yönetim biliminin gelişimi, yönetimin olgusunun ve bilimsel anlamda incelenmesinin idare hukukundan farklı olduğu savunan görüşlerin meydana gelmesiyle başlamıştır. İdare hukuku anlamında yaklaşım öncelikle Almanya daha sonra ise Fransa merkezli Kara Avrupa’ında ortaya çıkarak ABD’de yayılmaya başlamıştır (Seçtim & Erkul, 2020, s. 21). W. Wilson, “Yönetimin İncelenmesi” adlı eserinin içerisinde kamu yönetiminin bilim dalı olarak ayrı bir kolda işlenebileceği üzerinde durarak, bu görüşe katkı sağlamıştır (Eryılmaz, 2014, s. 38). Çalıştığı alan bakımından yönetim bilimi iki ayrı grupta incelenebilir. İnceleme alanı, kamu görevlileri, kamu kurumlarının örgütsel şekilleri, yönetsel faaliyetleri gibi alanları içeren “kamu yönetimi bilimi” devletin işleyişi, yapısı, örgütsel faaliyetleri, hükümet ve siyasi partiler gibi alanları incelemektedir (Seçtim & Erkul, 2020, s. 22). İnceleme alanı özel sektöre dayalı olan “işletme yönetimi bilimi” ise ticaret hukuku, muhasebe, pazarlama vb. alanları incelemekle görevlidir (Öztekin, 2010, s. 20-22).

1.2. Kamu Yönetiminin Tarihsel Gelişimi

Kamu yönetimi kavramını incelediğimizde, akademik çalışma alanı olarak ifade edilmesi eski zamanlarda görülmektedir. Fakat yönetsel uygulama sürecini değerlendirdiğimizde ise, antik Yunan’a kadar uzanan bir sürece kadar ulaştığı görülmektedir (Jane & Özdal, 2014, s. 215-246). Zaman içerisinde Bizans ve Çin gibi büyük imparatorluklarda bürokrasi temelli teşkilatlanmalar, devlet kademelerinde görülmüştür. Fakat kamu yönetiminin modernist anlamda ifade ediliş süreci 1500’lü yıllar olarak görülmektedir (Leblebici, 2008, s. 99-118).

Kamu yönetimi bilim dalı Fransız ve Alman bilim adamları tarafından geliştirilmiş bir alandır. Wilson kamu yönetimi bilim dalının doğuşunun Avrupa kıtası olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra ise Amerika kıtasında gelişmiştir (Wilson, 1887, s. 197-222). Avrupa’da yaşanan mezhep savaşlarının sonrasında, devletlerde bölünmüş bir iktidar yapısının varlığı neticesinde, bu bölünmüşlüğün giderilmesine çözüm olarak merkezde bulunan yönetimin belirli bir güce getirilmesi ve devletin bekasının devamı açısından da Kameralı Bilim diye ifade edilen, günümüzdeki ifadeyle yönetim bilimi geliştirilmiş ve uygulama sürecine geçilmiştir (Aktel vd., 2015, s. 84).

19. yüzyıl ile birlikte kamu yönetimi anlayışı Avrupa’da hukuksal bir sorun algısı oluşturmuştur. Bu yaklaşım neticesinde de kamu yönetimi sürecine yasal bir kimlik kazandırmak zorunluluğu doğmuştur (Kalfa, 2011, s. 406). Yaşadığımız dönem içerisinde de kamu yönetimi süreçlerinde yasal bir kimliğin hüküm sürdüğü ülkelerde, yönetim sürecinden ziyade hukuksal süreçleri, başka bir ifadeyle devletin yönetim erkinin süreçleri ifade edilmekte ve bunun neticesinde de bağımsız bir alandan ziyade, siyaset mekanizması içerisinde işlevsel bir sorun haline gelmektedir. Wilson 1887 yılında “İdarenin İncelenmesi” isimli makalesinde, yönetim süreciyle, siyasetin farklı kulvarlarda olduğu ve birbiriyle aynı süreç içerisinde işlememesi gerektiğini ifade etmiş ve bu sürecin ardından kamu yönetiminin siyasetten farklı bir disiplin olması yolunda büyük katkılarda bulunmuştur (Ergün & Polatoğlu, 1988, s. 5-6).

Wilson’un girişimleri neticesinde bağımsız bir disiplin haline gelen kamu yönetimi, siyaset biliminden ayrıştırılmış ve devamında yönetsel faaliyetler sürecinde kendi alanına ilişkin konulara daha yoğunlaşması amaçlanmıştır (Tarhan & Ezici, 2011, s. 13-21). Diğer bir ifadeye göre, yönetimle siyaset dikotomisi (zıt görüş), Vivien tarafından 1859 yılında ortaya atılmıştır. Aslında Vivien’ in bu görüşle ilgili çalışmaları 1859 öncesinde de bilinmektedir. Fakat yayınlanan bir bilgiye ulaşamadığı için gerekli argümanlar bulunamamıştır (Saklı, 2011, s. 97-120). Daha sonraki süreçlerde White, Goodnow, Taylor gibi akademisyenler de sürece katkıda bulunmuşlardır (Hergüner, 2017, s. 34).

Genel itibariyle kamu yönetimi yaklaşımındaki çalışmalar devletin yürütme Erk’i olarak ifade ettiğimiz organlarının faaliyetleri ve bu organlara bağlı kuruluşların da dahil oldukları işleyiş süreçlerinin düzenli bir şekilde devam edebilme durumu ile alakalı olan çalışmalardır. Bu anlamda kamu yönetimi disiplin sürecine katkıda

bulunabilmek için mücadele veren akademisyenler, bu alanın gelişmesi sürecinde başarılı adımların atılmasında öncü olmuşlardır (Aydın, 2018, s. 59). Kamu yönetim biçiminin günümüze kadar geline noktasında önemli gelişmelerinde olduğu görülmektedir. Değişen ve gelişen dünyada kamu yönetim sürecinde, yeni yaklaşımların olması gerektiği gün yüzüne çıkarken, devletlerin de bu süreçlerden faydalanarak yeni kamu yönetim stratejileri belirlemeleri gerekmektedir (Kalfa, 2011, s. 44).

1.3. Kamu Yönetiminin Amacı

Kamu yönetimi genel itibariyle kamuya faydalı olabilmek için oluşturulmuştur. Bu sebepten ötürü de kamu yönetimi, çalışma alanında kamu faydası için işlevsel bir görev üstlenmektedir (Doğan & Parlak, 2018, s. 31-32). Temel prensip olarak bu görevlerin haricinde, kamu yönetiminin farklı amaçları da mevcuttur. Kamu yönetimi aynı zamanda vatandaşların devletten beklemiş olduğu kamusal hizmetlerin vatandaş zamanında ve kaliteli aktarılabilmesi amacıyla, kamu kaynaklarını görevli kişiler aracılığıyla verimli bir şekilde ulaştırma sürecidir (İşten, 2007, s. 22).

Kamu yönetimi ifadesi kullanıldığında ilk aşamada; devletin genel yönetim kapsamı, mahalli idareler yönetimi, kamu iktisadi teşebbüsleri ile benzer yönetim örgütlerinin beşerî, sosyal yaşam ve gerek teknik gerekse siyasi bir bütünsellik arz eden konularını içeren bir çerçeve anlatılmak istenmektedir (Doğan & Parlak, 2018, s. 52). Bu çerçeve bize kamu yönetiminin betimleyici ve tanımlayıcı özelliğini ifade etmektedir. Kamu yönetiminin ikinci aşaması ise; Yönetimsel açıdan örgütlerin varlık sebepleriyle ilişkilendirilmesidir. Bu ilişkilendirme neticesinde varlık sebebinin geliştirilmesi sağlanarak, yapmış olduğu işlevler iyileştirilir, örgüt kültürünün benimsenmesi sağlanır ve bu davranışın nedenselliği araştırılarak, somut bir şekilde bilimsel bir görüş ortaya konulmaktadır (Aydın, 2018, s. 62). Kamuda çalışan kişilerin bu işlemi yaparken, hangi sorumluluk bilinci altında yaptıkları irdelenmektedir. Bu incelemede bize kamu yönetiminin süreçsel olarak teolojik fonksiyonunu göstermektedir (Eryılmaz, 2013, s. 8).

Kamu yönetiminin amaçları arasındaki fonksiyonlardan bir tanesi de vatandaşla hükümetin daha doğru iletişim kurmasını sağlamak ve toplumsal gereksinimleri daha hassas, kamusal politikalarla oluşturarak, vatandaşları doğru kanalize edebilmektir (Ergun, 2002, s. 303-333). Kamu yönetiminde hedeflenen ilk amaç, devletin temel ve nihai görev kapsamının oluşturmuş olduğu kamu düzeniyle birlikte, toplumsal barışın

korunabilmesi, sosyal adaletin sağlanması, gelecek kuşaklara yön verilmesi hem toplumun hem de bireylerin hastalıklara karşı korunması, toplumsal güvensizliğin giderilmesi ile birlikte, grup çatışmalarının önüne geçerek düzenli bir yaşam ortamında vatandaşının refah içerisinde bir hayat sürmesinin iklimini oluşturmaktır (Aydın, 2011, s. 148).

1.4. Kamu Yönetimi ile Özel Sektör Yönetiminin Ayrışma Noktaları

Genel itibariyle kamu yönetimi süreci ile özel bir işletmenin yönetim süreçleri arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkların olmasına rağmen, yönetsel teorik incelemelerde her iki yönetim arasında da farklılıklarla birlikte benzerlikler noktasında birçok görüş bulunmaktadır. Her iki yönetim anlayışı da benzerlikler kadar farklılıkları da içinde barındırmaktadır. Bu iki yönetimin kuruluş felsefeleri, işleyişleri, işlevsel özellikleri, farklı farklı alanlarda incelenmiş, her ikisi de ayrı bir bilim dalı olarak bilim insanlarınca değerlendirilmiştir (Barros, 2010, s. 455-472).

Yönetimin mantıksal doğası gereği gerek genel gerekse beşerî bir çalışma faaliyetidir. Bu faaliyet sosyal alanların tamamında kendini göstermektedir. Yönetim biliminin birer alt dalı olarak karşımıza çıkan kamu yönetimi ile özel sektör yönetimi, farklı alanların konusudur (Eryılmaz, 2013, s. 14). Yönetim biliminin bir alt dalı kabul edilen özel yönetim süreci ise, bir ürün ile ilgili ekonomik bir katma değer üretmek amacıyla kurulan işletmenin, maksimum faydayı kazanabilmek için elindeki tüm kaynakların optimal bir süreçte kullanılması anlamı taşımaktadır (Aydın, 2018, s. 212). Kamuyla özel yönetim süreçlerindeki farklılıklar kadar benzerlikler de mevcuttur. Bu benzerlikleri incelediğimizde her iki sektörde de bir kurallar bütünüünün mevcut olduğu görülmektedir. Personel istihdamı mevcuttur, mali kaynak yönetimi önemlidir ve dış çevre her iki sektör açısından müşterektir ve her iki sektör kendi içerisinde sorunlar barındırmaktadır (Eryılmaz, 2013, s. 18).

Her iki sektörün de yönetim anlayışı sürecini incelediğimizde, insan kaynaklarının en önemli parametre olduğu, mali yönetim sisteminin çok disiplinli yapılması gerektiği, örgüt yapısına nitelik kazandırılması ve doğru işlevsel süreçlerle yönetilmesi gerektiği, çağa uygun politikalar belirlemesi ve bu politikalarla birlikte doğru yöntemler geliştirmesi, her iki yönetim sisteminin temel işlevleri arasında görülmektedir (Fişek, 2011, s. 163). Her iki yönetim ile alakalı farklılıklar ise şu şekilde ifade edilmektedir. Özel yönetim ile kamu yönetimi arasında ilk etapta hizmetlerin

sunulduğu çevreyle alakalı her iki yönetimin de sorumluluk farklılıkları bulunmaktadır. Kamu sektörünün yönetim anlayışında vatandaşına hizmet veya mal noktasında vermiş olduğu süreç ya kamusal niteliktedir ya da yarı kamusal bir niteliği mevcuttur. Bu sebeptendir ki, kamu yönetiminin vermiş olduğu hizmet süreci öncelikle kamu yararı için verilen bir hizmettir. Özel yönetim sürecinde ise, örgütün menfaatlerini arttırmakla birlikte bir kâr marjı amacıyla bu hizmet verilmektedir. Kamu yönetimi bir oluşumun parçasıdır, yani devletin bir oluşumudur. Görevi, yetkisi, kuruluşu yasal düzenlemeler neticesinde oluşturulmuştur.

Özel işletmeler noktasında ise, kamuya nazaran bir serbestliğinin mümkün olduğu ve piyasa koşullarına göre işletildiği görülmektedir. Kamunun vermiş olduğu hizmet sosyal bir maliyet sürecini de beraberinde getirmektedir. Kamu bunu gözetmek zorundadır ama özel sektörde sosyal maliyetin özel sektöre yükü arttıkça bu süreçten uzaklaşır ve kâr marjı düştükçe de olaylarla ilgilenmemektedir. Kamu yönetim sürecinde, siyasal etki önemli bir noktadadır. Faaliyet sürecinde siyasi erk değiştiğinde, politikanın da değiştiği görülmekte ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, siyasi Erk'in politikalarına uyum sağlamak zorunluluğu hissetmektedir. Özel sektör noktasında böyle bir politik değişikliğin etkisi görülmemektedir. Piyasa koşulları özel sektörün çalışmasını şekillendirmektedir (Fişek, 2011, s. 165).

Kamu çoğu alanda tekeli bir süreç ile sektöre hâkim olmaktadır. Kamu kesiminde otorite ve imaj süreçleri, motivasyonla birlikte belirli bir rekabeti oluştururken, özel sektörün motivasyonu ise, piyasa mekanizmalarıdır. Kamu sektöründe sosyal çıkarlar toplumsal bir çatışmaya sebep veriyorsa, denetleyici ve düzenleyici kurumlar arabuluculuk vazifelerini yaparlar. Özel sektörde böyle bir süreç söz konusu değildir. Kamu yönetiminin esaslarında kamusal güç tek Erk'tir. Bu sebeple tüm yapılan işlemler, devlet tarafından yapılan işlemlerdir. Özel sektörde ise, her iki tarafın eşitliği öngörülmektedir. Karşılıklı ilişkiler ve anlaşmalarla süreç ilerlemektedir. Kamunun işleyiş tarzı, kurallar ve usuller gereğince, kanunlar çerçevesinde belirlenmiştir (Doğan & Parlak, 2018, s. 25). Özel sektörde ise, kurallar vardır fakat yazılı bir dokümantasyon mümkün görülmemektedir. Kamuyla özel yönetim süreçlerindeki farklılıklardaki asıl dikkat çeken nokta ise, anlayış, görüş ve amaç farklılıklarıdır. Hizmetin sunuluş amacındaki farklılık, hizmetlerin niteliklerindeki

süreci de değiştirmektedir. Özel sektörün kâr amacı ile yaptığı hizmeti, kamu sosyal fayda ve kamu yararı amacıyla yapmaktadır.

1.5. Kamu Yönetimi Düşüncesinin Türkiye’de Gelişimi

Modern anlamda Türkiye’de kamu yönetimiyle alakalı çalışmaların 1950’li yılların başlarından itibaren yapıldığı görülmektedir (Bal, 2014, s. 247-255). Fakat Osmanlı İmparatorluğu’nun bir mirası olan Türkiye Cumhuriyeti, bu mirasın kendine kazandırmış olduğu avantajların da getirisiyle birlikte devlet yönetiminin idari Erk’lerinin bir Osmanlı yöneticisi olduğunu unutmamak kaydıyla bu disiplinden faydalanmışlardır (Bal, 2014, s. 247-255). Fatih Sultan Mehmet döneminde sivil ve askeri yöneticilerin devlet kademesinde görevlendirilmesi amacıyla açılan Enderun okullarında bürokratların eğitime hizmet etmesi amacıyla bir okul kurulmuştur (Batmaz, 2015, s. 5-18). Bu okul gerek bürokrat gerekse devlet kademesinde farklı ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla hizmet vermiştir. Literatür bu okulu kamu yönetimi açısından dünyada ilk açılan okul olarak kabul etmektedir (Bal, 2014, s. 247-255). Zaman içerisinde Osmanlı İmparatorluğu’nun yönetim anlamında yaşadığı sıkıntıların neticesinde, bu süreçlerin giderilmesi amacıyla Tanzimat döneminde batı felsefesine uygun devlet yönetimini ve yapısını düzeltmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır (Balcı, 2005, s. 313-318). Tanzimat dönemindeki başka bir değişim süreci ise, Babıali’deki tercüme odası olarak ifade edilen devlet adamlarının nitelikli eğitim alarak yetiştirilmesi sürecidir (Eryılmaz, 2010, s. 16).

Dönem içerisinde yönetim kademesinde görev alacak kişilerin nitelikli bir eğitim alabilmeleri açısından siyasetname ile birlikte Risale olarak da tanımlanan ve devlet kademesindeki kişilere öğüt amaçlı yazılan yönetsel konuların işlendiği ve devletin yönetsel tarzıyla ilgili fikirlerin sürece dâhil edildiği çalışmalarda göz ardı edilmemelidir (Bal, 2014, s. 247-255). Yapılan bu çalışmalar, yönetime telkinde bulunan kişilerin adaleti, devletin düzeni, devletin güvenliği ile ilgili konuları kapsayıp yöneticilerin neler yapması gerektiğini de tavsiye ederek, toplumsal görevleri hatırlatılmış ve bu görevlerin nasıl ifa edilmesi gerektiği noktasında, ahlaki prensipler ön planda tutularak yapılması ifade edilmiştir (Eryılmaz, 2010, s. 16). Bu eserlerden bazıları; Farabi’den “ElMedinetül Fazıla, Kınalı zade Ali’nin “Ahlak-ı Alai”, Nizamülmülk “Siyasetname”, Koçibey’in “Risalesi”, Yusuf Has Hacıp “Kutadgu Bilig”, Kâtip Çelebi “Bozuklukların Düzeltilmesinde Tutulacak Yollar” ile Defterdar

Sarı Mehmet Paşa “Devlet Adamlarına Öğütler” gibi anlamlı eserlerdir (Kapani, 2014, s. 45). Osmanlı’nın yönetim sürecindeki yapısal gelişmelerden, Vilayet Nizamnamesi de kamu yönetiminin tarihsel gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bu Nizamname ile birlikte devletin âdemi merkeziyetçilik ile merkeziyetçilik yapısının dengeli bir şekilde ilerlemesi öngörülmüştür. Ayrıca bir tarafta sancaklarla birlikte vilayetlerin, mali ve idari süreçlerde yetkilendirilmesini savunan görüş bulunurken, diğer tarafta ise, Osmanlı İmparatorluğu’nun kozmopolit bir devlet yapısından müteşekkiri âdemi merkeziyetçi bir devlet yapısının devlete zarar vereceği düşüncesinde olan görüş bulunmaktadır (Karasar, 2018, s. 23). Süreç sonunda Nizamname hazırlanmış ve 1871 yılında yayınlanarak merkeziyetçi bir sürecin devam edeceği fikri benimsenmiştir (Eryılmaz, 2010, s. 12). 19. yüzyılın bitmesine yakın bir süreçte tarih sahnesine çıkan ve Cumhuriyet dönemine kadar etkinliğini sürdüren İttihat ve Terakki partisinin yöneticilerinden Ahmet Rıza, merkezi yapının güçlü bir şekilde savunuculuğunu yaparken, diğer cemahta yer alan Prens Sabahattin âdemi merkeziyetçi bir anlayışın devlet açısından daha iyi olacağı fikrini savunmaktadır (Sezer & Vural, 2010, s. 203-219).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise, bilimsel olarak değerlendirdiğimiz kamu yönetimi anlayışı 1950 yıllarına kadar idari hukuk noktasında bir değerlendirme içerisinde tutulup, 1953 yılında ise, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi olarak bilinen kurum tarafından da bir çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmada, siyasetin farklı bir disiplin, hukukun farklı bir disiplin olduğu fikri üzerinde mutabakat sağlanmış ve çalışmalara başlanmıştır (Sobacı, 2009, s. 347). Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Kurumu bu argümanları kamuoyuyla paylaşmadan önce, birçok uluslararası kuruluşla farklı alanlarda raporlar hazırlatmıştır. Bu raporlardan bir tanesi Neumark Raporudur (Yılmaz, 2005, s. 107-140). İstanbul Üniversitesi’nde görevli bir profesör olan Neumark, kuruma 1949 yılında bir rapor hazırlamış ve “devlet daire ve müesseselerinin rasyonel esasları hakkında”, ismiyle de bu çalışma paylaşılmıştır (Sürgit, 1972, s. 88-89). Ayrıca Dünya Bankası tarafından 1951 yılında Barker Raporu olarak da bilinen bir rapor daha hazırlanmış ve kamu yönetimi ile alakalı konular, Türk hükümetine bir sunum şeklinde yapılmıştır (Yılmaz, 2005, s. 107-140). Bu raporun içeriğinde Türkiye devletinin ilerleyen süreçlerde sürdürülebilirlik açısından, yönetim kabiliyetlerine güveneceği, kamu hizmetinde çalışacak bireyler yetiştirilmesi ve üniversitelerde kamu

yönetimi ile alakalı kürsüsünün kurulması ifade edilmiştir (Eryılmaz, 2010, s. 4-15). Bu raporun ardından 1953 yılında kurulan Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi 1957 yılından itibaren Türkiye'nin kamu yönetimi alanındaki ilk kürsüsünü Ankara Üniversitesinde açmıştır (Uçar & Karakaya, 2014, s. 152-169).

Bu söz konusu rapor yine, maliye bakanlığıyla alakalı bir çalışmadır. Bakanlığın örgüt yapısı, çalışma stratejileri ve çalışanlarıyla alakalı konuları içeren bir rapordur (Batmaz, 2015, s. 5-18). Bu raporların haricinde 1960'lı yıllardan sonra 3-4 tane rapor daha hatırlatılmış, devletin çalışma prensipleri ve yapması gereken reformlarla alakalı somut öneriler sunulmuş ve bu öneriler ışığında da bazı çalışmalar yapılmıştır (Özmen, 1987, s. 23). Bu raporlar aslında bazı şeylerin altyapısını oluşturmuştur. Örneğin planlı bir sürece geçiş için raporların öngörmüş olduğu sistematik çalışmalardan bir tanesi de Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıdır. Devlet Planlama Teşkilatının kamu personeliyle alakalı işlevselliğini sağlıklı bir biçimde yürütebilmesi adına, Devlet Personel Dairesi'nin kurulması öngörülmüştür. Ayrıca bu dönem içerisinde İdari Reform ve Reorganizasyon isminde bir çalışma yapılmış, bu çalışma ülkede yapılacak olan reformist hareketlerin hangi yöntemsel gereçlerle yapılması gerektiğine yönelik önerilerde bulunmuşlardır (Özmen & Özer, 2017, s. 23).

1960 yılında merkezi hükümet teşkilatı araştırma projesi adı altında kısaca (MEHTAP) olarak ifade edilen çalışma yapılmıştır (Özer vd., 2012, s. 150). Bu çalışma, kamu yönetiminin Türkiye'deki gelişim süreci açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada öngörülen sistem, Türkiye'nin merkez teşkilatlanması noktasında kurumların görev dağılım süreçlerinin rasyonel bir biçimde yapılmasını, kamudaki hizmetlerin verim noktasında daha üst seviyelere taşınması ve bunun neticesinde liyakatli personel ile sağlıklı bir kamu personel yönetimi oluşturularak, doğru planlama ile koordinasyonun sağlanabileceği önerileri sunulmuştur (Eryılmaz, 2010, s. 2-16). Birinci 5 yıllık kalkınma planı içerisinde, merkezi idare yönetiminin tekrar revize edilmesi, farklı bir başlık olarak değerlendirilmiş, kamu yönetiminin süreçlerinin de iyileştirilmesi noktasında ifadeler kullanılmıştır (Özer vd., 2012, s. 240). Kalkınma planlarının hazırlanması süreçlerinde ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, beş yıllık kalkınma planlarının tamamında kamu yönetiminin doğru planlanması ve iyileştirilmesi süreçlerinde önem arz ettiği beyan edilmiş, sürdürülebilir bir kamu yönetimi için de iyileştirmelerin gerekliliği vurgulanmıştır (Aydın, 2018, s. 212).

1971 yılında İdari Reform Danışma Kurulu tarafından hazırlanan raporda, Türk kamu yönetim sisteminin tekrar revize edilmesi ile ilgili konular işlenmiştir. Ayrıca bu raporda kamu kurumlarının uygulaması gereken kurumsal süreçler tespit edilmiş, yeni düzenlemeyle alakalı nasıl bir faaliyet yapısı içerisinde olacağı ve örgütsel yapının bu faaliyetleri nasıl takip edeceği hususunda, yeni öneri çalışmaları yapılması gerektiği üzerinde durulmuş, ayrıca daha önceden oluşan problemlerin çözümleri açısından, kurumsal bir gayretin söz konusu olması belirtilmiştir (Öztürk, 2018, s. 199-247). Türk kamu yönetim sistemiyle alakalı önemli görülen bir diğer proje ise, Kamu Yönetimi Araştırma Projesidir. Kısa ismi (KAYA) olan bu proje 1983 yılında Türk kamu yönetiminin işlevsellikte birlikte, örgütsel bir değişim ve gelişim süreci içerisinde olmasını vurgulamıştır. Türk kamu yönetiminin daha verimli ve etkin bir şekilde görev yapabilmesi amacıyla bu proje hazırlanmıştır (Önen & Yıldırım, 2014, s. 103-126).

1988 yılında Devlet Planlama Teşkilatı, Orta Doğu Amme İdaresiyle yaptığı görüşme neticesinde, kamu yönetimi sürecinde yeniden bir düzenleme ve yapılanma noktasında çalışma yapılmasını işlemiştir (Öktem & Ömürgönülşen, 2004, s. 266). Proje kapsamında gerek merkezi yönetimin gerekse yerel yönetimlerin süreçler içerisinde daha verimli ve daha etkin bir kamusal yapıya dönüştürmeleri beklenmiştir. Kamu yönetimi sürecinde değişen teknolojiyle birlikte bir modernizasyon sağlanması istenmiş, kamunun yapısı, görevi ve kaynaklarıyla alakalı olarak da oluşan sorunlar dile getirilmiş, bu konularla alakalı da çözüm önerileri paylaşılmıştır (Önen & Yıldırım, 2014, s. 103-126). Genel itibarıyla Türkiye’de yapılan kamu yönetimi şekillendirme çalışmaları bu biçimdedir.

1.5.1. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar

Devletin ekonomi alanındaki düzeni ve yeri tarih boyunca farklı seviyelerde olmuştur. İlk olarak savunma, güvenlik gibi temel konulara müdahale etmiş, sonrasında piyasalar açısından devlet müdahalesi olmazsa olmaz bir alan haline gelmiştir (Akdeniz, 2018, s. 3). Türkiye’de denetleme ve düzenleme anlamında otorite olarak kabul edilebilecek 11 tane kurum mevcuttur. Bunlar; Radyo Televizyon Üst Kurulu, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Rekabet Kurumu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Kişisel Verileri Koruma Kurumu, Nükleer Düzenleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Sigortacılık ve

Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumudur (T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018).

1.5.1.1. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

Radyo ve televizyon üst kurulu (RTÜK) adı altında, Türkiye’de 1990 yılından itibaren radyo ve televizyon yayınları bir yasal düzenlemeye bağlı olmaksızın başlamıştır (RTÜK, 2018). 1993 yılına gelindiğinde Anayasa değişikliği sebebi ile radyo ve televizyon yayınlarındaki kamu tekeli kaldırılmıştır ve bu sayede özel yayınlar başlamıştır. Mülga 3984 sayılı özel radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyen kanun 1944 yılında yürürlüğe girmiştir ve bunun sonucunda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur (RTÜK, 2018). Radyo ve Televizyon üst kurulu tarafsız ve aynı zamanda özerk bir kamu tüzel kişiliği olmakla birlikte başkanlığa bağlı kamu kuruluşudur (Eskier, 2023, s. 2).

1.5.1.2. Sermaye Piyasası Kurulu

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), tasarruflarını menkul kıymetlere yatırarak iktisadi kalkınmaya halkı etkin bir şekilde dahil edebilmek ve kararlılık açıklık ve güven içerisinde sermaye piyasasının çalışmasını sağlamak, tasarruf sahiplerinin yarar ve haklarını korumak ve denetlemek için 1981 tarihli 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulmuştur (SPK, 2018). Sermaye Piyasası Kurulu oldukça geniş yetkilere sahiptir bu sayede sermaye piyasasının düzenlenmesi, geliştirilmesi ve denetlenmesi gibi konularda oldukça önemli bir yere sahiptir (Ekin & Doğan, 2023).

1.5.1.3. Kamu İhale Kurumu

Kamu İhale Kurumu, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ile yapılması istenilen görevleri yerine getirmek amacıyla kurulmuştur (Kamu İhalesi, 2022). Kurum merkezi Ankara’da bulunmaktadır ve bağlı olduğu bakanlık Maliye Bakanlığıdır (Resmi Gazete, 2008). Kanun kapsamına dahil olan tüm kamu idarelerinin ve bu idarelerin kullanımında bulunan tüm kaynaklardan karşılanan mal veya hizmet alımları ile birlikte yapım işleri ihalelerini düzenlemek ve denetlenmesini sağlamak amacıyla IMF’nin yönlendirmesi doğrultusunda kurulmuştur (Mevzuat, 2002). Kamu İhale Kurumu verilen görevlerini yerine getirirken bağımsız bir role sahiptir yani hiçbir merci, makam veya kişi kurumun verdiği kararlarda söz sahibi değildir (Kamu İhalesi, 2022).

1.5.1.4. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), finansal piyasaların gözetim ve denetim etkinliğinin artırılması ve bağımsız olan karar mekanizmaları ile birleştirilmesi yönündeki politikalar ışığında, 1999 tarihli ve 23734 sayılı mülga 4389 sayılı Bakanlar kanunu ile kurulmuş, 2005 tarihli ve 25983 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 5411 sayılı kanun ile güçlendirilmiştir (BDDK). Kurumun amacı, Bankacılık Kanunu hakkında düzenlemelerde bahsedilen yetki ve görev çerçevesinde denetim kapsamına dahil olan tüm kuruluşların faaliyetlerini güvenli bir şekilde yerine getirmesini, kredi sisteminin etkinliğini ve bireylerin hakları ile birlikte menfaatlerini korumak dolayısıyla piyasaların finansal anlamda gelişmesine ve istikrara katkıda bulunmaktır (Doviz, 2019, s. 2).

1.5.1.5. Rekabet Kurumu

Ekonomik anlamda rekabet, satıcıların piyasa içerisinde alıcılara mal ve hizmetlerini ulaştırmak için diğer satıcılarla ettiği mücadele anlamı taşımaktadır. Rekabet Kurumu ise 4054 Sayılı Kanun'un 20'nci maddesi uyarınca rekabet ortamının düzenlenmesi ve verilen görevlerin yerine getirilmesi amacıyla kurulmuştur (Rekabet Kurumu). Kurum resmi olarak Kasım 1997 yılında faaliyete başlamıştır ve Rekabet Kurumu Ticaret Bakanlığına bağlı bir Kurumdur (Durmaz vd., 2022).

1.5.1.6. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

Elektrik piyasalarının düzenlemeye tabi olması amacıyla, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) 4628 Sayılı yasa ile 2001 yılında kurulmuştur (EPDK). Sonrasında bu Kuruma, petrol, LPG, doğal gaz piyasalarının da düzenlenmesi görevi verilmiştir. 1 OCAK 2005 itibarıyla akaryakıt fiyatları belirli bir aralıkta serbest bırakılmıştır (Türkiye Petrolleri, 2023).

1.5.1.7. Kişisel Verileri Koruma Kurumu

Türkiye'de yaşayan kişilerin bireysel verilerinin korunması ve güvenliğinin sağlanması amacıyla kurulan Düzenleyici ve Denetleyici bir Kurumdur. 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu mecliste kabul edildikten sonra Resmî Gazetede yayımlanmıştır (Mevzuat, 2016, s. 1-2).

1.5.1.8. Nükleer Düzenleme Kurumu

702 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Düzenleme Kurumu, Nükleer Enerji ile alakalı tüm görev ve faaliyetleri yürütmek amacıyla 9 Temmuz 2018 tarihinde oluşturulmuştur (Anadolu Ajansı, 2018, s. 1). Kurum merkezi Ankara'da bulunmaktadır. Kurumun görevleri arasında, yetki alanına giren tüm konularda düzenleyici birtakım işlemler yapmak ve kurumun ileriye dönük strateji hedeflerini belirlemek gibi faaliyetler yer almaktadır (Mevzuat, 2019, s. 2-3).

1.5.1.9. Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu

2019 yılında, Türkiye'deki özel emeklilik sektörü ve sigortacılık sektörlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin görevleri yerine getirmek amacıyla kurulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2023).

1.5.1.10. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

Türkiye'de denetim raporlarının doğru ve eksiksiz bir biçimde hazırlanabilmesi, kamunun yararını korumak, güvenilir ve doğru finansal bilgiye ulaşılmasını sağlamak ve aynı zamanda büyük ölçekli şirketlerin denetimini gerçekleştirmek amacıyla 2011 yılında kurulmuştur (Resmi Gazete, 2011, s. 1-2).

1.5.1.11. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

Türkiye içerisinde Telekomünikasyon sektörünü denetleyen ve düzenleyen kurum, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumudur (BTK). Telekomünikasyon sektörünün rekabete açık bir hal alması sonrası ortaya çıkan düzenleme ve denetleme ihtiyacının giderilmesi amacıyla 2000 yılında kurulan "Telekomünikasyon Kurumu", 2008 yılında "Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu" olarak yeniden adlandırılmıştır (BTK, 2017).

1.5.2. Bütçe Dışı Fonlar

Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren Türkiye'de Kamu Fonları görülmüş, 1970'li yıllar itibariyle artmaya başlamış, 1980 ve 1990'lı yıllarda üst seviyelere ulaşmış, bulunduğumuz dönemde ise önem derecesinde azalma meydana gelmiştir (Durdu, 2018, s. 5). Bütçe dışı fonlar 1969 yılında 3388 sayılı Sayıştay kararında ifade edilen tanımlamaya göre; genel bütçede özerklik gerektiren görevler sebebiyle, yapılması gereken işlerin bütçelerden veya bütçe dışından sağlanacak kaynak ile sabit

veya döner sermayeli işletmelerin dışında tutulan faaliyetler için kullanılması gereken para veya kıymettir (Durdu, 2018, s. 5). Bu tanıma göre, bir görevin yerine getirilmesi veya bir programın tamamlanması amacıyla ayrılan bir mali kaynak olarak görülebilir. Ayrıca bir sürecin yönetilmesi açısından da belirli kaynaklar tarafından finanse edilen paraların toplandığı hesaptır (Ağcakaya, 2003, s. 223). Bütçe dışı fonlara, Toplu konut kamu ortaklığı, Savunma Sanayi Destekleme, Sosyal yardımlaşma ve dayanışma destekleme fonu örnek olarak gösterilebilir. Bu fonlar kamu kesiminin kaynak büyüklüğü açısından önem teşkil eden fonlardır. Bu fonlamalardaki %55- %60 civarındaki kaynak göstergesi kamu dengesiyle sağlanmaktadır (Ağcakaya, 2003, s. 223). Türk kamu maliyesinde, Bütçe dışı fonların iki ayrı görünüme sahip olduğu görülmektedir. Bütçe dışı fonları; Klasik bütçe dışı fonlar ve gizli fonlar olarak ikiye ayırmak mümkündür (Durdu, 2018, s. 11).

1.5.2.1. Klasik Bütçe Dışı Fonlar

Bütçe dışı fonlar, klasik anlamda kendi içerisinde, bütçe ile kısmen ilişkisi bulunan fonlar ve bütçe ile alakalı hiçbir ilişkisi bulunmayan fonlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Durdu, 2018, s. 12). Bütçe ile kısmi olarak bağlantılı olan fonların bütçe ile tamamen ayrı olan fonlardan farkı, bütçeden geçici veya sürekli bir şekilde kaynak almalarıdır (Erdem, 2006, s. 93). Geçmiş dönemlerde 100'den fazla sayıda bulunan bütçe dışı fonların, günümüzde kamu ekonomisi üzerindeki etkileri oldukça azalmıştır (Durdu, 2018, s. 12).

1.5.2.2. Gizli Bütçe Dışı Fonlar

1980'li yıllardan bu yana kamu ekonomisi içerisinde gittikçe büyüyen ve dikkat çekmeye başlayan bütçe dışı fonların, devletlere getirmiş olduğu rahatlık ve denetimsiz hareket edebilme imkanının oluşturduğu alışkanlığın terk edilmesi kolay olmamıştır (Durdu, 2018, s. 12-13). Bu nedenle hükümetler bu konunun nasıl çözüleceği üzerine düşünmüş ve bütçe dışı fonları yeniden düzenlemek yerine, yeni ortaya çıkan bir tür olan ve bazılarının adının fon olmadığı gizli fonları kullanarak sorunun çözümüne ulaşmışlardır (Aydın & Oyan, 1991, s. 135). 1990'lı yıllar itibarıyla gizli fonlar bütçe dışı fonların yarısından fazlasını oluşturur hale gelmiştir (Oyan vd., 1991, s. 20). Gizli fonlara örnek olarak, Akaryakıt Tüketim Vergisinden Belediyelere Aktarılan Pay

Hesabı, Millî Savunma Bakanlığının Özel Döviz Hesabı, Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabı ve Konut Edindirme Yardımı örnek gösterilebilir (Durdu, 2018, s. 13).

Gizli fonların olumsuz birkaç özelliği bulunmaktadır bunlardan ilki Devlet vatandaşlarından mecburi bir borç alma eğilimi içerisine girmesidir (Aydın & Oyan, 1991, s. 138). Bir diğer olumsuz özelliği ise, istihdam maliyetlerini oldukça artırmış olmasıdır. Tüm bu açıklanan özelliklere bakıldığında, bütçe dışı fonların, gizli bütçe dışı fonlardan çok da farklı olmadığı, birçok ortak özelliğe sahip olduğu görülmektedir.

1.5.3. Genel Bütçeli Kurumlar

Devletin tüzel kişiliği içerisinde olan ve kanunla belirtilen kamu idarelerinin dahil olduğu kurumlardır. Bakanlıklar, Cumhurbaşkanlığı, Meclis, Yargı organları gibi kurumlar örnek gösterilebilir. Ayrı tüzel kişiliğe sahip değildirler, gelir toplama gibi bir yetkileri yoktur, Maliye Bakanlığı tarafından bütçeleri hazırlanır ve tüm planlamaları Hazine tarafından oluşturulmaktadır (Öz, 2017, s. 6-7).

1.5.4. Özel Bütçeli Kurumlar

Bir bakanlık bünyesinde veya bir kamu hizmetinin yürütülmesi için kurulmuş, geliri olan ve bu gelirden harcama yetkisine sahip, çalışma esasları ve çerçevesi özel kanunlarla düzenlenmiş ve bütçe envanterinde mevcut olan kurumlardır. Genellikle yarı-kamusal hizmet sağlarlar ve genel bütçeden yani Hazineden yardım alırlar (Öz, 2017, s. 8). Bu kurumlara Üniversiteler, TÜBİTAK, TRT, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi birçok kurum örnek gösterilebilir (Dağ, 2022, s. 98).

1.5.5. Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, günlük yaşamımızdaki birçok sürecin uygulandığı ekonomik, politik ve hukuksal süreçlerin kararlarının alındığı ve denetlendiği, sosyal çevremiz içerisinde olan kuruluşlardır (Çukurçayır & Ay, 2012, s. 34-62). Yönetim biliminde yerel yönetimler ifadesi âdemi merkeziyet olarak ifade edilmektedir. Devletin merkezi yapılanmasının haricinde olan ve devlet tarafından bazı hukuksal yetkiler tanınan tüzel kişiliğe sahip yerel topluluklar olarak adlandırılmaktadır. Yerel sınırların belirlediği çizgilerde yaşayan insanların oluşturduğu toplumların, mahalli idareler, yerel yönetimler veya konum bakımından yönetildiği kurumlardır (Gözler, 2015, s. 34). Anayasanın 127. maddesiyle yerel yönetimlerin düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir. Yerel yönetimlerle ilgili olan maddede; “*Mahalli idareler, il, ilçe belediye veya köy*

sakinlerinin mahalli müşterek ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmuş olan ve kanunla çerçevesi çizilen, karar mercileri kanunda belirtilen seçmenler tarafından seçimle oluşturulan kamu tüzel kişiliklerdir” şeklinde bahsedilmektedir (AYM, 1982, s. 41). Görev ve yetki açısından çerçeveleri kanunla belirlenir. Seçimler 5 yılda bir gerçekleştirilmektedir.

Anayasanın 127. maddesinde belirtilen ilkeler doğrultusunda bazı özellikler taşımaktadır. Bu özellikler;

Yerel yönetim kuruluşları kamu tüzel kişiliği taşır.

Yerel yönetim kuruluşlarının çalışma prensipleri kanunla belirlenir ve yerinden yönetim kriterlerine uygun yapılır.

Yerel yönetimlerde karar organlarının oluşumu 5 yılda bir yapılacak seçimde teşkil edilir.

Yerel yönetimlerle ilgili seçim süreçlerine ilişkin itiraz süreçleriyle ilgili yargı yolu açıktır.

Yerel yönetimlerin, yönetim süreçlerinde merkezi yönetimin yetki unsuru bulunmaktadır.

Mahalli idareler Cumhurbaşkanlığının izni ile kendi aralarında bir birlik kurabilirler.

Hakkında herhangi bir kovuşturma veya soruşturma bulunan yerel yönetim görevlilerinin işleri Bakanı'nın yetkisi doğrultusunda, kesin bir karar verilene kadar, tedbir mahiyetinde görevden uzaklaştırılma süreci işletilebilir.

Yerel yönetimlerin görevlerini yapabilmeleri açısından, bu görev orantı oranında gelirleri karşılanmalıdır. Görevleri icabı yerel yönetimler, merkezi yönetiminin kamu hizmetlerinin yürütülmesi noktasında sorumlu, fakat merkezden ayrı ve bağımsız özel kamu kurumlarıdır (Özçağlar, 2005, s.1-25).

1.5.6. Sosyal Güvenlik Kurumu

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) genel olarak hastalık, iş kazası, meslek hastalığı gibi beklenmeyen olaylara, yaşlılık ve ölüm gibi yaşamın doğal sonuçlarına karşı insanları sosyal sigorta aracılığıyla korumak ve korumak için belirli fırsatlar sağlayan sistemler bütünüdür (SGK, 2023). Devletin sosyal refah anlayışının en önemli göstergelerinden biri olan sosyal güvenlik, sosyal ve ekonomik değişim ve gelişme sonucunda toplumda ortaya çıkan risklerden bireyleri korumak amacıyla oluşturulmuş ve sosyal güvenliklerden biri haline gelmiştir (Eskier, 2023, s. 2). Sosyal sigorta sistemi, yoksulluğun ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin önlenmesinde ve toplumsal barışın sağlanmasında çok önemli bir rol oynamakta ve dolayısıyla devletin temel görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde Anayasa'nın 60. maddesi olan "Sosyal Korunma Hakkı" kapsamında herkesin bu hakka sahip olduğu vurgulanmakta ve bu konuda gerekli tedbirleri almanın devletin görevi olduğu kabul edilmektedir (SGK, 2023). Ekonomik ve sosyal yaşamı bireylerin ve toplumun refahı için yönlendirmekle görevli olan sosyal devlet anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte toplumun sosyal güvenliğinin sağlanması da devletin sorumluluğu haline gelmiştir. Bu bağlamda Anayasamızın 2, 5, 49, 56, 57 ve 60. maddelerinde devletin sosyal hukuka

tabi bir devlet olduğu, sosyal güvenlik sistemini sağlayacağı ve gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir (Eskier, 2023, s. 3). Osmanlı devletinde 1866 yılında askeri personel için, 1880 yılında da mülki memurları için ayrı ayrı Sosyal Güvenlik Kurumu oluşturmuştur (Seyyar, 1998). Daha sonra bu kurum askeri ve mülki memurlar sandığı adı ile birleştirmiş ve akabinde çalışanlardan prim alarak bu işletmelerin finansmanı sağlanmıştır. 1930 yılında ise, Cumhuriyetten sonra devlet bütçesi belli bir finansman katkısı sağlamış, 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda, diğer kamu kurum ve kuruluşları çalışanlarının da istifade edeceği 9 ayrı güvenlik kurumu oluşturulmuştur (Seyyar, 1998).

Emekli Sandığı bu sandıklardan bazılarının birleşimiyle 1950 yılı itibariyle faaliyet hayatına başlamıştır. Türkiye'de sosyal güvenlik teşkilatlanması modern anlamda başlangıç olarak ikinci dünya savaşından sonra olmuştur (Eskier, 2023, s. 2). Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kamu harcamalarının ülkemizdeki payı, büyük kamu harcama programları içerisindeki harcamalardan birisidir. 2022 itibariyle Maliye Bakanlığının verileri ışığında, sosyal güvenlik kurumlarının giderleri kontrol edildiğinde, Gayri Safi Milli Hasılanın %9'unu oluşturmaktadır (SGK, 2023). Hiç şüphesiz ki, her ülkede, o ülkenin sistemsel argümanlarına göre, sosyal güvenlik kurumları şekillenmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, ekonomik süreçleri, üretim yapıları, siyasal faktörler ile finansman metotları bu süreçte etkili olmaktadır.

2006 yılına kadar sosyal sigortalar hizmeti sunan 3 kurum mevcuttur. Bu kurumlar 1949 yılında 5434 sayılı kanun ile kurulan Emekli Sandığı, 1945 yılında 4792 sayılı kanun ile kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu ve 1971 yılında 1479 sayılı kanun ile kurulan Esnaf Sanatkâr ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu, diğer bir ismiyle BAĞ-KUR, bu kurumların kuruluşu esnasında dikkat çeken ayrıntı ise, çalışanların mesleki faaliyet alanlarına göre kurulmuş olmalarıdır (Eskier, 2023, s. 3). Bu kurumlar 5502 sayılı kanun ile yeni oluşturulan bir kuruma devredilerek, tek çatı altında birleştirilmiştir. 2008 yılında 5510 sayılı kanunla Sosyal Sigortalar Kurumu adı altında faaliyetlerini devam ettirmektedir (SGK, 2023)..

1.5.7. Döner Sermayeli Kuruluşlar

Döner sermaye, işletmelerin bir faaliyet dönemi içerisinde paraya çevirebildiği varlıkların toplamıdır (Yalçınkaya, 2018, s. 44). Döner sermayeler üzerinden elde edilmekte olan tüm gelir ortak bir havuzun içerisinde birikmekte ve kurumda çalışan

personel niteliğine göre bu gelirden pay alabilmektedir. Döner sermayeli kuruluşların özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir: (Gönen & Işık, 1985 , s. 5)

Genel, özel ve katma bütçeli kurumlara bağlı bir şekilde Kanunla kurulmaktadırlar.

- Tüzel kişiliğe sahip olmamaktadırlar.
- Bağlı oldukları genel, özel veya katma bütçeli idareden edinilen ödenekler, karlar ve değerler yardım ile bağışlardan oluşmaktadır.
- İşletme bütçeleri yıllık olarak hazırlanmakta, ancak bağlı kuruluşun onayından sonra yürürlüğe girebilmektedir.
- Denetimi, mensup olduğu kuruluşun amirleri veya elemanları Gümrük Bakanlığı, Maliye ve Sayıştay tarafından yapılmaktadır (Gönen & Işık, 1985, s. 5).

Bünyesinde Döner Sermayeli İşletmeler bulunduran bazı işletmeler arasında; Üniversiteler, Sağlık Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü vb. idareler bulunmaktadır (Yalçınkaya, 2018, s. 58).

1.5.8. Kamu İktisadi Teşebbüsleri

Modern anlamda kamu işletmeciliği anlayışının meydana gelişi, tüm ülkelerde 1930'lu yıllar olarak kabul edilse de ülkemizde bu konu hakkında birçok araştırma yapan bilim insanının görüşlerine göre, Türkiye özelinde kamu işletmeciliğinin başlangıcının Osmanlı dönemine kadar uzandığı belirtilmektedir (Aysan & Özmen, 1981, s. 25). Osmanlı İmparatorluğu tarafından, özellikle askeri alandaki ve saray içerisindeki ihtiyaçların etkin ve zamanında karşılanabilmesi amacıyla işletmeler ve el emeğine dayalı üretim tesisleri kurmuştur fakat bu tesislerin kuruluşunda ticari bir amaç güdülmemiştir (Eldem, 1970, s. 50). Bu dönemde kurulan işletmeler, Cumhuriyet Döneminde kurulacak olan KİT'lere bir nevi öncülük etmiştir.

Devletin ekonomiye doğrudan müdahale etme isteğinin bir sonucu olarak Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ortaya çıkmıştır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, ihtiyaç farklılıkları gibi nedenler KİT'lerin amaçlarında ve şekillerinde değişiklikler meydana getirmiştir. Örneğin, az gelişmiş ülkeler sermaye yetersizliği ve girişimci eksikliği sorunu yaşadıkları için hızla sanayileşmek adına belirli KİT'ler oluştururken, gelişmiş ülkeler daha çok kamu niteliği taşıyan alanlarda KİT oluşturmuştur (Altunbağ & Türkoğlu, 2015, s. 35). KİT'lerin kuruluş nedenleri 4 ana başlığa ayrılmıştır.

Ekonomik Nedenler

Ülke ekonomisine yön vererek düzenlemek ve gelişmesini sağlamak, özel sektörün giremediği, özellikle enerji, ulaştırma, demir çelik vb. alanlardaki yatırımları gerçekleştirmek, fiyat dengesini korumak ve gelir dağılımını düzenlemek, istihdam artırmak gibi amaçlar ekonomik nedenler arasında gösterilmektedir (Akdoğan, 2009, s. 90).

Siyasi Nedenler

Ekonominin siyasi açıdan bağımsızlığını sağlamak, mili savunma hedeflerini yerine getirmek, yabancı sermayeyi gerekli görülen durumlarda gidermek gibi amaçlarla devletler KİT kurmaktadır. Özellikle savunma sanayi, enerji santralleri, bilimsel araştırma ve bankacılık alanlarında KİT'lere ağırlık vermektedirler (Karataş, 1992, s. 102).

Mali Nedenler

Kitlerin oluşma nedenlerinden en önemlisi de mali nedenlerdir çünkü özel sektörün en büyük amacı kar elde etmektir. Devlet KİT'ler aracılığıyla ekonominin yeniden yapılandırılmasında etkin bir rol oynayarak ekonominin rekabet gücünü artırabilir ve KİT'lerin üretim, yatırım, fiyat ve ücret politikaları ekonomik istikrarın sağlanmasında fayda sağlamaktadır (Öncel, 2000, s. 9).

Sosyal Nedenler

KİT'lerin kurulmasının nedenlerinden biri de toplumun refah seviyesinin artmasını sağlayan sosyal nedenlerdir. Bireylerin insancıl bir yaşam sürmesi ve hayatını en iyi şekilde idame ettirebilmesini sağlaması için tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de bu durum anayasada hüküm altına alınmıştır (Altunbağ & Türkoğlu, 2015, s. 36). Elektrik, haberleşme, su, gaz, gibi hizmetler örnek gösterilebilir. Sonuç olarak Kamu İktisadi Teşebbüsleri kurulurken hiçbir şekilde kâr amacı güdülmemiş, yukarıda bahsettiğimiz mali, siyasi, ekonomik ve sosyal nedenler kuruluşlarında etkili birer araç olmuştur.

1.5.8.1. KİT'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Devletin ekonomik yaşama müdahalesi, sermaye birikiminin yeteri kadar olmadığı, kaynakların etkin bir biçimde dağılmadığı gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde farklı isimlerde görülen ve ekonominin temeli niteliğinde olan KİT'ler vasıtası ile gerçekleşmektedir. Bu uygulama Türkiye'de de belirgin bir biçimde

görülmektedir (Akdoğan, 2009, s. 75). KİT'ler ekonomiye iki boyutta katkı sağlamaktadır. Bunlardan ilki ekonomi içerisindeki seviyesini gösteren rakamsal boyut diğeri ise rakamlarla ifade edilmeyen özel sektör bünyesine kalifiye eleman yetiştirmek, hammadde tedariği sağlamak gibi niteliğin ön planda olduğu boyuttur (Akgüç, 1992, s. 130). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde çıkartılan kanun hükmündeki kararnamelerle kamu iktisadi teşebbüslerinin oluşumu da yeniden yapılandırılmıştır (Akdoğan, 2009, s. 75). Hazine ve Maliye Bakanlığı (HMB) sitesinde yer alan 4046 sayılı özelleştirme kapsamındaki özelleşecek işletmeler, kanun hükmünde kararnameyle kamu teşebbüsleri niteliğinden çıkartılmıştır (HMB, 2022). Özelleştirilen teşebbüslerin ardından %50'si devlete ait olan işletmeler mevcuttur ve finansmanlarıyla, personellerinin ücret belirlemesi devlet tarafından yapılarak devam etmektedir. Devlete ait olan bazı kamu iktisadi teşebbüsleri arasında; Türk Denizcilik işletmeleri, Sümer Holding Ankara Doğal Elektrik Üretimi gibi şirketler yer almaktadır (HMB, 2022).

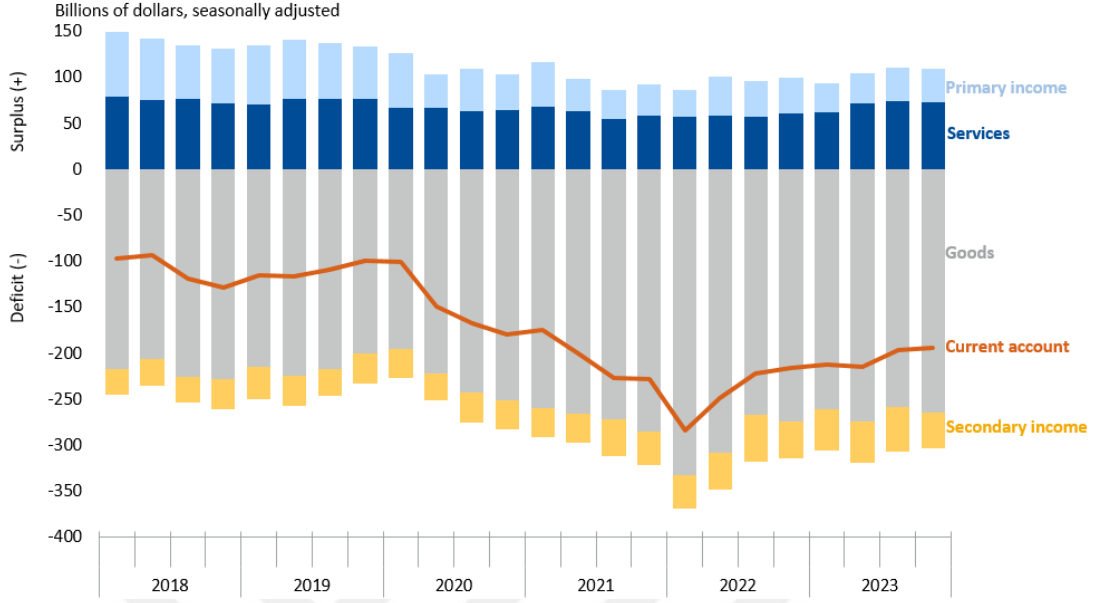
Ülkemizde KİT'ler kamu yatırımlarının önemli bir bölümünü gerçekleştirirken aynı zamanda ülkemiz açısından önemli olan ekonomik kalkınma fonksiyonlarına sahiptir. 1960-1980 yılları arasında kalkınmanın sonucunda KİT'ler birçok alanda hâkim duruma geçmiştir fakat yatırımların belirlenen tarihten daha geç gerçekleşmesi, kapasite düzeyine ulaşamaması ve fazla istihdam gibi sorunlar nedeniyle KİT'lerin etkinliği giderek azalmıştır (Akdoğan, 2009, s. 166).

1.6. Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Yönetimi

Amerika Birleşik Devletleri 336 milyona yakın nüfusu, 90.000 yerel yönetim ve federal örgütlenmesiyle, yönetsel ve ekonomik açıdan dünyanın en güçlü devletleri arasında yer almaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2023, s. 2). Sosyal, ekonomik ve siyasal bir güç konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri, kendine özgü kamu yönetimi sistemiyle kuruluşundan itibaren bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Ayrıca başkanlık sisteminin yönetsel ve siyasal açıdan başarılı bir örneği olması da Amerika Birleşik Devletleri'ni ilginç kılmaktadır (Köylü & Önder, 2017, s. 49). Kültürel, coğrafi, sosyal, ekonomik, tarihsel ve dini açıdan birçok ülkeden farklı özellikleri barındıran Amerika Birleşik Devletleri, bu farklılıklardan güçlenerek çıkabilmenin analizini doğru yapıp, katılımcı demokrasiyi özümsemiştir. Yönetim sistemi esnek ve uyarlanabilir bir kamu yönetimi olarak görülmektedir (Chandler, 2014, s. 130-132). Amerikan kamu yönetimini incelediğimiz zaman karşımıza çıkan temel anlayış, pragmatik bir siyasal

konjonktür ile işleyişi katı kurallara tabi olmayan bir kamu yönetiminin örgütlenme yapısı olarak görülmektedir (Köylü & Önder, 2017, s. 49). Ayrıca kamu hizmetlerinde özel sektör anlayışı benimsenmiştir fakat kâr amacı olmayan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır (Snider, 2000, s. 329-354). ABD ekonomisine bakıldığında hizmet ve üretimlerin büyük bir çoğunluğunun özel sektör koluyla tüketilmekte ve sağlanmakta olduğu, hatta dünya çapında kamunun söz hakkının bu kadar az olduğu başka bir ülkenin bulunmadığı görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2023, s. 3).

Amerika Birleşik Devletleri'nde kamu hizmetlerinin vatandaşa doğru bir şekilde sunulmasındaki en önemli yapı âdemi merkezîyetçi yapıdır. Bu hizmetler yerel olarak, eyaletlere ve yerel yönetimlere bırakılmıştır (Karakılçık, 2013, s. 70). Fakat federal hükümet, eyaletler üzerinde bir yapı olduğu için, ulusal güvenlik ve vatandaşların huzuru noktasında tam yetkilidir. Bu yetki ülkenin genel siyasetinin sürdürülmesi, genel sağlık sorunlarının halledilmesi ve ekonomik problemlerle birlikte, ulaştırma olarak sınırlandırılmıştır (Karakılçık, 2013, s. 70). Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde yerel yönetimlerle alakalı çalışmalar federasyonlara bırakılmıştır. Sınırları Anayasa sınırlarını geçmemek kaydıyla, eyaletler tüm bu süreç içerisinde yetkili olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde yönetim sistemi üç kademeli olarak değerlendirilmektedir (Arslan & Biniş, 2014, s. 149). Bunlardan ilki, merkezi federal yönetimdir. Federal yönetimin almış olduğu bir karar, tüm federe devletleri ilgilendirmektedir. İkinci sıradaki, federe devletlere bağlı bulunan eyaletlerdir. Üçüncü sırada ise, eyaletler içerisinde bulunan yerel yönetimler bulunmaktadır. Nitelikleri, sayıları ve yapıları itibarıyla çok çeşitliliğe sahip olan bir sistemdir (Karakılçık, 2013, s. 71). Breau of Economic Analysis (BEA) web sitesinden aşağıdaki verilere ulaşılmıştır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Üç Aylık ABD Cari Hesapları ve Bileşen Bakileri

Kaynak: BEA, 2024; <https://www.bea.gov/>; Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Amerika Birleşik Devletleri'nde GSYİH, 2021 yılında 23,32 trilyon dolar olarak kaydedilirken, 2022 yılına gelindiğinde 25,46 dolara yükselmiştir. 2023 yılı için GSYİH tahmini 26,949 trilyon ABD dolarıdır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri bakanlığı, 2023, s. 2). ABD Ekonomik Analiz Bürosu tarafından açıklanmış olan verilere bakıldığında, cari açığın 2023 yılının dördüncü çeyreğinde 1,6 milyar dolar yani %0,8 daralarak 194,8 milyar dolara gerilediği, GSYİH'nin dördüncü çeyrek açığının ise 2,8 olarak gerçekleştiği yani üçüncü çeyreğe oranla %0,1'den daha az Fbir düşüş yaşandığı görülmektedir (Bureau of Economic Analysis, 2024).

1.7. Almanya'da Kamu Yönetimi

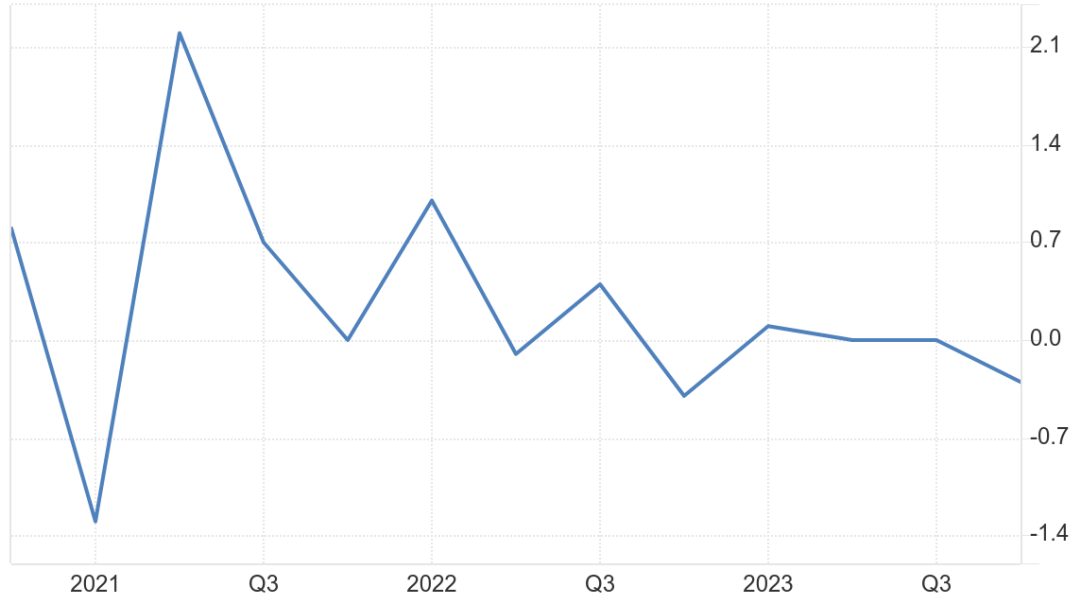
Almanya, neredeyse 83 milyona yaklaşan nüfusu ve 357 bin km yüzölçümü ile Avrupa'nın en büyük ülkeleri arasında yer almaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2023). Almanya 16 eyalete sahip olan federal yapıda bir cumhuriyettir. Avrupa Birliği içerisindeki konumu, güçlü ekonomik, sınai yapısı ve teknolojik gelişmeleri ile Dünya ekonomisinde kilit bir rol oynamaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2023).

Almanya'nın kamu yönetimi reformu temel olarak iki döneme ayrılmaktadır: birleşme öncesi dönem (1950-1989) ve birleşme sonrası dönem (1990-). Almanya'nın 1989 yılına kadar olan idari tarihi, idari reform olarak nitelendirilmektedir (Hassink, 1992, s. 42-76). Birleşme öncesi dönemdeki ilk reform çizgisi, Savaş Sorumluluklarının

belirlenmesi ve federal idari bakanlıkların oluşturulmasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde düzeni sağlamak ve entegrasyonu güçlendirmek en önemli önceliklerden birisi olmuştur.

Keynesyen politikaya göre, daha fazla planlama ve daha proaktif politika için kaynakların ve gücün daha fazla yoğunlaştığı bir dönem başlamıştır. Bu durum Almanya'da federal eyaletler ile eyaletler arasındaki rol, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımını etkilemiştir (Hassink, 1992, s. 42-76). Federal Şansölye Ofisi, politika ve planlama ofisini güçlendirmiştir ve bir dizi politika danışma birimi kurarak önemli bir koordinasyon ve liderlik rolü oynamıştır. Ancak devlet yönetiminin parçalı yapısı, bakanlıkların bürokratik geleneklerinin zayıf olması ve siyasi uzlaşmanın olmayışı nedeniyle bu reform stratejisi başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Kardeş, 2019, s. 53-77). 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte 1990 yılında iki Almanya birleşmiş ve başkenti Berlin olmuştur. Güçlü bir tarihi mirası bulunan Alman devleti 1945 İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra, başarılı bir demokrasi inşa etmiş ve iki Almanya'nın birleşmesinin neticesinde de doğru siyasi parametrelerle ekonomik zenginliğini arttırarak, reformlarla da gelişim sürecini devam ettirmiştir (Hassink, 1992, s. 50-70). Modern devlet anlayışındaki süreçte, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, yönetsel ve tarihi kırılmaları içinde barındıran, parlamenter sistem ile federalizm, kuvvetler ayrılığı ilkesiyle birlikte, yerel özerklik sistemine dayalı bir yönetim modeli geliştirmiştir (Kardeş, 2019, s. 53-77).

Devletin vatandaşlarına karşı sorumluluğu, eyaletlerde görevli olan kimseler tarafından yerine getirilmekte ve devlet otoritesi bu kişiler tarafından kullanılmaktadır (Kardeş, 2019, s. 53-77). Yürütme organlarının çalışmaları genellikle eyaletlerde kendini göstermektedir fakat üst amir pozisyonunda merkezi hükümet bulunmaktadır. Almanya kendine özgü bir yönetim sistemi ile yönetilmektedir. Yönetim sürecinde küçük gibi görünse de uzmanlaşmış ve parçalı bir yapıyla bu yönetim sistemi devam ettirilmektedir. 19 bakanlık sayısı mevcuttur. Bu bakanlıkların alt kurumları ve bürokratları bu görevleri ifa etmektedir. İş bölümü ve uzmanlaşma esastır (Fleischer, 2021, s. 61-78). Eyaletlerle federal yönetimin örgütsel olarak görevleri ve işlevleri birbirinden ayrıdır. Federal yönetim bir üst yönetimdir ve ülke bütünlüğü noktasındaki işlevlerle, ekonomiyle uğraşırken, yerel yönetimler ise daha çok sosyal işler ve halkın genel işleriyle uğraşmaktadır (Badura, 2001, s. 105-122) (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. GSYİH Büyüme Oranı

Kaynak: Office For National Statics, 2024;
<https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/datasets/gdpmonthlyestimateuktimeseriesdataset>;
 Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Almanya’da Kamu gelirleri, 2023 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 4,4 artmış ve 1 trilyon 901,8 milyar avro olmuş, giderleri ise yüzde 3,7’lik bir artışla 1 trilyon 989 milyar 200 milyon avro olarak kayıt altına alınmıştır (Ekonomim, 2023, s. 2). Almanya Federal İstatistik Ofisi verilerine bakıldığında, 2023 yılında fiyat etkisinden arındırılan GSYİH’nın bir önceki yıla oranla %0,3 gerilediği görülmektedir. 2023’ün üçüncü çeyreğinde GSYİH, 2022’nin üçüncü çeyreğine kıyasla takvim ve fiyat etkisinden arındırılmış biçimde %0,4, fiyat etkisinden arındırılmış şekliyle ise %0,8 oranında azalmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2024, s. 1).

1.8. İngiltere’de Kamu Yönetimi

İngiltere’nin yürütme organına Kraliyet, Özel Konsey, Bakanlar Konseyi, Başbakan ve Kabine adı verilmektedir. Aynı zamanda kral ve kraliçenin sembolik de olsa idarenin başını oluşturduğunu ve yasama organının bir uzantısı olduğunu da belirtmek gerekmektedir. (Norton, 2007, s. 20). Devlet yapısındaki çoğu kurumun krallığa bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. İngiltere’de Başbakan hükümetin fiili başkanıdır. Kabine, Avam Kamarası, Lordlar Kamarası ve partilerinde üst düzey mevkilerde

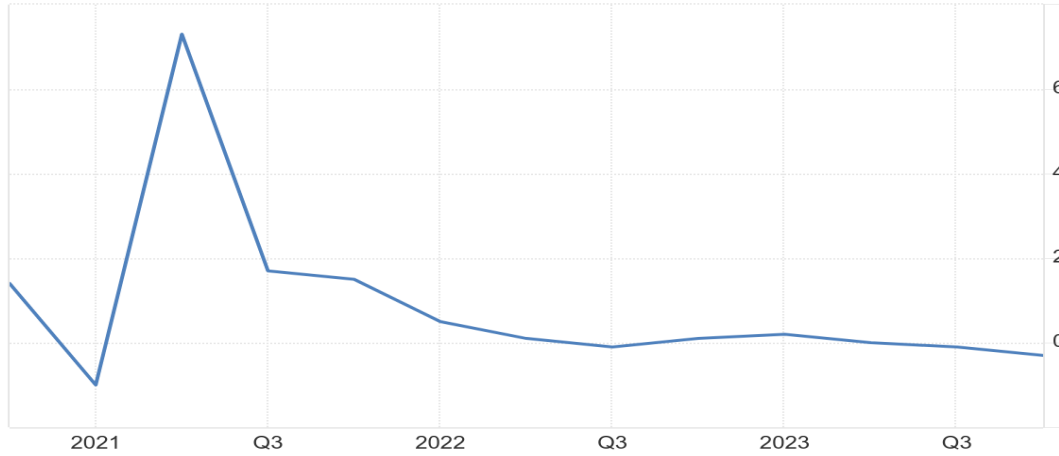
bulunan ve önemli siyasi güce sahip olan parlamento üyelerinden oluşmaktadır. Birçoğu önce milletvekili, sonra bakan yardımcısı, en sonunda kabine bakanı olmuştur ve böylece önemli deneyimler kazanmıştır. Kabine bakanları uzmanlıktan ziyade genel bilgiye sahip kişilerdir ve özel yeteneklerden ziyade siyasi nedenlerle seçilmektedir. Bakanlar kısa süreliğine görevde kalırken, Türkiye'deki müsteşarlara benzeyen üst düzey kamu görevlileri olan daimî sekreterler daha uzun süre görevde kalmaktadır (Norton, 2007, s. 1-17).

Britanya'nın en eski kamu yönetimi organı olan Privy Council, kabinenin ilk biçimi olmuştur (Shaw, 1996, s. 23-45). Zamanla İngiliz anayasal monarşisi uyarlanmıştır. Privy Council'in üyeleri arasında eski ve mevcut bakanlar, baş yargıçlar, büyükelçiler, Canterbury ve York başpiskoposları ve akademisyenler yer almaktadır (Elias, 2000, s. 277-289). Konsey üyeliğinin ömür boyu olduğu görülmektedir. Ayrıca Privy Council Ofisinin otuz çalışanı olan bir kuruluş olduğunu ve Privy Council'in yürütme organı olarak görev yaptığını da belirtmek gerekmektedir (Shaw, 1996, s. 245). Parlamenter ülkelerde olduğu gibi Birleşik Krallık Hükümeti, idari sistemin kalbinde yer alan ve en yüksek idari karar alma pozisyonuna sahip yönetim organıdır. Kraliçe tarafından atanan Başbakan, Hükümetin Başkanı olup, Hazine Başkanı ve Devlet İdaresi Bakanı unvanlarına sahiptir (Wright, 2000, s. 65-89).

Tüm bakanlar Başbakanın tavsiyesi üzerine Kraliçe tarafından atanmaktadır. İngiliz yürütme organının bir diğer önemli halkası da Bakanlar Kuruludur. Bakanlar Kurulu, yürütme organında aktif olarak görev alan tüm bakanları, devlet bakanlarını ve bakan yardımcılarını tanımlamak için kullanılan hayali yapıyı ifade etmektedir (Bagehot, 2001, s. 1-51). Bazı durumlarda Başbakan tüm bakanların katılımı olmadan kararlar alabilir ve bu duruma iç kabine de denilmektedir. Bu yöntem savaş gibi acil durumlarda işe yaramaktadır. Yine Başbakan ilgili bakanlarla görüşerek hizmetin türüne göre karar alabilir. Buna kısmi kabine de denilmektedir. Hükümetin iş yükü esas olarak hükümet bünyesinde oluşturulan komiteler tarafından yürütülmektedir. Bu komitelerin oluşumu ve sorumlulukları Başbakan tarafından belirlenmektedir (Al, 2008, s. 48). Siyasi sorumluluk açısından Hükümet komiteleri yalnızca milletvekilleri, bakanlar ve bakan yardımcılardan oluşmaktadır. Bu heyetler sadece araştırma yapmak ve rapor yayınlamakla yetinmemektedir, bakanlığı ilgilendiren pek çok konu Kabine toplantısında karara bağlanmaktadır (Bagehot, 2001, s. 1-51).

İngiliz kamu yönetiminin işleyişine olumsuz bakan Margaret Thatcher, Başbakan olmuştur ve yeni bir reform sürecini başlatmıştır. Özel sektörün faaliyetlerini hayata geçirerek bu alanda bir karar alınmıştır. Bu nedenle bir yandan da bürokratik karşıt bir duruş sergilemiştir. Ekonomik zorluklar, bütçe açıkları, Avrupa Birliği süreci, kamu güveninin azalması, toplumsal talepler, kamu yönetimine ilişkin yeni fikirler gibi faktörler kamu yönetimi reform sürecini hızlandırmıştır.

Thatcher'ın İngiltere'deki en önemli etkilerinden biri, kamu yönetimine ilişkin yeni fikirleri alıp uygulamaya koyma girişimidir. İngiltere'de üst düzey kurumların kurulması, bakanlık bilgi yönetim sisteminin oluşturulması, öncü bir mali yönetim sisteminin oluşturulması, vatandaş sözleşmeleri, açık yönetim, piyasa testi ve denetim kamu yönetiminin yeni ilkeleri olarak kabul edilmektedir (Bagehot, 2001, s. 1-51). Aslında Thatcher'ın etkisi altında piyasa güçleri ile kamu hizmeti arasında bir koordinasyon vardır (Riddell, 1989, s. 78-90). Piyasa mekanizmaları ve özel sektör yönetim teknikleri kamu sektörünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Yeni kamu yönetimi anlayışıyla birlikte özellikle İngiltere gibi Anglo-Sakson ülkelerinde "Özel sektör yönetimi" düşüncesi hâkim olmuştur. İngiltere ekonomisi gelişmiş piyasa ve sosyal pazar odaklı bir ekonomidir (Şekil 1.3).

Şekil 1.3. GSYİH Büyüme Oranı

Kaynak: Office For National Statics, 2024, s. 2; <https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/datasets/gdpmonthlyestimateuktimeseriesdataset>; Erişim Tarihi: 25.04.2024.

İngiltere Ulusal İstatistik Ofisi'nin (ONS) yayınladığı verilerde GSYİH'nin 2023 yılının Ekim ayında meydana gelen düşüşünün ardından, 2023 Kasım ayında aylık

bazda %0,3 oranında büyüdüğü görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2023). 2023 yılı Ekim ayındaki düşüşün ardından hizmet sektörü %0,4 oranında artmıştır ve büyümeye en büyük katkı sağlayan kalem olmuştur.

1.9. Fransa'da Kamu Yönetimi

Kamu yönetimi sistemi, yürütme, yasama, yargı ve idari olmak üzere Anayasa tarafından düzenlenmektedir. Merkezileşme ilkesine dayanan merkezi bir devlettir (Karahanoğulları, 2012, s. 95-125). Fransa'da idare hukuku yoktur ancak Avrupa'daki yasallaştırma hareketinden etkilenen Fransa, idari usul hukuku işlevi görebilecek bir takım yasal düzenlemeleri benimsemiştir. Fransız kamu yönetimi katı merkezileşmesi, normları ve bürokratik yapısıyla bilinen bir sistemdir.

İdari işlemlere ilişkin kanunda bir düzenleme bulunmamakla birlikte, bilgi edinme hakkının geliştirilmesi ve düzenlenmesi ülke açısından önem taşımaktadır (Karahanoğulları, 2012, s. 95-125). İdare hukukunun, idare mahkemelerinin yargı usulü yoluyla geliştirildiği Fransa'da, bireysel anlaşmaların uygulanmasına ilişkin usulün genel ilkeleri ve kuralları oluşturulmamıştır. Bu durumun temel nedeni, Fransız doktrini ve uygulamasının yalnızca gerçekleştirilen idari işlemleri hukuka uygun olarak tanınamaması ve bu işlem öncesindeki işlemlerin idari teknik işlemler olarak kabul edilmesi ve hukuki incelemeye tabi tutulmamasıdır (Şaylan, 1981, s. 44) (Şekil 1.4).

Şekil 1.4. GSYİH Büyüme Oranı

Kaynak: Office For National Statics, 2024;
<https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/datasets/gdpmonthlyestimateuktimeseriesdataset>; Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Fransa ekonomisi serbest piyasa ekonomisine sahiptir ve yine ekonomik açıdan oldukça geliştiği görülmektedir. Cari fiyatlara bakıldığında Fransa, 2023 yılından itibaren toplam 196 ülke arasında dünyanın yedinci büyük ekonomisi olarak yerini

almıştır ve Fransa ekonomisi 2023 yılına gelindiğinde 0,9 oranında büyüme kaydetmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2023).

BÖLÜM II

TÜRKİYE’DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE ÖZEL SEKTÖRÜN YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Türkiye’de Özel Sektör

Türkiye’deki kamu özel iş birliği noktasının tarihçesine baktığımızda, Osmanlı Devletinden itibaren demiryolları ile başlayan yatırımlarını ilerleyen dönemlerde havagazı, deniz taşımacılığı, su ve farklı altyapı çalışmaları olarak devam ettirdiği görülmektedir (Doğan, 2015, s. 43). Sanayileşmenin Osmanlı’ya sonradan gelmesi ve öncesindeki sermaye birikiminin batılı şirketler tarafından kazanılarak avantajlı konuma geçmeleri ile birlikte, batılı şirketlerin Osmanlı devleti nezdinde farklı bir pozisyonda olmalarını sağlamıştır (Çakır, 2000, s. 39). Yatırım yapacak olan Osmanlı Devleti, sermaye birikimi sahibi olan yabancılar için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Tabii olarak bu cazibe merkezinin sermaye birikimi olmadığı için, sermaye sahiplerinin bazı mecburi isteklerini de yerine getirmek durumunda kalmıştır. Bu istekler yanında bazı imtiyazları da beraberinde getirmiştir (Doğan, 2015, s. 40).

Anadolu topraklarında ilk yatırım, 1856 yılında Aydın- İzmir demiryolu olarak İngilizler tarafından yapılmıştır. Demiryolu için İngilizlerle yapılan sözleşmenin içerisinde, İzmir -Aydın demiryolunun birinci etabının açılmasına müteakiben, 50 yıl boyunca her sene demiryolunu yapan İngiliz firmanın sermayesinin %6’sına tekâmül eden kâr garantisi verilmiştir (Kurmuş, 1972, s. 105). Bu rakamın altına kâr olur ise, tamamlama garantisi Osmanlı hazinesin tarafından yapılacaktır (Kurmuş, 1972, s. 105). İngiliz firması ile yapılan sözleşme gereği, demiryollarının geçtiği istikametlerden 25 kilometre mesafede bulunan tüm madenlerin işletim hakkı da bu şirkete verilmiştir. Osmanlı devleti bu yatırımların neticesini Anadolu coğrafyasında kısa bir sürede hissederken, dönemsel olarak da ekonomik bir ferahlığa erişmiştir (Özyüksel, 2000, s. 54).

1914 yılına gelindiğinde ülkeye giren yabancı sermayenin %66’sı proje adı altında bu tür yatırımlarla gerçekleştirilmiştir. Çoğunluğunun demiryollarının teşkil ettiği bu yatırımların sebebi ise, Osmanlı Devleti’nin demiryolları üzerinde kilometre garantisi vermesi ve bu yatırımları yapan ülkelerin kendi sanayi ürünlerinin dağıtım

ağları ile birlikte, ucuz hammadde sağlamaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldız, 2007, s. 65). Bununla birlikte kilometre garantisi verilmesi şirketlerin kârlarının garanti altına alınması demektir.

Cumhuriyetten sonraki dönemde 1854 yılında özelleştirme ve sanayileşme adımı ile yapılan bu yatırımların borçları 1954 yılına kadar sürmüş ve son taksiti o yıl içerisinde ödenmiştir (Yıldız, 2007, s. 65). 1980’li yıllara gelindiğinde, 1954-1980 arası mümkün olduğunca borçlanmadan kaçınılmış ve fazla bir yatırım yapılmamıştır. 1980 sonrası değişen Dünya ile artan ihtiyaçlar ve kamu kaynaklarının yetersiz olması sebebiyle, farklı finansman yöntemlerine gidilmiş ve özel sektör iç ve dış sermaye olarak ülke yatırımlarına dâhil edilmiştir. Bu tür yatırımların her ekonomide olduğu gibi, Türkiye ekonomisinde de kazanımları ve kayıpları olarak her dönem tartışılmıştır (Çetinkaya, 2012, s. 56). 1986 yılında Türkiye’de uygulanan ve 1990’lı yıllarla birlikte devam eden özel sektörün etkinliği modeli, 2000-2010 arasında yatay bir seyir çizmiştir.

Tüm bunlar ışığında, 2010’lı yıllara gelindiğinde, başta ulaşım ve enerji olmak üzere birçok alanda büyük ölçekli yatırımların gerçekleştiği görülmektedir. Bu yatırımlar için hukuk düzeni içerisinde Türkiye’de herhangi bir çerçeve yasa bulunmamakla birlikte, gerekli mevzuata uygun sözleşmeler yapılmış olsa da uluslararası standartlarla uyum sorunu yaşadığı görülmüştür (Yıldız, 2007, s. 65). Bu sorunsallar idari ve hukuki çerçevenin dağınık bir şekilde olması, merkezi risk ve strateji yönetiminin bulunmaması ve bunlarla birlikte uygulayıcı özel sektörün kamu adına farklı taahhütlerde bulunması ve finansal yükümlülüklerin beraberinde gelmesi, nasıl ve hangi çerçevede yapılacağı noktasında doğru analizlerin yapılmaması, yapılan sözleşmelerin genellikle döviz üzerinden yapılması ve garanti kur maliyeti ile birlikte şeffaf olmaması gibi başlıklar da ülke gündemini meşgul etmektedir (Emek, 2014, s. 67).

2010 yılından itibaren tekrar artış eylemi gösteren bu çalışmalar, proje sayısı ve yatırım miktarı ile 2013 yılında zirve seviyesine ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda ise, farklı iniş çıkışlar olsa da 2021 yılından itibaren tekrar bir artış söz konusu olmuştur. Türkiye’de 1986 -2022 yılları arasında yapılan projenin yıllık ortalama artış birimi %3,2 olur iken, aynı dönemdeki rakamsal yatırım tutarı ise %19, 7 olarak karşımıza çıkmaktadır (Cangöz vd., 2022, s. 11-12). Türkiye’de son yıllarda yapılan büyük yatırımlar, kamu-özel yatırım iş birliğinin yoğun bir şekilde gerçekleştiği dönemdir. Bu

yatırımları incelediğimizde, enerji sektörü açık ara önde yer alırken, bu yatırımları karayolları ve limanlar takip etmektedir. Enerji sektöründe 102 proje gerçekleştirilirken, karayollarında 44, limanlarda ise 24 proje olarak planlanmıştır. Projeleri yatırım maliyetleri açısından değerlendirildiğinde, 30,2 milyar dolar ile karayolları, 23,3 milyar dolar ile havaalanları, 1,1 milyar dolar ile de enerji sektörü ilk üç sırayı almaktadır. Bu sektörler içerisinde işletme devir hakkı açısından da gelir seviyesinde 71,7 milyar dolar ile havaalanı sektörü zirvededir. Modelleme açısından değerlendirildiğinde ise 124 proje yap –işlet- devret modeli ile ilk sırada bulunurken, işletim hakkı projesi ise, 118 proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatırım değeri açısından 61,1 milyar dolarla yap- işlet- devret modeli ilk sıradadır (Cangöz vd., 2022, s. 11-12).

Dünyanın farklı ülkelerinde özel sektörün yapmış olduğu bu çalışmaların yönetim kriterleri incelendiğinde; her ülkenin kendi modellemesi ile bir çalışma yaptığı görülmüştür. Bu çalışma Dünya Bankası ve IMF tarafından belirlenen en iyi uygulamalar kriterlerine göre, kamu alımları ve sözleşme yönetimi uygulamaları ile mali risklerin yönetimi raporlanmaları açısından değerlendirilmiştir (Karaca, 2010, s. 46). Yapılan değerlendirme de 19 başlıkta kriter belirlenmiş ve ona göre puanlama verilerek bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Buna göre Türkiye'nin bu çerçevede düşük bir puan aldığı görülmektedir. Özellikle uygulamadaki mali risklerin yönetilmesi ve şeffaflığı noktasında uluslararası standartlara uyumu oldukça düşük olmuştur (Karaca, 2010, s. 46). Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunan Türkiye'nin, 2040 senesine kadar yatırım ihtiyacı olarak karşısına 975 milyar dolar gibi bir rakam çıkmaktadır. Hub verileri Türkiye için mevcut yatırım eğrisinin 569 milyar dolar olduğunu öngörmektedir. 2020-2040 arasındaki 405 milyar dolar açığın Türkiye tarafından yatırıma dönüştürülmesi gerekmektedir. Gayri safi yurtiçi hasılası oranının güncel olarak %1,8'den, %3,06'ya getirilmesi gerekmektedir (Global Infrastructure Hub, 2021).

Hub veri tabanının istatistiklerine göre, bu dönem içerisinde (2020-2040), Türkiye'nin yatırım yapması gereken sektörlerle göre bir inceleme yapıldığında, ulaşım sektörünün 581,1 milyar dolar olarak en yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Bu rakamın kendi içerisindeki dağılımı ise, 499 milyar dolar karayolları, 63 milyar dolar demiryolları, 18 milyar dolar havaalanları, 1,1 milyar dolar limanlar olarak görülmektedir. Enerji sektörü ise, 242 milyar dolar olarak ikinci sıradaki yerini alırken,

99 milyar dolar ile bilgi ve iletişim teknolojileri üçüncü sırada yer almaktadır. 53 milyar dolar ile su sektörü diğer bir yatırım alanıdır. Aynı zamanda bu dönemlerde 335 milyar dolar ile karayolları, 48 milyar dolar ile enerji, 39 milyar dolar ile demiryolları, 2,2 milyar dolar ile su, 655 milyon dolar ile havalimanı, 38 milyon dolar ile limanlar noktasında bir yatırım açığı ile karşılaşılmaktadır (Global Infrastructure Hub, 2021). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) web sitesinde, Kasım 2022 itibarıyla, tüm Dünya’da güncellenen veriler yayınlanmış bu verilere göre 1986-2022 yılları arasında Türkiye’de toplam 265 büyük ölçekli proje uygulanmıştır (TÜİK, 2023). Yatırım maliyeti 94,2 milyar dolar olarak görülmüş ve işletme devir hakkı olarak da 101,1 milyar dolar olarak planlanıp hayata geçirilmiştir. Bu projelerin tüm dünyada gayri safi yurtiçi hasılasına oranı üst sınır olarak %10 olarak öngörülmüştür. Türkiye’de ise bu oran, 94,2 milyar dolar ile 2022 gayri safi yurtiçi hasılasının %10,4 gibi bir oranına tekâmül etmektedir (TÜİK, 2023).

2.2. Amerika’da Özel Sektör

Amerika Birleşik Devletleri’nin ekonomik sistemi ve bu ekonomideki işletim tarzı, liberal ekonominin prensiplerine dayanmaktadır (Domo Resource, 2020, s. 106). Tüm dünyada Amerika Birleşik Devletleri’nin uygulamış olduğu bu ekonomik sistem, serbest piyasa ekonomisi olarak adlandırılmaktadır. Bu sistemde devletin ekonomik alana müdahalesi yok denecek kadar azdır (Schepers, 2005, s. 56).

Amerika Birleşik Devletlerindeki ekonominin işletim özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

- Serbest piyasa ve rekabet: Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan işletmelerin hemen hemen hepsi, serbest piyasanın gerektirmiş olduğu faaliyetler içerisinde boy göstermektedir. Bu faaliyetlerde rekabetin ön planda olduğu bir ortam istenmektedir. Bu rekabetin avantajlarını elde edebilmek için verimlilik, yenilikçilik ve müşteri memnuniyeti ön planda tutulmaktadır (Şanlısoy, 2007, s. 25).
- Özel mülkiyet hakları: Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan işletmeler, Anayasanın kendilerine tanımış olduğu özel mülkiyet haklarını kullanmaktadır. İşletmeler sahip oldukları mal varlıklarını istedikleri özgürlükte satma veya şirketleri satın alma, üst kullanım haklarına sahip olma gibi ayrıcalıkları da

kullanabilirler. Bu haklar la beraber, işletmelerin girişimciliği teşvik edilmektedir (Çakır, 2000, s. 56).

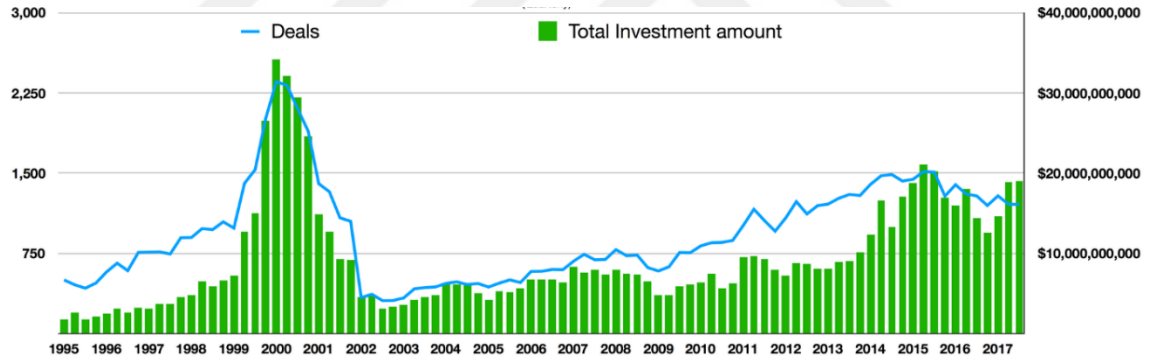
- İşletme girişimciliği ve özgürlüğü; Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan işletmelerin girişimcilik ve özgürlük noktasında yapmış olduğu çalışmalar, ekonomide önemli bir yer tutmaktadır. Her işletme kendi belirleyeceği strateji ve pazar payları ile ilgili karar alma konusunda özgürlüğe sahiptirler. İşletmelerde yenilikçilik ve girişimcilik bir teşvik mekanizmasıdır (Erol, 2020, s. 90).
- Finansal piyasaların gelişimi; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki işletmelerin finans ile ilgili fazla bir problemi bulunmamaktadır. Devlet finans piyasası noktasında işletmelere her türlü yardımı, sermaye birikimini kolaylıkla sağlamaktadır. Finansal altyapı noktasında bu erişime ulaşabilen işletmeler ise, büyüme ve genişleme noktasında her türlü imkânı bulabilmektedirler (Günel, 2006, s. 67).
- Hukukun üstünlüğü ve sözleşme hakları: Amerika'nın özel sektör işletmeleri, hukukun üstünlüğünü tam benimser ve faaliyetlerini hukuksal bir zeminde sürdürürler. Amerikan hukuk sistemi, işletmeler arasındaki iş birliğinin, işletmelerin yapmış olduğu sözleşmelerin güvenliğini sağlama ve sürdürülebilirliği noktasında, karşılıklı güveni tesis eder ve oluşabilecek herhangi bir çıkar çatışmasının çözülmesi için aracı olmaktadır (Domo Resource, 2020, s. 120).

Amerikan hukuk sistemi, ekonominin işleyişi ve işletmelerin devamı sürecinde çok önemli bir noktada bulunmaktadır. Serbest piyasa ekonomisi prensiplerinin kabul edildiği, işletmelerin işletim özgürlüğüne sahip olduğu, rekabetçi ve girişimci bir ortam üzerine tesis edilen ekonomik döngülerden oluşmaktadır. Özel sektörünün büyüme, rekabet gücü ve yenilikçilik gibi dünya piyasalarında oluşabilen avantajlarını bu sistem üzerinden yaşama geçirmektedir (Domo Resource, 2020, s. 126).

Kapitalizmin getirmiş olduğu revizyon ihtiyacı, tüm dünyada olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri için de yeniden yapılanma ihtiyacı doğurmuştur. 1980'li yıllar da başlayan ve kıta Avrupa'sında İngiltere'de Margaret Thatcher, diğer yandan yenedünya da ABD'de ise, Ronald Reagan tarafından benimsenen ve hayata geçirilen serbest pazar ekonomisi, devleti iktisadî hayattan çıkarmıştır (Schepers, 2005, s. 65). Bu

girişim çok kısa bir zaman diliminde tüm dünya devletleri için bir milat olarak görülmüştür ve Neo- liberal politikalar ışığında yeniden bir yapılanma olmuştur. Bu noktada ABD'nin bulunduğu konum, oldukça büyük bir önem arz etmiştir. Tüm dünyadaki kâr marjındaki düşüş, kapitalist bir döngü ile yukarıya çekileceği gibi, iktisadi olarak işletmeler de el değiştirme başlamıştır. Ayrıca tüm dünyada yeni iş yaklaşımları üretilmeye başlanmıştır. Bu anlayış ve yaklaşımlar, tüm dünyada yeni bir ideolojiye dönüşmektedir (Domo Resource, 2020, s. 130).

Global Hub verilerine göre 2018-2040 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde 20,2 trilyon Amerikan doları ile dünya coğrafyasında ikinci sırayı alacak olan bir altyapı yatırımı planlanmaktadır. Bu dönemler içerisinde Amerika Birleşik Devletleri'nde karayollarına 34 trilyon dolar, elektrik işlerine 28 trilyon dolar, demiryollarına 11 trilyon dolar, bilgi ve iletişim teknolojilerine 8,9 trilyon dolar, su ve kanalizasyon işleri için 6,4 trilyon dolar, havalimanları için 2,6 trilyon, limanlar için 2,5 milyon dolar yatırım planlanmaktadır (Global Infrastructure Hub, 2021) (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Toplam ABD Girişim Sermayesi Yatırımları

Kaynak: Amerika Merkez Bankası, 2018; <https://tr.euronews.com/tag/amerikan-merkez-bankas-fed>; Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Covid-19 öncesi yapılan yatırım planlamaları, yenilenerek güncellenmiştir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde sportif alanda tüm eyaletlerde olimpiyatlarla birlikte, dünya kupası organizasyonu için statların revize edilmesi veya yeniden yapılandırması gibi çalışmalar devam etmektedir (Belfiore, 2016, s.71).

2.3. Almanya'da Özel Sektör

Alman ekonomisini, ikinci Dünya savaşı öncesi ve ikinci Dünya savaşı sonrası olarak iki farklı dönemde değerlendirmek gerekmektedir. İkinci Dünya savaşı dönemine kadar olan Alman ekonomisinde, askeri sanayi üzerine çalışmalar yapılmış ve diğer

sanayi kollarında bir gelişme ve yatırım yapılmamıştır. 1939 yılında başlayan savaşa hazırlanan Almanya, 1938 yılında kömür madenlerini devletleştirerek sanayisi için kullanmaya başlamıştır. Bu madenlerin çoğu da yine askeri sanayi için kullanılmıştır. Savaşı kaybeden Almanya'nın savaş sonrası önemli çalışmaları olmuştur. 1945'te Amerika Birleşik Devletleri'nden alınan kredi ve finansman desteği ile ülke ekonomisinin kalkınması sağlanmaya çalışılmış ve bu kalkınma ile birlikte üretim ekonomisine hız verilmiştir (Aguilera, 2016, s. 62).

1950 yılına gelindiğinde Batı Almanya olarak bilinen ülkede, yeni bir ekonomik çalışma başlatılmış savaşın izlerinin silinmesi ve akabinde ülkenin ekonomik ve stratejik olarak gelişmesi için birçok adım atılmıştır. Bunlardan ilki ülkenin altyapı sisteminin tekrar tesis edilmesidir. Bu kararların altında yatan en önemli parametre ise, devletin dışa bağımlılığının azaltılması ve Alman vatandaşlarının ihtiyaçları olan sektörlerin direkt devlet tarafından karşılanmasıdır (Aguilera, 2016, s. 62).

Bu kararlar aynı zamanda sosyal yönü güçlü bir devlet politikasını da beraberinde getirmektedir. Almanya ekonomisini incelediğimizde karşımıza çıkan en önemli parametre üretim sistemidir. Almanya ekonomisindeki sistemin standartlarının oluşumunda, sanayinin geliştirilmesi ve bununla birlikte yeni teknoloji üretim araçlarının oluşturulması ile birlikte, üretim için enerji kaynaklarının bulunmasına yönelik çalışmalar önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmalar toplumsal olarak savaştan çıkarılan dersler sonucunda alınan disiplinli kararlar ve belirli bir sistem içerisindeki bir yönetim anlayışı ile sürdürülmüştür (Hiller Janine, 1996, s. 45).

Almanya ülke olarak kendine özgü bir ekonomi tarzı ve bununla birlikte işletme modeline sahiptir. Alman ekonomik sistemi, sosyal piyasa ekonomik sistemi olarak da adlandırılmaktadır. Bir başka ifade ile tüm dünyadaki kapitalist ekonomik sistem ile sosyal devletin birleşmiş olduğu bir sistemin karışımı olarak algılanmaktadır (İnam, 2013, s. 34-45). Almanya'nın işletim tarzı ise; ülkenin sanayisinin güçlü bir zemine oturtulması, yüksek kalitede ve standartta üretim yapılması ve bunların işçilerin karakteristik özelliği ile bütünleşmesidir. Alman işletmelerinin tarzları hakkında bazı özellikler şu şekildedir.

- Alman işletmelerindeki işçilerin işe katılımı: Alman işletmelerinde işçilerin işletmelerdeki fonksiyonları ile birlikte temsil hakları önemli bir yer tutmaktadır. Sendikalaşma ve işçi temsilciliği, işletmelerin yönetiminde önemli bir

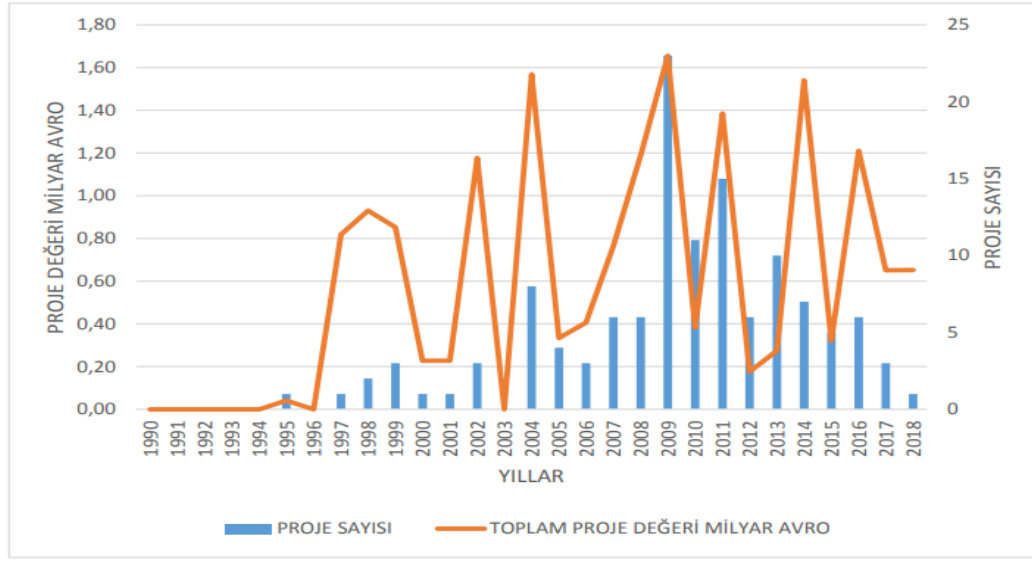
parametredir. Alman işletmeleri, işçilerinin fikirlerini göz ardı etmeden, onların fikir ve görüşlerini, karar alma mekanizmalarında dikkate alarak yol alırlar (Karahasanoğlu, 2011, s. 98).

- Uzun vadeli düşünme: günlük düşünce tarzından ziyade, uzun vadeli bir planlama ve sürdürülebilir bir kalkınma ve büyüme, Alman işletmelerinin genel prensipleridir. Alınan kararlar işletmelerin günlük değil, uzun vadeli perspektiflerine karşılık olarak alınır ve kısa vadede alınacak kazançların uzun vadeli kazançların yerine geçmesi engellenir.
- Yüksek kalite standartları: tüm Dünyada Alman ürünleri kaliteli ve belli bir standardın üzerinde ürünler olarak tanınır. İşletmelerin öncelikli prensibi, ürün yelpazelerindeki kalite ve müşteri memnuniyet skalasının üst seviyede tutulmasıdır. Birçok Alman işletmesi, teknolojik gelişme ve beraberindeki yatırım süreci ile inovasyonla birleşerek, Dünya piyasalarındaki rekabetçilik noktasında avantajlı bir konumda bulunurlar (Karahasanoğlu, 2011, s. 99)
- İşçi hakları ve sosyal güvenlik durumu: Alman işletmelerinin, çalıştırdıkları işçilerinin hakları ile birlikte sosyal güvenceleri noktasında toleransları yok denecek noktadadır. İşçilerin çalışma saatlerinden, ücret düzeylerine, iş güvenliğinden, iş sağlığına kadar birçok konuda güvenceleri tamdır. Ayrıca işçilerin emeklilik sonrası da hakları tam güvence altına alınmıştır.
- Eğitim ve iş birliği: Alman işletmeleri eğitime ve iş birliğine çok büyük bir önem arz ederler. İşletmelerin gerek bölgesel gerek ulusal gerekse yerel düzeyde kurmuş olduğu iş birliği ağları her daim aktiftir. Sadece kendi sektörleri değil, diğer sektörler ile de iş birliği halinde bulunurlar. Sürekli işçilerine hizmet içi eğitim ve yeteneklerinin geliştirme noktasında birçok imkân sunarlar. Alman ekonomisinin oluşumdaki en önemli sistemsal ve işletim tarzı olarak, yüksek rekabet gücü gösterilebilir. Bununla birlikte, istikrarlı çalışma ortamları ve işletmelerin sosyal adaletten ayrılmamaları da gösterilebilir.

Avrupa ekonomisinin en sağlam olduğu ülkelerden bir tanesi olan Almanya, 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, iki Almanya'nın birleşmesi sonucunda, Batı Almanya'ya göre gelişmişlik noktasında geri kalan Doğu Almanya'nın, gelişmesi noktasında da çok önemli çabalar sarf etmiştir. Bu süreç içerisinde piyasa ekonomisi anlayışının eski Doğu Almanya bölgesinde de uygulanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Genel olarak ikinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya federal Cumhuriyeti'nin ekonomi olarak sadece kamu kaynakları ile kalkındığı göz önüne alındığında, bu günkü duruma gelmeleri açısından da çok çeşitli zorluklara da göğüs gerdikleri görülmektedir.

1991 yılında iki Alman Devleti'nin tek bir çatı altında birleşmesi neticesinde, özel sektör açısından iş gücünün de fazlaştığı bir dönem gibi görünse de işsizliğin bu süreçte özel sektör üzerinde ve kamuda bir yük olduğu da yadsınamayacak bir gerçektir. 1991 yılında işsizlik Batı Almanya'da %6,2 iken 1997'de %10,8'e yükselmiştir. Aynı zaman diliminde Doğu Almanya'da 1991 yılında %10,2 iken, 1998'de %19,2'ye yükselmiştir. Tüm bunlar ışığında aslında karamsar bir tablo görülse de özel sektörün sermaye piyasasına katkısı ile birlikte bütünleşik bir Almanya'nın ekonomisi gelişmiştir (Güzelsarı, 2012, s. 45).

1990 ile 2018 yılları arasında Almanya'da 125 projeye imza atılmış ve bu 125 projenin özel sektör üzerinden gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Gerçekleşen bu projelerin ise Almanya ekonomisine maliyeti 16,1 milyar avro seviyesine ulaşmıştır (EPEC, 2018). Projeler incelediğimizde ise; Ulaşım alanında 27, çevre alanında 4, eğitim alanında 48, güvenlik alanında 10, kültür alanında 8, kamu hizmetleri alanında 15, savunma sanayinde 3, hizmet alanında 9 ve konut alanında 2 tane proje olmak üzere tüm Almanya genelinde bu çalışmalar gerçekleştirilmiştir (EPEC, 2018) (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Almanya'da Gerçekleşen Projeler

Kaynak: Bank, The World, 2018, s. 5; <http://ppi.worldbank.o>; Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Avrupa'nın yükünü çeken Alman ekonomisi, Avrupa Birliği standartlarında da kendi vatandaşlarına ait yatırımları özel sektör kanalıyla da yapmaktadır. Bu süreç içerisinde 1990 ile 2018 yılları arasında yıldan yıla değişen yatırımları bir plan ve proje dâhilinde gerçekleştirmişlerdir. 1995 yılında 0,04 milyar Euro bedel ile yapılan bir projenin ardından 1996 yılında proje yapılmadığı, 1997 ve sonrasında da projelerin özel sektör tarafından arttırılarak devam ettiği görülmektedir (Emek, 2014, s. 145).

2.4. İngiltere'de Özel Sektör

Globalleşen dünya ekonomisinde nitelikli ve sistematik bir özelleştirme programı ile birlikte, özel sektörün önünün açıldığını İngiltere örneğinde görülmektedir. Margaret Thatcher yönetimindeki hükümet, 1979 yılında büyük bir özelleştirme programına imza atmıştır. Bu değişikliklerle özel sektörün önü açılmış ve birçok kamu sektörü özelleştirilerek ekonominin başka bir boyutuna geçilmiştir. 1992'de Margaret Thatcher yönetimi, 46 kamu kuruluşunu özelleştirmiştir (Modenesi, 2010, s. 45).

Yaklaşık 950.000 kamu çalışanı özel sektöre devredilmiş ve bundan sonraki dönemde, ekonomik olarak rekabetçi bir alanda çalışmak durumunda kalmışlardır. Daha sonrasında sosyal devletin alanı içerisinde olan, gaz, su, haberleşme ve elektrik gibi devlet tekelinde olan hizmetlerin de özelleştirildiği görülmektedir. 1997 yılından sonra İngiltere'de, özel finansman girişimlerinin uygulamaları, devlet tarafından hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda özel görev gücü (Treasury Taşı Force), Birleşik Krallık ortaklıklar (Partnerships UK), devlet ticaret ofisi (Office of Government Commerce) ve

yerel yönetimlere özel finans girişimi kurumu gibi kurumlar hayata geçirilmiş ve özel sektörün önünü açabilmek için birçok girişim yapılmıştır (Uz, 2007, s. 1175).

Özel sektörün kamu ile birlikte yapabilecekleri yatırımlar için gerekli olan yasal çalışmalar 1997 yılında hayata geçirilmiştir (Özer & Özmen, 2017). Kamusal düzenleme ve mevzuat ilişkisinin ardından, özel sektörün piyasadaki yerini geliştirmek ve ekonomideki yerini alabilmesi için hazinenin söz sahibi olduğu yönetim kurullarında özel sektör temsilcilerinin de bulunduğu “Birleşik Krallık Ortaklıkları” ismiyle bir ajans hayata geçmiştir. Bu ajansın yönetiminin özel sektör tarafından oluşturulması sağlanmış ve kamu kesimi tarafından da sadece temsil mahiyetinde iki kişi bulundurulmuştur (Güzelsarı, 2012, s. 56).

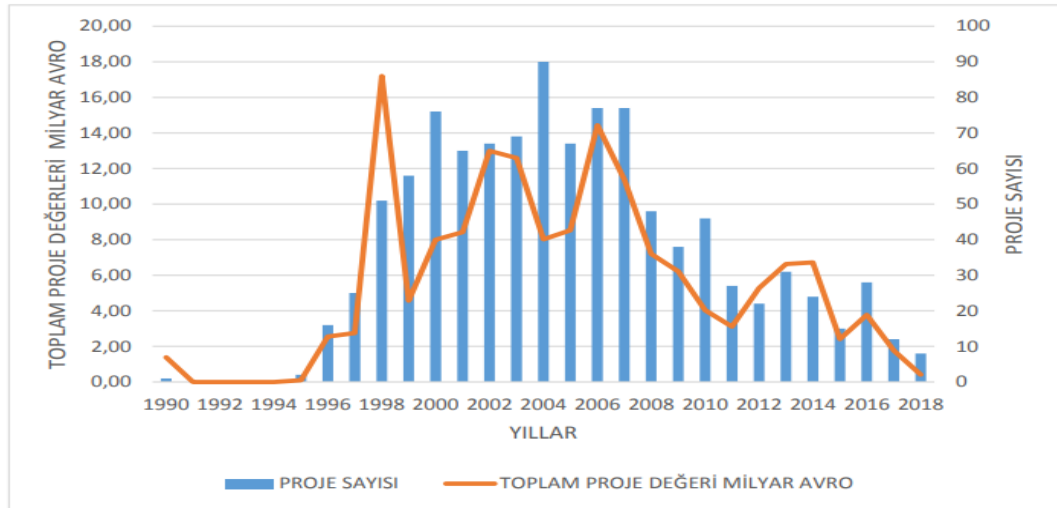
İngiltere özelleştirme ile birlikte kamu-özel sektör iş birliğinin en iyi uygulama alanının olduğu ülkedir. Özelleştirmeler sonrasında muhafazakâr partinin uygulamış olduğu aslında, işçi partisinin daha önceden stratejilerini belirlediği “üçüncü yol” olarak adlandırdığı özel sektör girişim modelini, o yıllarda hayata geçirmenin avantajını da yaşamaktadır. Kamu sektörü ile özel sektörün iş modellemesinde, kamunun vermiş olduğu hizmetlerin, özel sektöre devredilmesi gerek kamunun yükünü hafifletmiş gerekse özel sektör tarafından daha nitelikli hizmet verebilmesi sağlanmıştır. Bu anlayış aslında özelleştirme mantığının önemli bir parametresidir (Karahanoğulları, 2012, s. 98).

İngiltere’deki yatırımlara baktığımızda, 2018 yılı itibari ile kamu yatırımlarının büyük bir çoğunluğu, özel finans girişimi adı altında, özel sektör tarafından yapılmış projelerdir. 2018 yılında İngiltere hazine bakanlığının kaynakları göz önüne alındığında, 56 milyar sterlin gibi bir değerlendirme ve 650’ye yakın proje hükümet tarafından özel sektöre yaptırılmıştır. Projelerde yoğunluğun, okul, hastane ve ulaştırma gibi alanlarda fazla olduğu görülmektedir (Karaca, 2010, s. 321).

Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra İngiltere’de yatırımlarda sermayenin önü açılmış ve özel sektörde yeni uygulamaların sonrasında birçok projeyi hızla hayata geçirmiştir. Bu noktada özel finans girişimi, devletin yapması gereken sosyal hizmetlerinde özel sektöre devredilmesi, hizmet anlayışı noktasında yeni bir anlam ve form kazanmıştır. Bu uygulama kısa bir zaman içerisinde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, tüm dünyada bir model haline gelmiş ve yaygınlaşması engellenememiştir.

Özel finans yatırımları İngiltere'ye hesaplanandan daha fazla katkı sağlamıştır. İngiltere'de diğer ülkelerde olduğu gibi, 1970'li yıllarda kamusal altyapı düzenlemelerinin yeterli sermaye birikimi olmaması neticesinde hükümeti farklı çözümler aramaya yönlendirmiş ve bununla birlikte özel kesimin bu tür çalışmalara dâhil edilmesi fikri benimsenmiştir. Bu bağlamda geliştirilen özel sektör girişimi, kamu tüzel kişiliğini işletmeci pozisyonundan, sektörden hizmet alan pozisyona çevirmiştir (Lefebvre, 2001, s. 190).

Bu çalışmaların Birleşik Krallık hazinesindeki etkisi; 2011 tarihli kamu işletmesinin verileri baz alındığında, sağlık alanındaki çalışmalarda 1998 -2048 yılları arasında kira bedelinin kamuya maliyeti 73.697 milyon sterlin olarak görülmektedir. Bu gidere karşılık kamunun yapmış olduğu yatırım ise 11,9 milyar sterlindir. Başka bir ifadeyle kamu 11,9 milyar sterlinlik bir yatırım için ortalama 30,1 yıllık bir zaman için hazineden yüzde 7,6 getirisi gidecektir. Özel sektöre devredildiğinde ise yüzde 4,3 gibi bir rakam ile karşılaşacaktır. Özel sektörle bu işin ne kadar doğru orantılı olduğu görülmektedir (Lefebvre, 2001, s. 201) (Şekil 2.3).

Şekil 2.3. İngiltere'de Gerçekleşen Projeler

Kaynak: The World Bank Date Of, 2018; <http://ppi.worldbank.org/>; Erişim Tarihi: 25.04.2024.

1990'lı yılların başlarında İngiltere'de başta sağlık hizmetleri olmak üzere, altyapı hizmetleri de özel sektöre devredilmeye başlanmıştır. Margaret Thatcher hükümeti ile başlayan bu çalışma, 1997 yılında hükümeti devralan İşçi partisi ile devam etmiştir. Sağlık tesisleri ve hastanelerin özel sektör tarafından yapılmaya başlanması ile klinik hizmetleri hariç, tam teşekküllü bu hastaneler ulusal sağlık

kurumlarına devredilmeye başlanmıştır (Güzelsarı, 2012, s. 113). İngiltere’de 1990 ile 2018 yıllarını kapsayan zaman diliminde toplamda 1040 proje özel sektör tarafından yapılmıştır.

2.5. Fransa’da Özel Sektör

Avrupa’da özel imtiyazlar noktasında geçmişte acı bir tecrübeye sahip olan Fransa’da, parlamento özel sektörün yatırımları ve hizmetleri noktasında bir dizi kararlar almıştır (Uz, 2007, s. 103). Ülkenin modernizasyonu ve gelişmişlik düzeyinin artırılması için tam yetkiyle donatılmış hükümetin, kapsamlı çalışmaları 2004 yılında parlamentodan çıkartılan kanun hükmündeki kararnameler ile hayata geçirilmiştir. Yapılan düzenlemelerde en önemli parametre, proje sözleşmelerinde Avrupa Birliğinin değil, Fransız hukukunun geçerli sayılacağı ve tahkim yolunun Fransız hukukuna yönelik maddelerle oluşturulacağı hükmü bulunmasıdır (Uz, 2007, s. 105).

Beşinci Cumhuriyeti yaşayan Fransa’da, 2016 itibarıyla toplam değeri 2,4 milyar Euro’yu bulan yatırımlar gerçekleşmiştir. Bu rakam Avrupa Birliği sepeti içerisinde özel sektörün yapmış olduğu 16 yatırım ile İngiltere’den sonra, en fazla bütçeye sahip yatırımlardır (Centre, 2016, s. 98). 1990 yılları ile 2019 yılları arasında Fransa’da kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılasının büyüme oranı %1 iken, bu yılların ülke ortalaması ise, aynı dönemler içerisinde 1,6 olarak tespit edilmiştir. 2020 yılı verilerinde ise, bu oranlamanın negatif gerçekleştiği görülmektedir (Euronews, 2020). 2020 yılında yaşanan COVID, Fransız ekonomisinde böyle bir süreç yaşatmıştır.

Fransa ekonomisini incelediğimizde en büyük ihracat kalemleri olarak; helikopterler, uçaklar ve uzay teknolojileri ile ilgili araçlar, paketlenmiş ilaçlar, arabalar ve araç parçaları ile gaz türbinlerinden oluştuğu görülmektedir. Fransa ihracat olarak en büyük ihracatını Almanya’ya yapmaktadır. 78,5 milyar dolar ile Almanya’nın ardından, Amerika Birleşik Devletleri 44,8 milyar dolar ile ikinci, İtalya ise 42,9 milyar dolar ile üçüncü sıradadır. Bu ülkeleri 42,8 milyar dolar ile Lüksemburg ve Belçika, 42,7 milyar dolar ile de İspanya izlemektedir (Domo Resource, 2020, s. 132).

2018 yılı itibarıyla Fransa ihracat olarak dünyada, güzellik ürünleri, büyükbaş hayvan, elektrik ve şarap üretimi noktasında ilk sırada bulunmaktadır. 2022 yılında da Dünya Bankası verilerine göre bu konumunu devam ettirmektedir (The World Bank, 2022). Fransa’nın ithalatına baktığımızda ise, ham petrol, petrol gazı, arabalar, rafine petrol ve araç parçalarının oluşturduğu kümülatif bir yapı mevcuttur. Fransa’nın ithalatı

noktasında ise yine Almanya başı çekmektedir. 121 milyar dolar ithalat gerçekleştirilen Almanya'dan sonra, Belçika ve Lüksemburg ile 62,3 milyar dolar, İtalya ile 56,4 milyar dolar, İspanya ile 48,6 milyar dolar, Çin ile ise 43,7 milyar dolar ticaret hacimleri bulunmaktadır. Ayrıca Fransa'nın 2018 yılı itibariyle ithalat noktasında dünyanın en büyük tereyağı, hormon, demir giysiler, bezler ve buna benzer araçlar ile nükleer reaktör ithalatçısı olduğu bilinmektedir (Karaca, 2020, s.102).

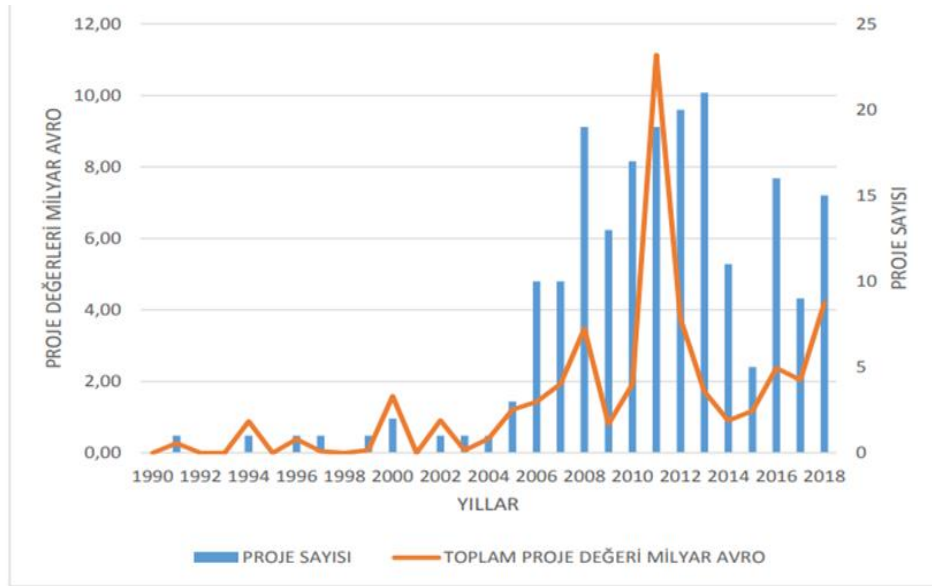
2017 yılında Fransa'da yapılan vergi indirimleri ile enerji fiyatlarındaki düşüş, şirketlerin büyümelerine yönelik bir çalışma olarak görülmüştür. Fransa ekonomisi genel itibariyle uygun yurt dışı koşulları ile, iş gücünün nitelikli olması ve akabinde ticari vergilerin devlet tarafından indirilmesi, devletin yapmış olduğu piyasa reformları ve desteklenen ticari yatırımlar ile sürekli olarak dünya piyasasındaki gelişmelerden faydalandırılması sağlanmıştır. 2017 yılına gelindiğinde ülkenin yüksek turizm potansiyeli, tarımsal ihracatın hız kazanması ve savaş sanayi olarak belirttiğimiz uçak teslimatları ile ihracatı önemli bir ivme kazanmıştır. 2018 yılında Fransız ekonomisinde kısa vadeli bir daralma ile karşılaşmış ve bunun neticesinde konut yatırımlarında bir gevşeme oluşmuş, devletin desteği ile her ne kadar bu konut satışları artmaya devam etse de diğer taraftan inşaat yatırımlarının yavaşladığı görülmüştür (The World Bank, 2022).

2019 yılında inşaat sektöründe yaşanan bu krizin ardından sigorta prim ücretlerindeki düzenlemeler ve desteklerle birlikte, satın alma gücü arttırılmış ve ülkede %15'e yakın bir tasarruf oranına yaklaşılmıştır. Tüm dünya da yaşanan petrol fiyatlarının düşmesi ile birlikte enflasyon düşmüş, ekonomi dönemselsel olarak bir nefes almıştır (The World Bank, 2022). 2020 yılında yaşanan pandemi ile birlikte, 2022 yılına kadar 3 yıllık bir süreçte %3,3 gibi bir büyüme hesaplanmış ve gerçekleştirilmiştir. Avrupa Merkez Bankası'nın Fransa ekonomisine vermiş olduğu destekle de işletmelerin üzerindeki yük azaltılmıştır.

Fransa devleti gelecek nesil Avrupa Birliği ekonomi planlamasında, Fransız işletmelerin mali problemlerinin giderilmesi ile birlikte, artan iç ve dış ticaret taleplerinin ekonomiye bir ivme kazandıracağı, kurumsal maliyetleri de minimize edeceğini düşünmektedir. Pandeminin vermiş olduğu etki neticesinde de sadece finansman gideri değil, eğitim için gerekli ek finansmanlar sağlanmış, teşvikler verilmiş, küresel büyüme ve bunun neticesinde ihracat beklentisi artmıştır. İşçiler ve

firmalar 2021 yılı içerisinde acil eylem planı ile devlet tarafından güçlü bir mali desteğin sağlandığı işletmeler serbest piyasa rekabet koşullarında yerlerini almışlardır (The World Bank, 2022). .

Fransa’da 1990 ile 2018 yılları arasında özel sektörün yapmış olduğu 183 proje aşağıda görülmektedir. Bu projelerin toplam Fransız ekonomisine girdisi, 38,5 milyar Euro olarak belirtilmektedir. Hukuk düzeni içerisinde düzenlenen parametreler, özel sektöründe önünün açıldığının bir göstergesidir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4. Fransa’da Gerçekleşen Projeler

Kaynak: The World Bank Date Of, 2018; <http://ppi.worldbank.org/>; Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Fransız ekonomisini incelediğimizde, şekilsel olarak 1990 ile 2018 dönemlerindeki projelerin yıllara göre değişim gösterdiği, 1991 yılında bir projenin 0,27 milyar Euro ile sonuçlandırıldığını görmemize rağmen, 2012 yılında bir projenin 11,4 milyar Euro’ya kadar çıkarak zirve yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte küresel piyasaları etkisiyle 2014 yılında bir daralma oluşurken, 2015 ve 2018 yılları arasında tekrar sürecin artarak devam ettiği anlaşılmaktadır (The World Bank, 2022).

BÖLÜM III

DEREGÜLASYON (ÖZELLEŞTİRME) KAVRAMI VE ÖRNEKLERİ

3.1. Deregülasyonun Tarihçesi

Tüm dünyada patlak veren 1929 yılındaki ekonomik kriz sonrasında, devletin ekonomi noktasındaki payı artmış ve bununla birlikte kamu maliyesi dediğimiz olgu önem kazanmıştır (Kilci, 1994, s. 11). Ekonomik krizin nedenleri araştırılmış ve sonrasında bu durumun yanlış yapılanmaya sebep olduğu görülmüş ve piyasa ekonomisinin yeniden ağırlık kazanması konusu birçok ülkede gündeme gelmeye başlamıştır (Tombul, 2010, s. 2).

Bu politikaların öne çıkması ile de devletin ekonomik politikalarındaki etkinliği artmıştır. Bununla birlikte yirminci yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki büyük Dünya savaşı, devletlerin ekonomisine büyük darbe indirmiş ve çözülen ekonomilerin devletin kaynağından başka bir şansı kalmamıştır. Devlet, iktisadi yaşamın içerisinde artık mutlak olarak var olmaya başlamıştır. Tüm dünya bu krizlerle yaşarken, devletlerin bu zorlu zamanlarda ekonomiye dahil olması, normal zamanlardaki devletin piyasa ekonomisinden hemen çekilmesine nazaran bir hayli güç olmuştur. Bu süreçler içerisinde hiçbir zaman savaş öncesindeki devletin ekonomideki yeri noktasına gelinememiştir (Öztürk, 2007, s. 43-46).

1929 yılında yaşanan ekonomik krize kadar, devletten beklenen görevler içerisinde, ülkenin dış ve iç güvenliğini sağlayıp, eşitlikçi bir şekilde vatandaşlarına doğal ortamı sağlaması yer almaktadır (Kilci, 1994, s. 13). Tüm dünyayı sarsan ve yaşamsal dengeleri alt-üst eden ekonomik krizin ardından, karşılaşılan tablo çok iç açıcı olmamaktadır. Küresel dünyada talep yetersizliği, sermayede problem ve azalma, küresel bazda hammadde fiyatlarının istenilen seviyede olmaması gibi sebeplerden ötürü, sorunlar kendini göstermeye başlamıştır. 1929 krizinin ardından birçok ülke yaşanan bu krizlerin ekonomilerine yansıtılan etkiyi azaltmak ve akabinde bu krizden bir an önce kurtulabilmek için öz kaynaklarına yönelmişlerdir (Öztürk, 2007, s. 43-46). Öz kaynaklarıyla üretim stratejileri gerçekleştirmişlerdir. Bu stratejiye yönelten olgu ise, 1929 büyük buhranının klasik ekonomi argümanlarının temelden sarsıldığı bir dönemde Keynesyen iktisat teorisi diye adlandırdığımız kamunun para, dış ticaret ve

kredi gibi argümanlarla bu problemlerin aşılabileceği ifadesini ileri sürmüş olmasıdır. Fakat bunlar gerçekleşmeyince, ülkeler başka yola başvurmuşlardır (Kepenek, 1993, s. 21).

Küresel dünya ve büyük sermaye, 1929 ile 1970 yıllarında çok büyük kayıplar vermiş, yaşanan krizden negatif yönde etkilenmişler ve büyük sermaye kaybı yaşamışlardır. Bazı kesimler bu krizlerle baş etmenin yolunun kamusal müdahalelerle olabileceğini ifade etmişlerdir. 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz, liberal ekonomi noktasında desteğini esirgemeyen bireylerde dâhi, piyasanın kolay kolay kendi içerisinde bir denge oluşturacağı düşüncesinde olmamıştır (Ezer, 2010, s. 427-442). Birçok batılı ülkede, gelişmiş ekonomilerde hükümetler bu yaşanan koşullarda, özellikle ekonomi noktasında üzerine düşen rolden daha fazlasını üstlenmişlerdir. Ülke ekonomileri noktasında Makroekonomik plan yapılanması ile birlikte, yönetim noktasında da daha çok inisiyatif almışlardır. Birçok devlet kamusal alanda, yatırım ve proje bütçesi olarak değerlendirildiğinde, raporlarında ve hizmetlerinde paylarını kademe kademe genişlettiğini göstermiştir (Ergen, 2008, s. 115-132). Hedeflenen süreç ise, kamu maliyesindeki işletmelerdeki büyüme ile birlikte, devletin kalkınmadaki rolü ve öncülüğünün olması ile birlikte, büyüme rakamlarının istenilen seviyeye gelmesidir.

1945 sonrasında, yani II. Dünya savaşının sonlanmasının ardından, ekonomik hayatın içerisindeki rolünü arttıran parametrelerden bir tanesi de yönetim anlayışının tüm dünya genelinde farklılaşmasıdır. Eski klasik devlet anlayışının yavaş yavaş kabuk değiştirerek, yenedünya düzeninde farklı argümanlarla birlikte devletin de olguların içerisine girmesidir (Ezer, 2010, s. 427-442). Tüm bunlar ışığında artık geri dönülmez bir çizgiye ulaşılmış ve sosyal refah devleti anlayışının tüm dünyada zemini hazırlanmıştır. Bu zeminle devlet ve birey arasındaki ilişki gittikçe sıklaşacak ve özgürlükler anlamında da bireylerin özgürlüğünün daha üst seviyeye çıkarılması sağlanacaktır.

Tüm bu gelişmelerin ışığında, gelişmekte olan ülkeler ise devletlerin elinde bulunan kamu iktisadi teşebbüslerinin, kendilerinden teknoloji ve sermaye olarak ilerlemiş ülkelere gerek sermaye gerekse teknoloji transferleri yaparak, kamu iktisadi teşebbüslerinin üretimine katkı sağlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelerdeki gayri safi yurtiçi hasılasındaki paylarının Afrika ülkelerinde %17, Asya'da %15 ve Latin Amerika

lkelerinde ise %12 gibi bir seviyeye çıkartarak teknoloji transferleri devam etmiştir (Yapı işleri Genel Müdürlüğü, 2023).

1929 Büyük Buhranı sonrası, 1970 yılında da dünyayı yeni bir ekonomik kriz sarmıştır. Bu krizin sonrasında tüm dünyada bir anda fiyatlar yükselmeye başlamış, fiyat yksekligi ile birlikte ekonomide bir daralma ve durgunluk kendini göstermiştir. Bu durgunluğun neticesinde işsizlik artmıştır. İktisatçıların Keynesyen politika olarak ifade ettikleri politika argümanları da bu krizin aşınması noktasında çaresiz kalmıştır (Atasoy, 1993, s. 184). Keynesyen iktisat anlayışına göre, bir ekonomide hem enflasyon hem de işsizlik olması mümkün görünmemektedir. Fakat 70’li yıllarda tüm dünyada kendini gösteren bu kriz enflasyonla birlikte işsizligi de beraberinde getirmiştir. Bu yaşanan olgular neticesinde iktisat literatürüne, durgunluk içerisinde yaşanan enflasyon anlamına gelen ‘‘Stagflasyon’’ terminolojisi girmiştir (Atasoy, 1993, s. 184).

Bu krizin baş sebebi olarak kamu iktisadi teşebbüslerinin etkin ve verimli alışamamasından dolayı tekel olma avantajlarını gerekli şekilde kullanamadıkları ve siyasi erklerin etkisinin fazlasıyla bu kurumlar üzerinde baş göstermesinden kaynaklandigi ifade edilmiştir. Bunlardan sonra dünyada zelleştirme girişimleri kendini göstermiştir. Amerika ve Avrupa Birliği lkeleri başta olmak üzere, Güney Asya lkelerinde de zelleştirme furyası hızlı bir şekilde uygulanmaya konmuştur. Yaşanan gelişmeler sonrasında gelişmiş batılı ülkelerde Keynesyen teorilerin sorgulandigi ve yavaş yavaş terk edildiği görülmüştür (ztrk, 2007, s. 48).

Devletin ekonomik hayatta her geçen gün kendi etkisini göstermesi, beraberinde bazı problemleri de getirmiştir. Özellikle devlet tarafından oluşturulan kaynakların dağıtım ve tahsisi gibi önemli durumlarda, bireylerin gerekli şeffafligi görmemesi üzerine serbest piyasa ekonomisine ve beraberinde özel sektöre güvenin artmasına sebep olmuştur (zkan, 2009, s. 77). Bu gelişmenin ardından Amerika ve İngiltere gibi küresel ekonomilere sahip devletlerde, piyasa ekonomisinin güveniyle birlikte zelleştirme daha da hız kazanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde mahalli ve merkezi idarelerde bu çalışmanın sıkligi hemen kendini göstermiştir. Bazı ülkelerde ise, belirli özel şirketlerin savaşın ardından sol bir hükümetin iktidar gelebileceği düşüncesi ile zelleştirme politikalarını hızlı bir şekilde hayata geçirmişlerdir. Sol hkmetlerin zelleştirme karşıtı olduğu bir dönem yaşanmıştır (ztrk, 2007, s. 54).

Kamuda yaşanan bu özelleştirme çalışmaları ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin yanında az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere de 1980’li yıllardan itibaren kendini göstermeye başlamıştır (Özkan, 2009, s. 26). Bazı Latin ülkelerinin özelleştirmeye hız vermesinin sebepleri arasında, 1970’li yılların sonları, 1980’li yılların başlarında yaşadıkları dış borç krizi yer almaktadır. Bu ülkeler aldıkları dış borçları ödeyemez bir seviyeye gelmişlerdir. Kamu iktisadi teşebbüsleri ile birlikte başlattıkları özelleştirme ile ülkenin bir nebze de olsa önünü açabileceği düşüncesi meydana gelmiştir (Kilci, 1994, s. 11).

Ekonomik anlamda küresel dünyanın son 35 yılına bakıldığında tüm dünyadaki en önemli parametrelerden bir tanesi özelleştirme olmuştur. Tüm dünyada ilk olarak Latin Amerika’da başlayan özelleştirme çalışmaları, İngiltere’de önemli bir ölçüde vücut bulmuştur. Özelleştirmedeki en temel parametreler finansın etkin kullanımı, piyasa hareketlerinin sağlıklı ve doğal ilerlemesi ile birlikte, ekonomik parametreler içerisindeki bireyin piyasa koşullarına göre rasyonel davranması olarak betimlenmektedir (Öztürk, 2007, s. 56). Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında özelleştirme noktasında da birbirleriyle tam olarak farklılık kendini göstermektedir. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere kamu ekonomisinin tamamında yeni argümanların olduğu bir yöntem olarak görülmektedir. Fakat gelişmiş küresel sermayede ise, özelleştirme kavramı, devletin var olan ekonomideki etkinliğinin ve etkinliğinin azaltılması ile birlikte özel sektöre işlevsel bir yol çizilerek onun gücünden faydalanma ve ülke kaynaklarının daha yetkin ve etkin bir şekilde kullanımı olarak görülmüştür. Daha mobilize ve etkin bir devlet yapısına bürünmek istenmektedir.

3.2. Deregülasyonun Amaçları

Bir kamu iktisadi teşebbüsünün özelleştirilmesi ile ulaşılması hedeflenen nokta; Devletin ekonomik piyasadaki etkinliğini azaltmak ve bu azalan etkinliğin yerine daha güçlü bir piyasa ekonomisi oluşturmaktır (Kurt, 2020, s. 51). Bu sebeptendir ki, devletin çekildiği alana özel sektör yerleşecek ve ekonomik yapının sürdürülebilir etkinliği artırılacaktır. Devletlerin özelleştirme ile uygulamak istedikleri olgunun temeli, hızla artan nüfus ve nüfusun ihtiyaçlarının daha hızlı bir şekilde karşılanmasıdır. Fakat bu durum kamu kaynaklarının belirli seviyede kısıt olması veya bu kaynakların artırılmaması olarak da değerlendirilebilmektedir (Atasoy, 1993, s. 184).

Özelleştirme ile hedeflenen ve amaçlanan olgu ise; Devletin hâkim olduğu piyasalarda daha etkin mali kaynakların kullanılması, iktisadi olarak yaşanabilecek tıkanıklıkları aşmak, artan verimlilik ve bununla birlikte devletin yapması gereken asli görevleri yerine getirmesini beklemektir (Kurt, 2020, s. 51). 1979 yılları itibarıyla İngiltere’de ortaya çıkan ve akabinde, 1980’li yıllarında Amerika Birleşik Devletleri ile birçok ülkede hayata geçirilen özelleştirme ile devletin elindeki ve işletimdeki nitelikli hizmet üretiminin karşılıklı sözleşmelerle özel sektöre bırakılması neticesinde kamu adına büyük faydalar sağlamış ve istenilen hedeflere büyük bir ölçüde ulaşılmıştır (Atasoy, 1993, s. 184).

Yapılan özelleştirmeler ile tüm dünyada çok büyük bir değişim olmuştur. Bunlardan bir tanesi kamuda çalışan işçilerin özlük haklarının korunarak, devredilmesidir. Milyonlarca işçinin bir anda işvereni değişmiş ve farklı çalışma ortamlarında kendilerini bulmuşlardır. Kamuda çalışan verimli olmayan birçok iş gücünün, özel sektörle birlikte çok farklı hikâyeler yazdıkları görülmüştür. Özelleştirme ile birlikte, siyasi alanda da siyasi eklerin kamu tüzel kişiliği üzerindeki etkilerinin, iş noktasında tıkanığı ve gereğinden fazla kamuya işçi yerleştirmelerinin artık imkânsızlaştığı bir döneme girilmiştir. Özel sektöre yaptırımı olmayan siyasi erk, iş noktasında da artık bir güvence unsuru olmaktan uzaklaşmıştır (Kilci, 1994, s. 54).

3.2.1. Piyasa Ekonomisini Güçlü Hale Getirmek

Kamunun işletmiş olduğu veya mülkiyetinin kamuya ait olduğu birçok işletmede görülen sıkıntılar; Rekabet şartlarının oluşmaması, piyasa fiyatlarının belirginliği noktasında belirli bir modellemenin yapılamaması, gereğinden fazla istihdam sağlanarak bir savurganlık içerisinde olunması, kayıt dışı ekonominin hakim olması, rant olgusunun mümkün olması, verimsiz ve etkisiz işletim, fakirlik ile modernizasyondan uzak olması gibi birçok parametreyi bir arada bulunduran işletim modeli beraberinde, toplumsal refahın azalması, toplumun vergileri ile elde edilen kaynakların sarf edilmesi, toplumsal güven ve dinamiğin çökmesi ile birlikte bir durağanlığın oluşmasına neden olması olarak belirtilmektedir (Tombul, 2010, s. 14).

Tüm bu yaşanan olumsuz neticelerin önüne geçmek ve daha verimli sonuçlar elde edebilmek ve neticesinde toplumun refahını arttırmaya yönelik çalışmalar yapmak devletin asli görevleri arasındadır. Devletler bunları yapmakla birlikte, kamu ekonomisinin üzerindeki yükü azaltarak, tüm dünyanın uyguladığı ekonomik

politikaları ön planda tutarak yeni bir ekonomik modelleme çalışma prensibini uygulamaya gitmişlerdir. Devletler kendi iç dinamiklerine bağlı olarak uygulayabildikleri politikalar noktasında farklı değişikliklere gitmişler ve bunun neticesinde 1980’li yıllara gelindiğinde tüm dünyada hâkim olan kamunun piyasadan el çekmesi ya da etkinlik alanını daraltması anlamına gelen özelleştirme gibi bir görüşün içerisine girmişlerdir (Tombul, 2010, s. 18). Serbest piyasa ekonomisi olarak da değerlendirilen, kamunun elinde bulunan bazı hizmet ve malların özel sektöre devredilmesi başka bir ifade ile özelleştirilmesi önemli bir kilometre taşıdır. Kamu işletiminde iken birçok ürün ve hizmetin, kalitesi, düşük fiyat endeksi ve tam rekabet unsurlarının sağlanmaması gibi parametreler kalkacak ve yeni işletim sistemi ile toplumda bir refah olgusu oluşacak ve bununla birlikte kamunun daha etkin ve verimli olması sağlanacaktır (Atasoy, 1993, s. 202).

3.2.2. Dış Sermayenin Ülkeye Girişini Hızlandırmak ve Kolaylaştırmak

Yabancı sermayenin özelleştirme ile yatırım yapması ve ülkeye para girişini teşvik etme imkânı vardır. Böylece ülkeye döviz girişinin gelmesi sağlanacak ve gelişmekte olan ülkelerin en büyük problemi olan cari açığın önündeki döviz açığı bu noktada kapatılmış olacaktır (Alper, 1994, s. 32). Gelişmekte olan ülkeler için ekonomideki en önemli parametrelerden bir tanesi de ödemeler dengesindeki dış ticaret açığıdır. Tabii bununla birlikte özelleştirme uygulamasına geçen ülkelerde, özelleştirilen kurumların özel sektör kanalıyla ya da yabancı yatırımcı kanalı ile tesislerin modernizasyonu ve bu modernizasyonla birlikte daha kaliteli çıktıların alınması gibi bir beklenti hâkimdir. Bu gelişmelerin neticesinde, gelişen teknolojik şartlara uyum sağlayan işletmelerin farklı ekonomik argümanları devreye sokarak borsa yoluyla açılımları ve hisse senedi satımı ile de ülkeye döviz girişi sağlamaları mümkün görülmektedir (Atasoy, 1993, s. 203).

Yabancı sermayenin özelleştirme ile yatırım yapması ve ülkeye para girişini teşvik etme imkânı vardır. Böylece ülkeye döviz girişinin gelmesi sağlanacak ve gelişmekte olan ülkelerin en büyük problemi olan cari açığın önündeki döviz açığı bu noktada kapatılmış olacaktır. Gelişmekte olan ülkeler için ekonomideki en önemli parametrelerden bir tanesi de ödemeler dengesindeki dış ticaret açığıdır. Tabii bununla birlikte özelleştirme uygulamasına geçen ülkelerde, özelleştirilen kurumların özel sektör kanalıyla ya da yabancı yatırımcı kanalı ile tesislerin modernizasyonu ve bu

modernizasyonla birlikte daha kaliteli çıktıların alınması gibi bir beklenti hâkimdir (Atasoy, 1993, s. 203).

3.2.3. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Ekonomi Üzerindeki Yükünü Hafifletmek

Kamu iktisadi teşebbüslerinin işletme noktasında yapmış oldukları yanlış faaliyetler sonucunda, idari Erk, siyasi ve yönetsel problemlerin açmış olduğu zararlar, devlet bütçesinden karşılandıkları için bu zararları karşılayabilmek için de mevcut ayrılan bütçeden farklı olarak, kamuya ekstra bir yük gelmektedir. Tüm bunların yanında kamu iktisadi teşebbüslerinin kârlılık düzeyinin düşük olması ve işletilemez bir duruma gelmesi sebebiyle devlete getirdiği yükten kaçma durumu da kamu iktisadi teşebbüslerinin özel sektöre devredilmesin yolunun açılmasında önemli olan bir unsurdur (Tombul, 2010, s. 18).

Devlet kendi bünyesinde bulunan ve hiçbir şekilde kârlılık düzeyine erişemeyen bu kamu iktisadi teşebbüslerini elinden çıkartarak, bu kuruluşların gerek kamuya olan yükünden kurtulmuş olmakta, gerekse, bütçeye getireceği maliyet yükünden bir şekilde kurtulmaktadır. Kâr eden kuruluşlarda ise, böyle bir özelleştirmenin söz konusu olmadığı ve bu tür özelleştirme olguları ile karşılaşmadığı görülmüştür. Kâr eden kuruluşlarda ise modernizasyon devlet eliyle yapılmaktadır (Tombul, 2010, s. 43). Özelleştirme olgusunun gerçek hedefleri arasına baktığımız zaman, işletme sermayelerini ülkenin taban kesimine yaymak, var olan gelir adaletsizliğini belirli argümanlarla bertaraf etmek, ülkenin gelir zenginliğini geniş toplum kitlelerine yaymak olarak görülebilmektedir. Bu noktada da dikkat edilmesi gereken en önemli parametrelerden bir tanesi de kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirme noktasındaki devir işlemlerinin mümkün mertebe daha düşük kesimler tarafından alınmasına dikkat edilmesi ve toplumun geneli tarafından bu hisselerle sahip olunmasını sağlamaktır (Güzel & Kardeş, 1994, s. 3). Yapılan bu çalışmalar istenildiği gibi gerçekleşir ise, gelir dağılımını toplumun her tarafına eşit ve paylaşılabilir bir şekilde dağıtım sağlandığı gibi, toplumun her bölümü refahtan kendi payına düşeni alır ve ülke için yapılmış olan özelleştirmenin daha şeffaf, demokratik ve sürdürülebilir bir kalkınmanın temelleri atılmış olmaktadır.

Tüm dünyada özelleştirme yapılırken sadece ekonomik boyutu değil, olayların sosyal boyutu da dikkate alınmak durumundadır. Bunun için yapılan özelleştirmenin

arka planındaki çalışmalar da önemlidir. Bu olguya bir örnek verecek olursak; Kamuya ait bir işletme veya kurumun özelleştirildiği varsayımıyla hareket edildiğinde, işçilerin çalışma şartlarından başlamak koşuluyla, maaş, özlük hakları, işe devam durumları ve iş noktasında hiçbir kayıp yaşamamaları için bütün parametreler gözden geçirilmelidir. Devlet özelleştirdiği bir kamu iktisadi teşebbüslerini bu argümanlardan uzak bir şekilde gerçekleştirilirse, sosyal bir problemle karşılaşmış olur. Kısa vadede gelir getirecek olsa da uzun vadede sosyal bir patlamaya sebebiyet vermiş olur. Özelleştirme ile kamunun eline belirli bir ücret geçmiş olsa da işten çıkarılmalarla da istihdam problemi ile karşı karşıya gelmektedir (Karluk, 2007, s. 297).

Bunlarla birlikte kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesinde diğer bir parametre ise, olayın siyasi yanı olmaktadır. Kapitalist sistemde bireycilik, devletçilik anlayışının her zaman önünde durmaktadır. Çünkü bu sisteme göre ekonomi her zaman serbest piyasa dinamiklerinin elinde olmalıdır. Bazı ülkelerde sosyal demokrat hükümetler iktidara geldiklerinde ise, bu tür kurum ve kuruluşları devletin eliyle işletilmesi gerektiği düşüncesiyle kamulaştırdıkları görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti devletinin Anayasasında ise, ekonomik olarak herhangi bir modelleme sentezi belirtilmemiş ve sabit bir açıklama bulunmamaktadır. Yalnız ekonomik ve sosyal haklar noktasında devlet tarafından bir güvence verildiği ifade edilmektedir (Tombul, 2010, s.54). Özelleştirme ile ilgili olarak amaçlanan temel parametreleri ifade etme noktasına bakıldığında ise, yapılması gerekenler şu şekildedir;

- Gelecek yatırımcılar aracılığı ile ülkenin uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerinin güçlü bir yapıya getirilmesi,
- Rasyonel bir ortamda şirketlerin rekabet ve uluslararası kalite etkinliğine taşınması (Soyak, 2010, s. 187-209).
- Ülkedeki ekonomik verimliliği arttırmak,
- Ulusal ve küresel sermayeye ait ülke içerisindeki yatırımların kâr marjlarını belli bir orana getirmek,
- Kamunun borçlanmaya olan ihtiyacını düşürmek,
- Ülkedeki ekonomiye olan iş birliğini genişletmek,
- Gelir dağılımı noktasında belirli düzenlemeleri yapmak,

- Ülkede yapılacak yatırım kararlarında devlete olan bağımlılığı minimum seviyeye indirmek,
- Üretim ve verimliliği piyasa koşullarına göre arttırmak (Soyak, 2010, s. 187-209).
- Gelişen dünya koşullarına göre hizmetlerdeki nitelik nicelik ile birlikte ürünlerdeki çeşitliliği arttırmak,
- Ülkedeki gelir dağılımını belirli bir seviyeye getirmek,
- Mülkiyeti en alt tabakaya kadar yaymak,
- Sermayeyi geliştirmek,
- İktisadi ve sınai anlamda verimlilik ile birlikte etkinliği arttırmak,
- Tüm kuruluşlardaki hisse mülkiyetini geliştirmek ve yaygınlaştırmakla birlikte adil ve dengeli gelir dağılımı oluşturmak,
- Teknolojiyi geliştirmek ve özendirmek,
- İş gücündeki verimliliği rasyonelleştirmek,
- Ekonomideki özel ve kamuya ait sahiplik ilkesi arasındaki ilişkinin seyrini değiştirmek,
- Kamu kesiminin ihtiyaç hissettiği dış finans problemini çözmek,
- Hazine için belirli fonlar oluşturmak,
- Ülkeye yabancı sermaye girişini planlamak ve arttırmak,
- Bütçenin doğru işleyişine katkı sağlamak,
- Ülkedeki yaşanabilecek iktisadi çarpıklıkları giderebilmek,
- Sermaye piyasası ülkedeki gelişmesini hızlandırmak,
- Kamu iktisadi teşebbüsleri için ayrılan finansman payını azaltmak,
- Kamu iktisadi teşebbüslerinin vermiş olduğu vergileri düşürmek,
- Kamu iktisadi teşebbüsleri üzerinden siyasi emellerini gerçekleştirmek isteyen siyasetçilerin buradaki etkinliklerini bitirmek,
- Kaynakların dağıtım ve kullanımındaki etkinliği gerçekleştirmek,
- Devlete yeni bir gelir kapısı açmak,
- Siyasetin kamu üzerinden sağlamış olduğu rantın önüne geçmek,
- Yeni teknolojilerle ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmak (Soyak, 2010, s. 187-209).

3.3. Özelleştirme Yöntemleri

Bir ülkede özelleştirmenin nasıl yapılacağı noktasında bir çalışma yapıldığında bu ülkenin ekonomik parametrelerine bir göz atılır. Ülkenin özel teşebbüsünün durumu, sermaye piyasasının koşulları, özelleştirme için düşünülen teşebbüsün ekonomik şartları ile ülke ekonomisinin genel durumu özelleştirme noktasında hangi parametrelere başvuracağı noktasında önemli saptamalardır. Özelleştirme noktasında en önemli parametre ise, hangi yöntemle uygulanırsa uygulansın iktidarın burada vereceği reaksiyon olmaktadır. Genel olarak özelleştirme yöntemleri halka arz yöntemi, bedelli devir yöntemi, blok satış yöntemi, bist satış yöntemi, tesis varlık satış yöntemi, yap-işlet-devret yöntemi olarak sıralanabilir (Alkın, 1993, s. 33).

3.3.1. Halka Arz Yöntemi

Halka arz yöntemi özelleştirme yöntemlerinden en zor olan yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hisse senetlerinin halka arz edilmesi kolay bir süreç değildir. Tüm bu zorluklarla beraber özelleştirmenin en temel unsurlarından olan sermaye piyasasının gelişimi noktasında ve özelleştirilen olgunun mülki dağılımı tabana yaygınlaştırılması süreçlerinde en önemli unsur olduğu için, çok fazla kullanılan bir yöntemdir (Günel, 2006, s. 70-72). Halka Arz yöntemi ile yapılan çalışmada şirket sermaye olarak belirli paylara bölünmüş, şirket bir sermaye şirketine dönüştürülmüş olması ve satış için kamu iktisadi teşebbüslerinin kamunun elinde bulunan şirket hisselerinin tamamını veya bir bölümünü şirketlere veya şahıslara satmak yoluyla özelleştirilebilmesidir. Bu özelleştirme metodunda ya belirli hisseler sabitlenmiş bir fiyat üzerinden satışı halka arz edilecek veya tavan bir fiyat belirlenerek genel ihale yoluyla satışı gerçekleştirilebilecektir (Atasoy, 1993, s. 188).

Satışlar noktasında müracaat edilen yöntemler arasındaki farklılık ise, fiyatın belirlenmesinden kaynaklanmaktadır. Dünya genelinde incelediğimizde, İngiltere modelinde, satış yapılacak ürünün fiyatının piyasa tarafından kendiliğinden belirlendiği görülmektedir. Bu yöntemde satış için en doğru tutarı belirleyerek satış gerçekleştirmek mümkündür.

3.3.2. Bedelli Devir Yöntemi (İşletme Hakkı Devir)

İşletme hakkı devir yöntemi, mülkiyet devrinin herhangi bir kişiye devrinin olmadığı bir sistemdir (Tüleykan & Erden, 2023, s. 34). Genellikle özel veya mahallî

özelleştirmelerde kullanılmaktadır. Belediye hizmetleri gibi hizmetlerin özelleştirilmesinde sıklıkla karşılaşılan bir yöntemdir. Devredilecek hizmetlerin şirket veya şahısların ihaleye girmeleri sonucunda belirlenen ve daha rasyonel ve verimli olacağı düşünülen bir durumdur. Devlet bir hizmet veya malın tamamını veya belirli bir kısmının üretilmesi noktasında, özel bir teşebbüs ile karşılıklı sözleşme imzalamaktadır. Bu noktada hizmetin ve malın üretilmesine karar verecek yetki, kamusal alanda olsa da hizmetin ve malın gerçek üreticisi ihaleyi alan özel firmalardadır (Orkunoğlu, 2010, s. 8-10). Bu yapılan özelleştirmelerde hizmet ve mallar kamu tarafından değil, ihaleyi alan kurum veya özel şirketler tarafından satın almak koşuluyla yerine getirilmektedir. Devlet bu tür yöntemlere daha çok mahalli idareler noktasında başvurmaktadır. Bu tür çalışmalara bir örnek verecek olursak; Belediyelerin bakım ve onarım, temizlik hizmetleri, yeşillendirme, park ve bahçe alanlarının yeniden yapılandırılması, kantin ve büfeler, otopark gibi genel idari hizmetleri ihale yoluyla özel veya tüzel kişilere vererek bu hizmetleri almaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu tür özelleştirmelerde mülkiyet hakkı kamuda kalmak koşulu vardır (Kök, 1993, s. 108).

3.3.3. Blok Satış Yöntemi

Devletin özelleştirme çalışmaları arasında kullandığı yöntemlerden biri olan blok satış yönteminde amaçlanan çalışma, özelleştirme noktasına gelen kamu kurum ve kuruluşlarının bir kısmının veya tamamının pazarlık yöntemi ile hisselerinin satılmasıdır. Özelleştirilmesi düşünülen şirketler bu yöntem ile bir veya birden fazla firmaya da satışı gerçekleştiği gibi konsorsiyum tarafından da hisseleri alınabilmektedir (Talay, 1994, s. 108). Bu tür özelleştirmelerde devletin dikkat edeceği hususlardan bazıları; özelleştirilecek kurumun verilerinin kamuoyuna doğru ve şeffaf bilgilendirilmesi, ödeme ve satış koşullarının net olarak açıklanması ile birlikte, satış sonrasında özelleşecek kurumun tekel haline gelmemesi için gerekli önlemlerin alınmasıdır.

Bu önlemler devlet tarafından alınmaz ise yapılan özelleştirme amacına uygun olarak yapılmış olmayacaktır. Yapılan özelleştirmeler şeffaf bir şekilde halka anlatılır ise halkın desteği yönetime tam olacaktır. Blok satış yöntemi genellikle kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Blok satış yöntemi ile özelleştirilen kuruluşların hisse senetleri daha sonradan halka arz edilebilmektedir. Bu yöntemde de özelleştirme noktasında gecikmeli halka arz yöntemi denilmektedir. Arz

olarak özelleştirilen kurumlarda, özelleştirilen kurumların hisse senetlerinin halk tarafından alıcı bir seviyede olunmaması veya ülkede bulunan sermaye piyasasının gerekli noktalarda gelişmemesi gibi pozisyonlarından dolayı blok satışlar gerçekleşir ve akabinde halka arz olunabilir. Bu tür yönelimlere her devlet mekanizmasında başvurulmaktadır. Başka bir ifade ile halka arz noktasında direkt olarak özelleştirme yapılamıyorsa gecikmeli halka arz yöntemi yapılarak kamuoyunda eşit bir şekilde bu özelleştirmeden faydalanması sağlanmaktadır (Karluk, 2007, s. 142).

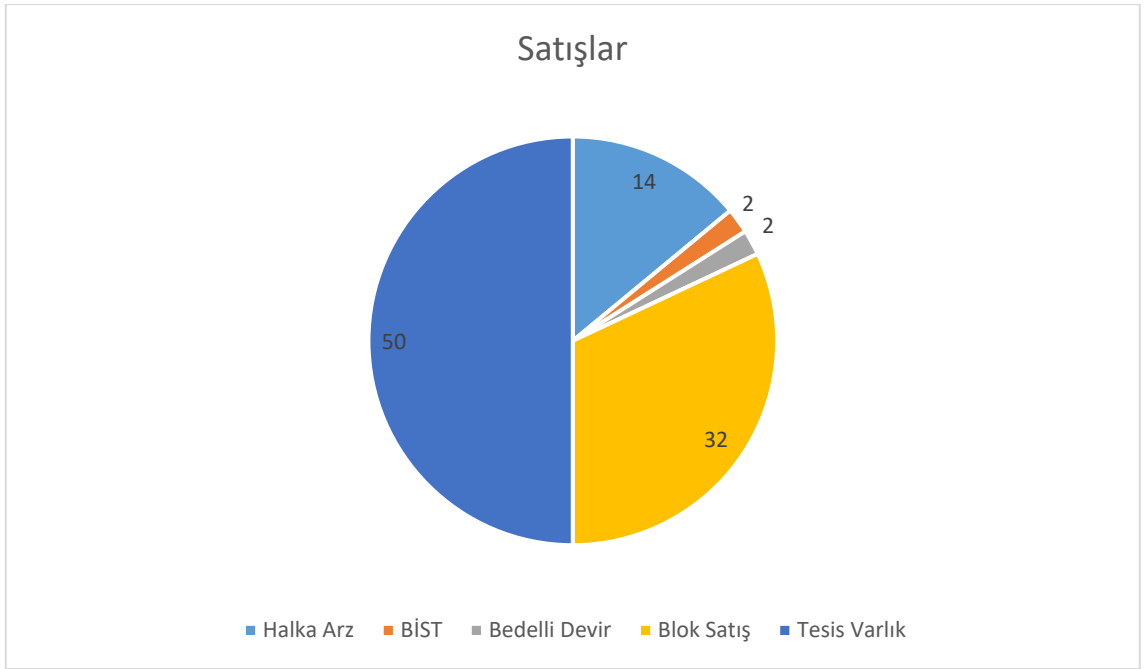
3.3.4. Bist Satış Yöntemi

BİST satış yöntemi kelime olarak Borsa İstanbul'un kısaltılması anlamı içeren bir ifade olmaktadır. Sermaye piyasası argümanlarının, kıymetli madenler ve taşların, kambiyo senetlerinin, sermaye piyasası kurulunun uygun olarak gördüğü diğer sözleşme ve belge ile kıymetli evraklara yönelik her türlü alım ve satım emirlerinin birleştirilip eşleştirildiği işlemler neticesinde oluşan fiyat parametrelerinin ilan ve tespit edildiği pazar yeri olarak tanımlanmaktadır. Devletin BİST satış yöntemini benimseyerek özelleştirmeye karar verdiği kuruluşlardaki kamuya ait olan hisselerin kısmen veya tamamen BİST üzerinden satışa sunulmasıdır. Devletin bu yöntemi benimsemekteki amacı genel olarak daha önce halka arz edilen veya satılan kamu kurum ve kuruluşlarının halk tarafından kabul görmesidir. Halkın kabul görmesindeki unsurlar ise kendilerinin de bu çalışma ile birikimlerini değerlendirme imkânına sahip olmalarıdır. Borsa'da yapılan bu işlemler, dış işlemlerini de destekleyici bir argüman olarak devlet tarafından düşünülmektedir. Tabii olarak bu yöntemle borsada arz olunan kurumların borsaya uygun bir şirket haline dönüştürülmesi de gerekmektedir (Karluk, 2007, s. 147).

3.3.5. Tesis Varlık Satış Yöntemi

Devletin elinde bulunan ve kamu iktisadi teşebbüslerinin envanterini oluşturan varlıkların içerisinde, yarım kalmış işletme veya tesislerin bir bölümünün satılmasıdır (Merken, 2008, s. 18). Başka ifade ile, belirli bir kısmının piyasa değeri üzerinden değil envanter değeri üzerinden devredilmesidir (Çetinkaya, 2012, s. 96). Bu yöntem ile devredilen kuruluşlar genel olarak, Anadolu'da geri kalmış bölgelerde bulunan ve tamamlanamamış tesisler, bütçe ve istihdam açısından planlananın gerisinde kalmış ve kamuya yük olarak değerlendirilen kurumlar ve planlama noktasında doğru aksiyon alınamamış işletmelerdir. Bu tesislerin özelleştirilmesindeki en önemli ölçü, işletme ve

üretim yapması, özelleştirme sonrasında ise tüm bunlara devam etme şartı olmasıdır. Türkiye’de Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) tarafından Nisan 2018 tarihinde verilen verilere göre en çok kullanılan özelleştirme yönteminin yapılan özelleştirmeler üzerinden %50’lik bir pay ile tesis varlık satışı yönteminin olduğu ifade edilmektedir (ÖİB, 2018, s. 29). 2. sırada ise blok satış yöntemi bulunmaktadır. Bu yöntemin sistemdeki oranı ise %32’dir. 3. sırayı ise %14 pay ile halka arz almaktadır (ÖİB, 2018, s. 29). Aşağıda yer alan şekilde Özelleştirme İdaresi Başkanlığından alınan 2018 yılı satış verileri yer almaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Tesis Varlık Satış Yöntemi

Kaynak: ÖİB, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporu, 2018; <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/6/2019/04/2018-Faaliyet-Raporu-11-04-2019.pdf>; Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Şekil 3.1’e bakıldığında, 2018 yılında yapılan satışlarda en büyük pay tesis varlık satış yöntemi ile yapılan özelleştirmelere aitken hemen arkasından blok satış yöntemi gelmektedir. Bist satış yöntemi ve bedelli devir yöntemi en az tercih edilen yöntemler olmuştur.

3.3.6. Yap- İşlet-Devret Yöntemi

Yabancı yatırımcıların, gelişmekte olan ülkelerde bir hizmet veya üretim faaliyetini belirlenmiş bir süre içerisinde işletmesi ve planlanan süre sonunda işletmeyi devlete devretmesi yöntemidir (Tüleykan & Erden, 2023, s. 34). Yap işlet devret modeli

sayesinde âtil durumda olan veya kullanılmayan arsa, arazi, bina, yol gibi taşınmazlar değerlendirilmekte ve verimli hale getirilmektedir. Büyük bir mali güç gerektiren projelerin devlet tarafından değil imzaladıkları sözleşme ile birlikte özel sektör kuruluşlarına yaptırılması, devletin birçok masraftan kurtulması anlamına gelmektedir (Erdoğan, 2010, s. 478). Bu yöntemin uygulanması ile birlikte, yerli ve yabancı sermayenin önü açılarak ileri bir teknoloji ve bilgi birikimi gerektiren projelerin çok daha kısa sürede hayata geçirilmesi sağlanmaktadır (Aktan & Işık, 2014).

3.4. Deregülasyonun Avantajları ve Dezavantajları

Gerek ülkemizde gerekse dünyada 1980’li yılların başından itibaren uygulamaya konulan özelleştirmenin siyasal, hukuki, sosyal ve ekonomik sonuçlarını toplumun her kesimi ve ülkelerin medyası tarafından oldukça gündem haline getirilmiş, tartışılmış ve uygulamaya geçilmesine rağmen tartışma günümüzde hala devam etmektedir. Özelleştirmenin avantajlarını savunan kesim kadar ülke ekonomisi için dezavantajlı bir olay olduğunu savunan tarafta mevcuttur (Yarrow, 1999, s. 27). Özelleştirme iyidir veya tam tersi kötüdür diye optimal ölçülerde bir karar vermek sosyal bilimler gibi bir noktada mümkün görülmemektedir buna göre izleyen başlıklarda deregülasyonun avantajları ve dezavantajlarından bahsedilmiştir.

3.4.1. Deregülasyonun Avantajları

Özelleştirmenin gerekli olduğunu savunan kesimler, özel sektörün biriktirmiş olduğu sermaye toplamının, ülkelerdeki ulusal ekonomi çarklarının işleyişine sağlayacağı katkının yeterli düzeyde olduğunu düşünmekte ve bu sebepten kamu iktisadi teşebbüslerine fazla bir ihtiyaç duymadıklarını beyan etmektedirler (Çetinkaya, 2012, s. 107). Kamu iktisadi teşebbüslerinin işletim ve ihtiyaç analizlerinin üst seviyelere çıkması ve modernizasyon gibi problem yaşamaları sonucunda kamu iktisadi teşebbüsleri yaptıkları çalışmaları zararla kapatarak, finansman açıklarını ulusal kamu sermayesinden alarak, kamu borcunun yükselmesine sebep oluşturmaktadırlar. Bu ihtiyaçlar ya özelleştirme ile ya da vergi artırımı ile giderilmektedir. Ekonomik döngü içerisinde zaman zaman yaşanan ekonomik krizler sermaye sahiplerini belirli ölçüde tedirgin etmekte, işletmelerinin karlılık düzeylerinin düşmesi ve bunun neticesinde yeni pazarlara yönelime itmektedir (Çetinkaya, 2012, s. 107).

Genellikle özelleştirmelerin yapılma sebeplerini incelediğimiz de ülkelerdeki kısır döngüye de baktığımızda, yaşanan döviz kuru problemleri ile birlikte ülkelerin petrol krizlerinin önüne geçebilmek amacıyla uygulanmış bir yol olduğu söylenebilir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme çalışmaları, altyapı ve teknoloji yetersizlikleri sebebiyle fazla gündeme gelmemiştir (Yarrow, 1999, s. 27). Özelleştirmeyi savunan kesimin bir diğer argümanı ise; Devletin ekonominin üzerindeki ağırlığının olması ve neticesinde siyasi müdahaleleri beraberinde getirmesidir. Bu müdahaleler sayesinde ise ekonomi üzerinde bir çıkmaza sebebiyet vermektedir. Bu düşünceler aslında devletin üretim ve hizmet anlayışı noktasında özel sektör gibi mobilize olamaması ve ekonomik verimlilik ve etkinlik noktasında yavaş işlediği algısı meydana getirmektedir. Ekonomi üzerindeki devletin tekelleşme baskısı her zaman için etkinlik noktasında bir problem unsuru oluşturmıştır.

Özelleştirmenin faydalı olduğu düşüncesine sahip olan kesim, şayet özelleştirme noktasında devlet adım atarsa ekonomik veriler ve göstergeler siyasetin hegemonyasından kurtulacak ve tüketici egemenliği olarak algılanan piyasa ekonomisinin canlılığı oluşacaktır (Karluk, 1994, s. 145). Özelleştirmenin yapılması ile ülke ekonomisinin temelini oluşturan sermaye, toplumun her kesimine kadar yayılacak ve özelleştirme kapsamında her birey kendi gücü ölçüsünde hisse senedine sahip olma şansına erişecektir. Özelleştirme ile kamu iktisadi teşebbüslerinin açık veren kurumlarının hazineye getirmiş olduğu yük ortadan kalkacak, işletmelerin özel sermayeye geçişleri ile birlikte alınacak vergiler kamunun borçlanma ihtiyaçlarını da azaltacaktır. Özelleşen kurumların yatırımcılarının yabancı sermaye ile iş birliği ve neticesinde ülkeye teknoloji girişi ve beraberinde karlılık, rekabet ve yatırım gibi olgularda ülke ekonomisinde kendini hissettirecektir. Devletin ekonomiye müdahale alanı daralacak ve bununla birlikte yeni kaynak alanları oluşturulacaktır (Smith, 2006, s. 12).

Ayrıca, kamu sektöründe belirli bir işi yaptırabilmek için, adam kayırmacılık, torpil gibi olguların her daim olduğu yadsınmayan bir gerçektir. Şirketlerin özel sektöre devri konusu ile bu konunun bir anlamı kalmayacak ve akabinde devlet sadece denetim görevi üstlenmiş bir kurum pozisyonuna geçecektir. Özelleştirme taraftarı olanlar liberal ekonominin gereği olarak bunun yapılması gerektiğini savunmaktadır. Emek, iş gücü ile çalışan bireylerin zarar eden kurumlardaki haklarını doğru alamadığı, verimli

çalışmadığı, yandaş istihdamı sağladığı ve çıkar gruplarının bu yüzden de sürekli olarak devlet üzerinden prim yaptığı, sübvansiyonların alınamadığı, halktan toplanan çoğu vergilerin verimsiz kullanıldığını edildiğini ifade etmektedirler (Karluk, 1994, s. 150).

Özelleştirme noktasında bu düşünceye destek olan farklı bir görüşte ise; Değişen dünya düzeninde piyasaya uygun, gerçek ekonomik kararların ancak rasyonel serbest piyasa sistemi içerisinde verilebileceğini ifade etmektedirler. Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilerek rasyonel ekonomik alanda kendini yenileyeceğini, ekonomiye daha fazla bir katkı yapabileceğini, devletin önceliğinin kitler değil, halkın gereksinimlerine yönelik yapılan çalışmalara bütçe ayırması olduğunu düşünmektedirler (Yarrow, 1999, s. 107). Özelleştirme ile birlikte ülkeye giriş yapan sermaye ve teknolojik yenilikler ekonomiye bir canlılık ve hız kazandıracak, aktif hale dönüşecek olan piyasa, kaliteli hizmet ve ürünlerini tüketiciye sunabilecektir. Bu çalışmalar neticesinde oluşan serbest piyasa ekonomisinin getirmiş olduğu şartlar, tüketici tercihlerini de belirli bir seviyede pozitif yöne itecektir. Mevcut düzen içerisinde tahvil ve banka mevduatı gibi tasarruf argümanlarını zor elde eden halkın, mülkiyete ortak olabilme şansına da sahip olacağı dile getirilmektedir. Değişen ve gelişen teknolojik yaklaşımlar, rekabet ve ihracat güçlenecek, sermayenin tabana yayılacağı için de demokrasinin güçleneceği ifade edilmektedir.

3.4.2. Deregülasyonun Dezavantajları

Özelleştirmenin avantajlı olduğu unsurlar kadar dezavantajlı olduğu fikrine de sahip olan insanlar vardır. Özellikle özelleştirme süreçlerinde toplum neredeyse ikiye bölünmüş durumdadır. Özelleştirmeye karşı olan bireylerin bu düşüncesinin oluşturan temel argümanları şu şekildedir. Kamunun elinde bulunan kurumlarının özelleştirme yoluyla özel sektöre aktarımı, ifade edildiği kadar çok yüksek fayda getirmediği, yapılacak böyle bir özelleştirmenin kamuya ve beraberinde kamuda çalışanlara zarar verebileceği şeklindedir. Diğer bir düşünce ise buradan gelen kaynakların çok faydalı olmayacağı yönündedir. Özelleştirme işleminin diğer bir yansıması olarak da toplumun dinamikleri açısından bir eşitsizlik doğuracağı, çalışanların işten ayrılmalarına neden olabileceği, psikolojik olarak insanların gelecek kaygılarının artacağı ve buna mukabil aile olgusundaki bağların zayıflamasına sebep olabileceği sayılmaktadır (Yarrow, 1999, s. 56).

Özelleştirmenin diğer bir dezavantajı ise devletin yapması gereken kamusal görevleri, fırsat eşitliği ile birlikte sağlayacağı gelir dağılımını sekteye uğratacağı fikri oluşurken, sosyal devlet olgusunun tarafsızlığının bozulacağı, halkın ise psikolojik olarak bu durumdan etkilenebileceği, özelleştirmenin istenilen ortamda yapıp yapılamayacağı ve ideolojik bir sürecin bu mekanizmaları harekete geçireceğinin düşünülmektedir. Tüm bunların neticesinde ülkeden bir sermaye çıkışı ve kaynak dağılımının negatif yönde bir sürece gireceği söylenebilmektedir (Karluk, 1994, s. 149). Özelleştirmeye birlikte, özelleşen kurum ve şirketlerde bir istihdam gerilemesi ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile özel sektör özelleştirdiği kurumda kamu gibi fazla istihdam sağlamaz, bu da işten çıkarmaları beraberinde getirebilir ki; oluşabilecek böylesi bir durumda da hem birey hem de ailenin toplumsal yaşam dinamikleri açısından endişe ile karşılanabilmektedir. Bir örnekle bu olguyu açıklayacak olursak; 1991 yılında özelleştirilen Arjantin demiryolları şirketinin çalışanlarının %89'u, belirli bir süreliğine de olsa işten çıkartılmış ve toplumsal bir travma yaşamıştır. Aynı ve benzeri bir durum Meksika'da yapılan özelleştirmede de yaşanmış ve 200'e yakın şirkette işçilerle ilgili sorunlar yaşanmıştır (Çetinkaya, 2012, s. 157).

Özelleştirme noktasında dezavantajlı görülen durumlardan bir tanesi de: özelleşen kurumun rekabet ortamından uzaklaşarak bir tekel haline dönüşebilmesi olmaktadır. Piyasaya tek başına hâkim olan bir firma, tüketici endekslerini istediği yönde yönlendirebilmekte ve tekelci bir anlayış ile olguları kötü bir şekilde istismar edebilmektedir. Bu ifadeye örnek olarak gösterebileceğimiz özelleştirme ise; 1994 yılında telefon GSM operatörlüğü özelleştirme işlemlerinin sadece Turkcell şirketine verilmiş olmasıdır. Özelleştirilerek satış noktasında devlet işletmelerinin devri sürecinde uygulanan bir başka yöntemde blok satış şeklinde tercih edilmektedir. Sermayenin ve mülkiyetin tabana yayılmasını engellemekle birlikte gelir dağılımı noktasında toplumsal dengeyi bozucu bir işlev olarak bu satış türü görülmektedir (Yarrow, 1999, s. 87).

Özelleştirme noktasında dezavantaj olarak görülen bir diğer görüş ise kamunun özelleştirmek için satışa sunduğu kurumun işletim noktasında vermiş olduğu hizmetin ve mal üretiminin, hangi kapasitede olduğu çok önemsenmeden, sadece gayrimenkuller ve menkuller göz önünde tutulduğunda işletmeyi devir alacak özel şirketin, piyasa normlarına göre belirli bir süreçten sonra, bu özelleşen kurumu elinden çıkartabilme ve atabilme gibi riskleri bulunabilmektedir (Smith, 2006, s. 92). Bu satış türü ile ilgili bir

örnek verecek olursak; özelleştirme ile devralınan şirketlere, ilerleyen zaman sürecinde kârlılık alanlarının kısıtlanması ile yatırım yapılmayabilir. Bölgesel olarak daha az insanın yaşadığı yerlerde kargo ve elektrik hizmetleri gibi önem arz eden hizmetlerin kârlılığından dolayı özel şirket yatırım yapmayabilir, bu süreç ise tüketici tarafından hoşnutsuzluğa sebebiyet vermektedir. Bu noktada da özelleştirmenin başarılı olmadığı ifade edilebilmektedir.

Örneklere kamu iktisadi teşebbüslerinden devam edilirse; kamu iktisadi teşebbüslerinin piyasa ekonomisinde var olma ve bulunma nedeni, devletin kâr amacı gütmeyen ve ekonomik bazı hizmet ve ürünlerin üretimini gerçekleştirmek, sosyal devlet anlayışı içerisinde vatandaşa uygun ve zamanında hizmet vermektir. Bu noktada ise özel sektör farklı bir durumdadır ve ilk önceliği kâr amacıdır. Çünkü varlık nedeni özel sektörün işletmesinin kâr etmesidir. Özelleştirme ile birlikte, toplumsal fayda ilkesi olumsuz etkilenmektedir (Yarrow, 1999, s. 89). Özelleştirmenin dezavantajlı bir süreç olacağını ifade eden kesimin eleştirilerinden oluşan başka bir konu ise; özelleştirilen kamu kuruluşlarının üretmiş olduğu hizmet ve ürünlerin, kamu malı olması ve dışsalılık arz etmesi olmaktadır. Özel sektör girişimcilerinin bu sektörlerdeki en uygun üretim seviyesini yakalayamayacakları görüşündedirler. Bu görüşü ifade edenler, kamunun kendi öz varlıklarının özelleştirilmesinden ziyade, disiplinize edilerek çağın şartlarına uygun hale getirilerek çalıştırılması ve işletilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Karluk, 1994, s. 156). Özelleştirmenin dezavantajlı olduğunu savunanlara göre; kamu sektörü yani devlet, özel sektöre oranla kaliteli ürün ve halka fayda noktasında daha fazla işlevsel bir konuma sahiptir. Kâr noktasında hiçbir alanda kolay kolay bu hedefi gütmeyen bir mekanizmadır. Özel sektöre istinaden devlet, vatandaşının gerekli hissettiği ve olması gereken üretimleri kâr olmasa dahi üstlenmektedir.

Özelleştirme satışlarının bir blok halinde özel sektöre satıldığı durumlarda, kolay kolay hisse senetlerini toplayan özel sektörün, bunları ilerleyen zaman diliminde kolaylıkla halka arz etmeyeceğini ve tabana yayma noktasında bir çalışma içinde olmayacaklarını düşünmektedirler. Özelleştirme olgusunun masum bir değerlendirme gibi gösterildiği düşüncesinde olanlar, kısa bir süre içinde olsa ülke ekonomisine katkı gibi algılansa da farklı kurum ve kuruluşlara hizmet ettiği ideolojik çarpıklıkları da beraber getirdiğini ifade etmektedirler (Yarrow, 1999, s. 97). Özelleştirmenin dezavantajları noktasında başka bir görüşe göre ise özelleştirme sosyal hakların ve

sendika olgusunun birey üzerinden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Kamuda çalışan her bireyin özel sektöre göre, sosyal hakları ve sendikalaşması her koşulda daha uygun durumdadır. Çünkü devletlerin insan hak ve özgürlükleri ile birlikte demokratikleştiği ölçüde, çalışanın hak ve özgürlükleri de o noktada gelişecektir. Kamu iktisadi teşebbüslerinde görev yapan bireylerin, ihtiyaçlarını ve isteklerini daha makul ve uygun bir yapılanma ve işleyiş noktasında kazanma şansları olabilmektedir. Yaşadıkları sorunlar çerçevesinde belirli hak arayışlarını hukuk çerçevesinde ve sendika noktasında arama şanslarına sahiptirler (Karluk, 1994, s. 145).

Türkiye’de ise bu durum taşeron işçi kullanımı ve özelleştirmenin getirmiş olduğu sıkıntılarla birlikte, siyasal iktidarın demokratik yapıdan anti demokratik yapıya dönüşmesi sonucu giderek artmaktadır. Bazı özelleştirme uygulamalarında görülmektedir ki, çalışan işçilerin toplu sözleşme kapsamlarının farklılaştırılarak toplu sözleşme dışı bırakılmaları örnek olarak gösterilebilmektedir. Devletin hizmet ve mal üretiminde öncelikli amacının toplumsal faydanın ön planda olmasını tutarken, kâr ve işletmenin döngüsü noktası ise ikinci plana itilmektedir. Özel sektör ise, bu anlayışın tam tersi yönünde önceliğinin kâr olduğu bir düzende işlemektedir. Özelleştirilen kurumlarda kurumu devralan işletmeler, yeniden bir düzenleme ve sermayeyi kârlılık ilkesine doğru yönlendirecektir. Sosyal devlet ilkesindeki halkın önceliği, özel sektör tarafından ön görülmemektedir. Tüm bunların neticesinde üretim kararları ve yatırım projelerinin hesaplanması noktasında sermaye ölçekli özel kuruluşların yapmış oldukları hesaplar satın alma oranları noktasında değerlendirilecek ve kamu iktisadi teşebbüslerini gerekli satın alma gücü olmadığı alanlarda da hizmet ve üretim noktasında daralma yaşanacağı gibi hizmet kalitesinde de bir gerileme olacaktır (Yarrow, 1999, s. 110).

Özelleştirmenin getireceği dezavantajları savunan kişiler; özelleştirmenin ülkenin bütünlük ilkesi ile örtüşmediğini ifade etmektedirler. Özel sektörün ticari alandaki ilk argümanının para olduğunu savunanlar, yatırım noktasında önceliğin zengin bölgelere olacağına vurgu yaparken, sosyal statü noktasında da zenginin daha zengin olacağı, fakirin ise daha fakir olacağı bir sonuçla karşılaşacağından bahsetmektedir. Sosyal devlet anlayışında bu olgunun her zaman sosyal patlamalara ve akabinde adaletsizlik ve gelir dağılımındaki bozuklukla mücadele edileceği bir süreç

doğru yönelmesini sağlamaktadır. Bu durum da ise devlet yapacağı öncelikli işleri öteleme durumundadır (Çetinkaya, 2012, s. 177).

Özelleştirme olgusunun sadece gelir dağılımını bozmasının yanı sıra bağımsızlık ile ilgili de bir endişe meydana getirdiği ifade edilmektedir. Şöyle ki; tekelleştirmenin ortaya çıkardığı sorun dolayısıyla sermayenin yönü, her zaman güçlünün yanında yer almaktadır. Bu döngü sermayenin genel doğasında bulunmaktadır. Büyük sermayenin döngüsünden kurtulamayan özel sermaye, bu güdümün etkisiyle ülkenin bağımsızlığı noktasında belirli bir güven tesis etmemektedir. Bu ifadelerin karşıtı olan durumlarda ise, bu işletmelerin kamunun elinde olduğu müddetçe uluslararası sermayenin karşısında bir rakip gibi mücadele etmektedir (İnam, 2013, s. 34). Günümüzde gelişen küresel sermaye dünyasında, uluslararası sermaye sahipleri tüm insanlığın geleceğini belirleme noktasında her türlü demokratik ve sosyal denetimden uzak bir noktada kurmuş olduğu finansal egemenliği her geçen gün genişletmekte ve yaygınlaştırmaktadır. Küresel sermayenin yapmış olduğu bu çalışmalar, ülkeler için bir açmaz ve belirsizlik getirmiş, ekonomileri ve demokrasileri bir kısıkaç altına alınarak çaresizlik ve alternatifsizlik olasılıklarıyla karşı karşıya kalmalarına sebep olmuştur (Karluk, 1994, s. 156).

Özelleştirmenin dezavantajları noktasından fikir birliğine varan kişiler; özelleştirmeyi iki evrede incelemeyi daha doğru bulmaktadır. Bunlar; 1980 ve 2000 yılları arasındaki birinci evre ve 2000’den sonraki ikinci evre olmak üzere ayrıştırılmıştır. Birinci evre olarak kabul edilen 1980’li yıllarda, herkes tarafından dile getirilen ve pelesenk olan söylem: “Daha etkin bir hedef için özelleştirme” ifadesi olurken, 1990’lı yıllardaki söylem ise “Kamunun yeniden yapılandırılması için özelleştirme” noktasına gelindiği, devamındaki söylemde ise “Kamu açıklarını kapatmak için özelleştirme” olmuştur.

2000’li yıllardan sonra özeleştirme uygulamalarına kademeli olarak artış meydana gelmiştir. Hükümetin yayınlamış olduğu programda, ürün ve hizmet sektöründeki rasyonel rekabet ortamını oluşturmak, devletin ekonomideki rolünün azaltılması ve döviz piyasasının dünya ekonomik değerleri noktasında rasyonel şartlarının oluşturulması şeklinde uygulamalarını hayata geçirmiştir.

3.5. Türkiye’de Deregölasyon (Özelleştirme) Örneklere

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de yapılan özelleştirmeler, 2000’li yıllar itibarı ile ivme kazanmış ve özelleştirmeler art arda yapılmaya başlamıştır. Çalışmanın bu kısmında, Türkiye yapılan özelleştirme kapsamında sektörel bazlı örneklere incelenecektir.

3.5.1. Bankacılık Sektörü

Bankacılık sektörünün Türkiye’deki örneklere arasında, Etibank, Sümerbank, Halkbank gibi kuruluşlar yer almaktadır. Aşağıda bu örneklere bahsedilmiştir.

3.5.1.1. Etibank

Etibank Bankacılık Anonim Ortaklığını işletmesinin bölünmesi ile birlikte 1996 yılı itibarıyla kurulan Anadolubank, bir sonraki yıl özelleştirilmesi gerekliliğı ile ihaleye çıkartılmıştır. Yapılan İhale sonrası Habaş şirketler Grubu tarafından 69,5 milyon dolar değere biçilmiş ve özelleştirilmiştir. Özelleştirildikten sonra Ekim 1997 yılında faaliyetlerini başlatan banka 10 yıl sonra yani, 2007 yılında 76 şube, 1.724 çalışan ve 3 milyar liralık aktif bir büyüme göstererek 367 milyon liralık kurumsal olarak bir öz kaynağına ulaşmıştır (Anadolubank, 2023). Anadolubank’ın 2007 yılı itibarıyla açıkladığı kâr oranı ise 72,5 milyon TL’dir. Banka günümüzde de aynı grup tarafından işletilmektedir (Çetinkaya, 2012, s. 45). Anadolubank güncel olarak, aktif karlılık anlamında en yüksek seviyelere ulaşmış bankalar arasında yer almaktadır. 2022 yıl sonuna bakıldığında, nakdi kredilerini %30 büyötmüş ve 2023 yılı itibarıyla 1 milyar 935 milyon tl vergi sonrası kar elde etmiştir (Anadolubank, 2023).

3.5.1.2. Sümerbank

Cumhuriyet ekonomisinin ölkemize kazanımlarından bir tanesi olan Sümerbank, ölkemizdeki sanayi kurumlarını oluşturabilmek amacıyla kurulmuştur. 1987 yılında özelleştirme planlaması içerisine alınan Sümerbank Holding Anonim şirketi, yeniden bir yapılandırma sürecine girmiştir (Sümer Holding, 2023, s. 2). 1995 yılında 49 şubesi ile birlikte 590 personeli bulunan Sümerbank Anonim şirketi, İpek Tekstil Sanayi Anonim şirketine 103,46 milyon dolar karşılığında özelleştirilerek devredilmiştir (İnam, 2013, s. 43). Özelleştirme öncesi Sümerbank’ın aktif bilançolarını incelediğimizde, 144,9 milyon dolarlık bir büyüklüğü görünmekteydi. Sümerbank’ın o dönemdeki öz kaynak değeri 54, 5 milyon dolar iken, 1994 yılındaki net karı da 33,9

milyon Amerikan doları idi (İnam, 2013, s. 42). 2022 yılı itibariyle dönemi 61.830 bin TL zarar ile kapatmıştır (Sümer Holding, 2022, s. 3). Özelleştirme işlemleri devam etmektedir.

3.5.1.3. Halkbank

Halkbank, 1933 yılında Cumhuriyet döneminde ülkenin ekonomik kalkınmasına fayda sağlamak, toplumsal barışın ve sosyal dengenin korunması amacıyla, uygun şartlarda esnaf, sanatkâr ve muadil meslek gruplarına sermaye birikimi sağlanması ile birlikte kaynak verebilmek amacıyla, 2284 sayılı Halk Bankası ve Halk Sendikaları kanunu nezdinde kurulmuştur (Halk Bankası, 2023). Halk bankası 1938 yılı itibariyle de faaliyetlerine başlamıştır. Ağustos 2006 tarihinde, özelleştirme yüksek kurulunun almış olduğu karar ile Hazineye ait olan %99,99'u özelleştirme kapsamına alınarak blok satış yöntemi ile özelleştirilmesi belirlenmiştir. 5 Şubat 2007 tarihinde özelleştirme yüksek kurulu, alınan bu kararın iptal edilmesini istemiş ve %99,99 oranındaki satışın blok satış ile gerçekleştirilemeyeceğini belirtmiştir (Türk, 2014, s. 75). Fakat bankanın özelleştirilmesi noktasında programda kalmasını hisselerinin minimum %25'ini halka arz yöntemi ile özelleştirilebileceğini ve 2007 yılı itibariyle de bu işlemin tamamlanması gerektiğine karar vermişlerdir (Türk, 2014, s. 77). 2012 Yılına gelindiğinde 20,8 oranında hissenin özelleştirilmesine ve bu işlemin halka arz yöntemi ile yapılmasına kesin olarak karar verilmiştir (Anadolu Ajansı, 2012). 2022 Yılına oranla 2023 yılı 1. Çeyrekte Aktif büyüklük 67,6'lık bir artışla 1.6 trilyon TL rakamına ulaşmıştır (Halk Bankası, 2023).

3.5.2. Gıda Sektörü

Gıda sektörünün Türkiye'deki özelleştirme yol haritasını incelediğimizde Et ve Süt Kurumu ile birlikte Süt Endüstrisi Kurumu, ardından da tütün ve tütün mamulleri ile alakalı olan Tekel gelmektedir. Aşağıda bu örnekler hakkında bilgi verilmiştir.

3.5.2.1. Tekel

1984 yılında kamu iktisadi teşebbüsleri hakkındaki çıkarılan kararname noktasında faaliyete başlayan tütün, tütün mamulleri tuz ve alkol işletmeleri genel müdürlüğü adı altında ifade edilen TEKEL, 2001 tarihinde özelleştirme yüksek kurulu kararı ile özelleştirilecek kamu kurumları arasında programa dâhil edilmiştir (Sendika, 2023, s. 2). 2002 yılının Ocak ayında 4733 sayılı kanun ile tekrar yapılandırılmıştır. Bu

yapılandırma neticesinde kurumun özelleştirme idaresi başkanlığına devri sağlanmış ve 2003 itibariyle de anonim şirketi vasfına dönüştürülmüştür (Sendika, 2023, s. 2).

Tüm alkollü içeceklerin, sigara ile beraber özelleştirme düşüncesi 2003 yılının Kasım ayında yapılan ihale ile NUROL- LİMAK- ÖZALTIN -TÜTSAB konsorsiyumuna verilmiş ve 23 Aralık 2003 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak satış kararı onaylanmıştır (Limak, 2006). Bu özelleştirme 292 milyon dolar bir bedelle gerçekleştirilmiş ve kurumların tüm devirleri ise 24 Şubat 2008 tarihinde gerçekleştirilerek tüm yetki ve devir işlemleri tamamlanmıştır (Türk, 2014, s. 97). Tekel, 2001 tarihinde Özelleştirme Yüksek Kurulunun almış olduğu karar ile kiralama, satış, işletme hakkını devredilmesi, mülkiyette bulunan aynı hakların devredilmesi ve devir işlemlerine uygun hukuki şartları ve yöntemleri ile birlikte veya ayrı ayrı, uygulanmak esasıyla özelleştirme kapsamına alınmıştır. Tekelin bağlı bulunmuş olduğu alkollü içecekler sanayi ve ticaret ortaklığının tamamı blok satış ile özelleştirilmiştir. Tekelin özelleştirilmesi programında verilen istatistiki bilgilere göre, 2001 yılı itibariyle tütün üretiminde üretici sayısı 477.829 iken, tütün ve tütün mamulleri ile ilgili 4733 sayılı kanunu yürürlüğe girmesinden sonra 2002 yılı itibariyle 405.889 üreticiye inmiş, daha sonra yapılan sözleşmeli tütün üretimi kapsamında ise bu rakam 194.282 kişi olarak belirtilmiş ve 2020 yılında ise 57.296 kişi olarak belirlenmiştir (Kencesoy, 2023, s. 543).

Tekelin özelleştirilmesi ile sadece tütün üretimi noktasında değil, istihdam edilen personelin yapısal düzenlerinde de olumsuzluk meydana gelmiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra, kamu kurum ve kuruluşlarında emeklilik hakkı olan işçilerin kendi bireysel talepleri olmaksızın işten çıkarılmaları gerçekleşmiştir. Kamunun çalıştırdığı dönemde 30.124 olan işçi sayısı mevcut iken, özelleşmenin ardından çalışan işçi sayısı 12.500 noktasına gerilemiştir (Guardian, 2010, s. 2). Tabii olarak bu işçilerin işten çıkarılmaları özel sektöre geçtikten sonra verimli işletme kuralları çerçevesinde gerçekleştirileceği için, kamudakinden fazla işçi mi vardı sorusunu beraberinde getirmektedir (Türk, 2014, s. 100). Tekel 2008 yılında özelleştirilerek, British American Tobacco şirketine satılmış, 2009 yılında ise tüm fabrikalar kapatılmıştır (Guardian, 2010, s. 1).

3.5.2.2. Et ve Süt Kurumu

1952 yılında Milli Koruma Kanunu kapsamında Bakanlar Kurulu kararıyla Et ve Balık Kurumu 40 milyon sermaye ile iktisadi bir devlet kuruluşu olarak hizmete girmiştir. 20 Mayıs 1992 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla et ve balık kurumları özelleştirme kapsamına girmiştir (Et ve Süt Kurumu, 2023). Özelleştirme kapsamına girdiği tarihte, 33 et kombinasi ile tüzel kişilik ismi Et ve Balık Ürünleri Anonim Şirketi olarak değiştirilen işletmenin 1995-2005 yılları arasında 3 et kombinasi kapatılmış, 5 et kombinasi sebebi belli olmadan nedenlerden dolayı çeşitli kamu ve kamu kuruluşlarına Bila bedel devredilmiştir. 18 et kombinasyonunun ise, özelleştirmeden elde etmiş olduğu gelir 61,7 milyon dolardır.

Özelleştirilen bu gelirin yaklaşık olarak %50'si Ankara et kombinasyonunun satışından elde edilmiştir. Özelleştirilen et balık kurumunun özelleştirilmeden önceki mevcut konumda satılan 18 kombinadan 11 tanesi şu an faal olarak çalışmamaktadır. 2013 yılına gelindiğinde ismi Et ve Süt Kurumu olarak güncellenmiştir (Ekonomim, 2023, s. 2). Kamu iktisadi teşebbüslerinde iken 1.665 olan işçi sayısı, özelleştirme sonrası 445'e kadar gerilemiştir. Tüm bu gelişmelerden sonra, 2009 ve 2010 yıllarında yaşanan et fiyatlarındaki yüksek artış ithalat yoluyla giderilmiştir (Ekonomim, 2023, s. 3). Günümüzde Ticaret Bakanlığına bağlı olan bir kurumdur.

3.5.2.3. Süt Endüstrisi Kurumu

1963 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan süt endüstri kurumu 1992 yılına geldiğinde özelleştirme kararı ile karşı karşıya kalmıştır (Donat, 2021, s. 3). 1993-1998 yılları arasında 32 tane işletmesi olan Süt Endüstrisi Kurumunun tamamı 69,6 milyon dolar karşılığı özelleştirilmiştir (Donat, 2021, s. 3). Süt endüstri kurumu özelleştirilmeden önce, yıllık 62.776 ton düzeyinde süt ve süt ürünleri işleme kapasitesine sahipken, özelleştirme sonrası bu rakam 26.650 tona gerilemiştir (Türk, 2014, s. 87-88).

Özelleştirmeyi izleyen süreçte, lokal firmalar, büyük sermayeye sahip olan şirketler tarafından kendi bünyelerine katılmıştır. Son yıllarda ise, küresel şirketlerdeki yerli ortakların işletmelerden ayrılması ile bu alan yabancı şirketlerin sektörü istedikleri gibi kullandığı bir alana dönüşmüştür (İnam, 2013, s. 132). Özelleştirme süreci tamamlandıktan sonra, devir aldıkları Süt Endüstri Kurumunu, şirketler kendi

firmalarının işletim prensipleri ve çıkarları uyarınca bu tesislerin içerisindeki her türlü makine ve teçhizatı sökerek kendi tesislerine taşımışlardır. Makinaları sökülen tesisler ise âtıl bir durumda bırakılmış ve tesislerin arazileri firmalar tarafından farklı amaçlarla kullanılmışlardır. Bu tesislerin kapatılması neticesinde, sütün pazarlanması noktasında sorun yaşanmış, üreticinin bu sorununa herhangi bir çare bulunamadığı gibi süt noktasında da sürekli zam ve yüksek enflasyonla bir baskı oluşturulmuştur (İnam, 2013, s. 132).

3.5.3. Petrol Sektörü

Petrol ülkemizde ve dünyada çok önemli bir ticari emtiadır. 20 ve 21. Yüzyılın enerji noktasında ise ulaşılmak istenen en değerli maddeler arasında yer almaktadır. Petrolün ham halinden, işlenmesine kadar olan süreç çok zahmetli yoldan geçerken, vatandaşların hizmetine sunulması da kurumlar için o kadar önemlidir. Türkiye’de 1990’lı yıllara gelene kadar ülkenin petrol faaliyetleri Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ve bu ortaklığa bağlı işletmeler tarafından yapılmaktaydı (Petrol-İş, 2012, s. 3). Bu işletmeler;

- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO),
- Boru Hatları ve Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ),
- Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ),
- Petrol Ofisi Anonim Şirketi (POAŞ) ve
- Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği Anonim Şirketi (DİTAŞ) olarak faaliyetlerini yürütmekteydiler.

Türkiye’de petrol sektöründe TÜPRAŞ, PETKİM, POAŞ gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Aşağıda bu örneklerle alakalı bilgiler verilmiştir.

3.5.3.1. TÜPRAŞ

1983 yılında dönemin hükümeti tarafından kamu iktisadi teşebbüsleri bir çatı altında toplanarak daha verimli ve daha stabil bir halde çalışmasını sağlamak üzere bir dizi düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle ilgili kamuya ait olan rafinerilerin belli bir havuz içerisinde toplanmasına karar verilmiştir. Bu verilen kararlar doğrultusunda 1961 yılında çalışma faaliyetlerine başlayan İstanbul Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi (İPRAŞ) 25 Ekim 1983 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında

sonra Türkiye Petrolleri Rafinerileri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ) ana sözleşmesine dönüştürülmüş, 16 Kasım 1983 tarihinde de tescili tamamlanmıştır (ÖİB, 2023).

1990 tarihinde alınan kararlar sonucunda özelleştirilmesine karar verilen TÜPRAŞ'ın kendisine ait olan sermayenin tamamı da Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilmiştir. 1991 yılı itibariyle TÜPRAŞ'ın birinci kısım halka arz durumu gerçekleştirilmiştir TÜPRAŞ sermayesinin A grubu hisse senedinden oluşan %2,5 bu kısmı halka arz edilmiştir. 1999 yılı itibariyle TÜPRAŞ hisselerinin %3,58 oranına tekâmül eden kısmı, İstanbul menkul kıymetler borsası piyasasında işlem görmüştür (TÜPRAŞ, 2024). %96,42 oranında kalan diğer bölüm ise Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bünyesinde bulunmuştur (ÖİB, 2023). 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin ikinci faz, halka arz olma durumu gerçekleştirilmiş ve Londra ve İstanbul menkul kıymetler borsasındaki, A grubu hisselerinin toplam sermayeye olan oranı %34,24'e yükselmiştir. TÜPRAŞ'ın 2023 yılı net karı toplamda 53,6 milyar TL olarak açıklanmıştır (TÜPRAŞ, 2024).

3.5.3.2. POAŞ

Petrol Ofisi Anonim Şirketi özelleştirme sürecine 1998 yılında başlamış ve 2002 yılında tamamlamıştır (Hürriyet, 2002). Şirket özelleştirme idaresi başkanlığı tarafından özelleştirmeye çıkarıldığında Türkiye'de bulunan işçi sendikalarını yapmış olduğu bir kınamayla protesto edilmişlerdir. İşçi sendikaları “stratejik tesislerin peşkeş çekilemez” sloganı ile protestolarını dile getirmişlerdir. Özelleştirme idare başkanlığı 1998 yılı itibariyle Türkiye genelindeki en büyük akaryakıt dağıtım ağına sahip olan Petrol Ofisi işletmesinin, özelleştirildiği gün itibarıyla 5.769 dağıtım istasyonu ve bununla beraber 6.200 çalışanı bulunmaktadır (Ulucan & Tarım, 1997, s. 189-197). 1998 yılı itibariyle Petrol Ofisinin özelleştirilme işlemlerinin başladığında %51 hissesinin blok satış ile gerçekleştirileceği ilanlarıyla özelleştirme süreci başlamıştır (Ulucan & Tarım, 1997, s. 189-197). POAŞ'ın o dönem için yıllık net kârı 74 trilyon lira olmuştur. Millî Savunma Bakanlığı'nın da akaryakıt ihtiyacını karşılayan POAŞ'ın özelleştirilmesi nedeniyle birçok çevreden de tepki almıştır (ÖİB, 2023).

3.5.3.3. PETKİM

1986 yılında çıkarılan kanuna istinaden, 1987 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile PETKİM'in özelleştirilmesine karar verilmiştir. Halka açık şirketlerden bir tanesi olan

PETKİM'in özelleştirme işlemleri tamamlanmış ve 2001 yılında Yarımca'da bulunan tesisinin (TÜPRAŞ) Türkiye Petrol Rafineri Anonim Şirketine satışı gerçekleşmiştir. Diğer taraftan PETKİM'in %51'lik kalan hisselerini blok satışı için 2007 yılı itibariyle Azerbaycan devlet petrol şirketi olan Oscar'ında içinde bulunduğu Socar-Turgaz-İnjaz ortaklığına ihale ile 2,04 milyar dolar bir rakamla devredilmiştir (Türk, 2014, s. 141). PETKİM 2023 yılında toplamda 7,4 milyar TL net kar elde etmiştir (PETKİM, 2024).

3.5.4. Telekomünikasyon Sektörü

Türkiye'de telekomünikasyon alanında yapılmış en önemli ve kapsamlı özelleştirme "Türk Telekom" un özelleştirilmesi olmuştur. Aşağıda konu ile alakalı detaylı bilgilendirme yapılmıştır.

3.5.4.1. Türk Telekom

Türk Telekom Anonim Şirketi, 1924 yılında Cumhuriyetin kurulmasından sonra, Telefon ve Telgraf Kanunu çerçevesinde kurulmuştur ve o günden itibaren de Türk milletine hizmet vermektedir. Türk Telekom, 1990 ve 2000 yılları olmak üzere iki defa ihaleye sunulmuş, fakat özelleştirme kapsamında karşılaşılan hukuki sorunlar sebebiyle satış işlemi bir türlü gerçekleştirilememiştir. Türk Telekom şirketinin özelleştirilmesi, özelleştirme noktasında bir sembol kurum haline gelmiştir (Türk Telekom, 2024). Yurtdışında ve ülkemizde Türk Telekom şirketinin özelleştirmesi noktasında birçok şirket tarafından piyasa analizi yaptırılmış ve olaylarla ilgili Türkiye ve Dünya konjonktüründeki piyasa şartları incelenmiştir. 2003 tarihi itibariyle Türk Telekom şirketi Bakanlar Kurulu'nun vermiş olduğu özelleştirilmesi noktasında almış olduğu kararı ile de yeni bir hükme bağlanmıştır. Bu karar gereğince Türk Telekom şirketinin minimum %51 oranında bulunan hissenin satışının tek seferde blok satış halinde yapılması istenmiştir. %51 blok satış gerçekleştikten sonraki kısmı için ise, diğer %49 hissenin de Bakanlar Kurulu'nun belirlemiş olduğu zaman diliminde ve satışın nasıl olacağının belirleyeceği çerçevede halka arz edilmesi kararlaştırılmıştır. 2004 yılı itibariyle ulusal ve uluslararası basın organlarına ihaleyle ilgili ilana çıkılması ve akabinde, 24 Haziran 2005 sonuna kadar da teklif verme süresi olarak bir zaman tanınmıştır. İhaleye 4 grup teklif vermiş ve 1 Temmuz 2005 tarihinde ihale sonuçlandırılmıştır. İhaleye giren gruplar içerisinde en yüksek teklifi sunan 6.55 milyar dolar ile Oger Telekom ortak girişim grubu (Suudi Arabistan) teklif etmiştir. İhale

sonrası, ihaleyi alan grup ile yapılan sözleşme 24 Ağustos 2005 tarihinde karşılıklı olarak blok hisse satış sözleşmesi olarak imzalanmıştır (Çetinkaya, 2012, s. 95).

2009 yılı itibariyle de Türk Telekom şirketinin hisselerini özelleştirilen kısmı olan %55'i Ojer Telekom Telekomünikasyon Anonim Şirketine satılmış, Türk Telekom'un %30'luk hissesi de Hazine Müsteşarlığında kalmıştır. Şirketin %15 lik diğer kısmı ise, Borsa İstanbul'da işlem görmektedir (Türk Telekom, 2024). Türk Telekom'un özelleştirilmesi yurt içinde çok ciddi eleştirilerle karşılanmıştır. 1993 yılı itibariyle bu şirkete 30 milyar dolar civarında bir piyasa değeri belirlenmiştir. O dönem itibariyle Türkiye'nin toplam dış borcu 26 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır (Tunçer, 2011, s. 217-232). Bu da Türkiye'nin tamamen dış borçlarından kurtulması, iletişim sektöründe olan rekabetin artırılması, Türk milletinin serbest piyasa koşullarına dayanan bir ekonomi ortamında daha iyi iletişim fırsatlarının verilmesi anlamına gelmektedir. Çeşitli sebeplerle bu dönemde Türk Telekom bir türlü özelleştirilememiştir. Siyasi kargaşa, işçi sendikalarının ve sivil toplum örgütlerinin muhalefet yapmaları gibi olaylar sonrasında özelleştirme olamamıştır (Tunçer, 2011, s. 217-232).

Türk Telekom'un özelleştirilmesi noktasında toplumsal bir süreç yakalanmamış ve Türk Telekom değerinin çok altında bir şekilde özelleştirilmiştir. Türk Telekom şirketinin 2000 yılındaki verilerinde 700.000'e ulaşan bir çalışan istihdamı varken, özelleştirilmesinin konuşulduğu bir süreç akabinde kurumdan çok sayıda çalışan başka kurumlara geçiş yapmıştır. 2009 yılı başladığında ise kurum çalışanı 30.000 seviyelerine kadar gerilemiştir (Türk, 2014, s. 95). Türk Telekom'daki çalışan personelin başka kurumlara geçme nedenleri arasında sadece istihdam olarak değerlendirmek yanlışlığı oluşturmaktadır. Telekomünikasyon alanında gelişen ve mobil telefon anlayışının tüm dünyada kabul gördüğü bir dönemde haliyle rekabet artacak ve istihdam başka yönlelere kayacaktır. 2005 yılından itibaren tüm dünyada oluşan bu rekabet istihdama da yansımıştır. Türk Telekom'un özelleştirilmesini incelediğimizde sosyal tesisleri, binaları ve birçok mal varlığının 5 yıllık bir taksitlendirme neticesinde satıldığı görülmektedir. Bu da Türk Telekom'un 5 yıllık kârıyla borcunu ödeyeceği anlamına gelmektedir. Kamu mallarının peşkeş çekilmesi durumunu da beraberinde getirmektedir. Özelleştirme işlemi başlamadan önce Türk Telekom'a ait

gayrimenkullerin bir envanteri çıkarılmamış ve bu envanter kamuoyundan adeta gizlenmiştir (Tunçer, 2011, s. 217-232).

Türk Telekom'un özelleştirme noktasında, bireylerin hak ve özgürlükleri arasında yer alan haberleşmenin gizliliği kavramı da ayrı bir durumdur. Bu gizliliğin ülke ulusal güvenliği açısından da sorun oluşturacağı, ülkenin haberleşme ağının yabancı bir sermayenin eline geçmesi de beraberinde problemleri getirmektedir. 2005 yılı itibariyle çıkartılan Kanun Hükmündeki Kararname ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının, vatandaşlık bilgilerinin e-devlet uygulaması ile bir sisteme yerleştirileceği kararlaştırılmıştır. Bu veri tabanı da yabancı şirketlerin kontrol altındadır (İnam, 2013, s. 178). Türk Telekom'un özelleştirilmesi sonrasında, ihaleyi alan firmanın Türk Telekom'un stratejik ihtiyaçlarını mal ve hizmet ağırlığı noktasında, yabancı ülkelerden tedarik etmeleri de bu sektörle bağlantılı olan alanları sıkıntıya sokmuştur. Sadece mal ve ürün noktasında değil, bu sektör ile bağlantılı çalışan bireylerin işsiz kalmaları gibi bir problemde ortaya çıkmıştır (Tunçer, 2011, s. 217-232). Cumhuriyet döneminin önemli bir kuruluşu olan ve milli ekonomiye kazandırılmış olan Türk Telekom gibi devasa bir yapının, cari açıkları ve kamu açıklarını kapatma bahanesiyle IMF'nin vermiş olduğu direktifler neticesinde özelleştirilmesi ve bunun akabinde Anayasa'da belirlenen haberleşme özgürlüğü ve bunun beraberinde gizliliğin korunması ilkesi de tehlikeye girmiştir (Çetinkaya, 2012, s. 237). Türk Telekom 2023 yılında toplamda 4,5 milyar TL kar elde etmiştir (Ekonomim, 2023).

3.5.5. Elektrik Sektöründe Özelleştirme

Türkiye'deki elektrik sektöründe özelleştirme yapılabilmesi için bir yapılanma ve değişim gerekmekteydi, Türkiye Elektrik Kurumu (TEK), 1993 yılında; Türkiye Elektrik Anonim Şirketi (TEK) ve Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TEDAŞ), Olmak üzere iki şirkete bölünmüştür. Bu iki şirketin ayrılmasından sonra 2001 yılında Dünya Bankası'nın Türkiye'ye vermiş olduğu kredilerin ön şart protokolündeki unsurlar gereği Bakanlar Kurulunun almış olduğu karar ile TEAŞ kendi bünyesi içerisinde üçe ayrılarak; Türkiye'ye Elektrik İletimi Anonim Şirketi (TEİAŞ), Elektrik Üretimi Anonim Şirketi (EÜAŞ) ve Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt Şirketi (TETAŞ) olarak ayrılmıştır (Çetinkaya, 2012, s. 240). Türkiye elektrik piyasası özelleşme sürecinde önemli bir yol kat etmiş olsa da istenilen rekabet düzeyine henüz ulaşamamıştır (Hadık & Atak, 2022, s. 509-535)

Bu şirketler bir bütünlükten ayrılarak, parça parça satılması beraberinde kaos ortamını da oluşturmuştur. Kamu işletmelerinin mülkiyetinde olan elektrik işletmeleri yeniden bir yapılandırma içerisinde olmuş, elektrik, enerji ve dağıtım hizmetleri alınan Bakanlar Kurulu kararıyla özelleştirme sürecine gidilmiştir ve TEDAŞ, 2004 tarihinde Özelleştirme Yüksek Kurulunun almış olduğu karar ile özelleştirme programına dâhil edilmiştir (Çetinkaya, 2012, s. 238).

2001 yılında Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiş ve elektrik piyasasının esasları bu süreçte belirlenmiştir. Kanun nezdinde 2004 yılında elektrik enerjisi sektörü reformu ile birlikte özelleştirme strateji belgesi ve 2009 tarihinde elektrik sektöründe serbestleşme ile arz güvenliğini sağlamak için gerekli yol haritasını kapsayan, elektrik enerji piyasası ve arz güvenliği strateji belgesi yayımlanmıştır. Akabinde sektörün bu gelişmeler ışığında yeni bir kanuna ihtiyaç duyması sebebiyle 2003 tarihinde 6446 sayılı elektrik piyasası kanunu mecliste kabul edilmiştir (Türk, 2014, s. 241). Söz konusu olan kanun ile Türkiye’deki elektrik piyasası, dikey bütünleşik bir yapıdan, satış ve üretim faaliyetlerinin rekabete açıldığı, doğal tekel özelliği taşıyan dağıtım ve iletim uygulamalarının düzenlemeye tabii olduğu bir yapıya dönüşmüştür (Çetintaş & Bicil, 2015, s. 510).

Özelleştirme süreci tamamlanan elektrik üretim santralleri, 2006 yılında özelleştirme yüksek kurulunun aldığı karar ile Elektrik Üretim Anonim Şirketine bağlı olan Kuzgun, Tercan, Mercan, Çıldır, İkizdere, Beyköy, Ataköy, Hidroelektrik Santralleri (HES) ile Engil Gaz Türbinleri Santrali ve Denizli Jeotermal Santralinin özelleştirilmesi için programa alınması da Özelleştirme Yüksek Kurulu kararınca verilmiştir (Türk, 2014, s. 241). Özelleştirme çalışmaları çerçevesinde çıkarılan kanunlarda, TEDAŞ’ın sahip olduğu hisse oranındaki, 18 elektrik dağıtım firması için özelleştirme çalışmaları yapılmış ve bu çalışmalar neticesinde özelleştirme ihaleleri açılmıştır (Ertılav & Aktel, 2015, s. 95-108). 18 adet Elektrik Dağıtım Şirketinin (Sakarya, Başkent, Meram, Çamlıbel, Osmangazi, Uludağ, Yeşilirmak, Çoruh, Fırat, Boğaziçi, Trakya, Gediz, Akdeniz, Aras, İstanbul Anadolu Yakası, Dicle, Toroslar ve Van Gölü Elektrik Dağıtım A.Ş) özel sektöre devri tamamlanmıştır (Çetinkaya, 2012, s. 127).

Özelleştirmesi biten elektrik sektöründen sonra hükümetin yapmış olduğu bir açıklamada; devletin artık elektrik dağıtım işleriyle uğraşmadığını, zaman içerisinde

aksayan veya hizmette yavaşlayan bir problem olduğunda kaynak noktasında sorun yaşanmayacağını ve elde edilen özelleştirmedeki kârla da millete yeni hizmetler sunulacağını ifade etmişlerdir. Özelleştirilen elektrik dağıtım firmalarının özelleştirme noktasındaki 4628 Sayılı kanunda belirtilen ucuzlama noktasındaki parametrelerden uzaklaşarak, daha pahalı elektriğin alınması, hizmet ve uygulama noktasında da yetersiz kalınması, tüketici kesiminde sıkıntılar oluşturmuş gibi ifadeler Türkiye Makine Mühendisleri Odası Başkanlığı tarafından bir yorum olarak dile getirilmiştir (Türk, 2014, s. 241). Özelleştirme konusunda hükümet tarafından, kurumların verimliliğinin olmadığı veya fazla istihdam sağlandığı düşüncesi haiz olsa da, bu durumun çalışanlar üzerinde sosyal yaralar açtığı ve denetimsizliklerin beraberinde getirdiği kaynak israfı da olduğu düşüncesinden hareketle, bu kurumların özelleştirilmesi yoluyla toplumsal kaynakların daha iyi yerlere yansıtılacağı ifade edilmiş olsa da, daha ulusalcı bir anlayış ile denetim ve yöntem mekanizmalarını doğru çalıştırması sonucu, özelleştirme yerine doğru işletim sistemleri esas alınırse daha doğru bir çalışma olacağı düşünülmektedir (Çetinkaya, 2012, s. 217).

3.5.6. Çimento Sektörü Özelleştirmeleri

Ülkemizin ilk çimento üretim tesisi 1911 yılında Kocaeli’nde kurulmuştur. 20.000 ton kapasiteli olan bu işletmenin, belli bir zaman diliminden sonra üretim kapasitesi iki katına çıkarılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sebebiyle işletmenin üretiminde zaman zaman aksaklıklar yaşanmış olsa da 1940 yılı itibariyle yıllık üretimi 288.000 tona ulaşmıştır (İnam, 2013, s. 230). Devletin almış olduğu karar neticesinde o yıllarda çimento fiyatıyla ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. 1935 yılında ise dünya piyasalarında çimento fiyatlarının yükselmesiyle Devlet çimento fiyatlarına müdahale etme durumunda kalmıştır. 1950’li yıllarda ise bu işletmenin yıllık kapasitesi 375.000 tona ulaşmıştır. 1980’li yıllara kadar olan süreçte ise, sektör beklenenden daha fazla bir gelişim kapasitesi ile hizmet vermiştir (İnam, 2013, s. 231).

Ülkemizdeki çimento tesislerinin özelleştirme süreciyle ilgili 1986 yılında Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi Ticaret Anonim Şirketi (ÇİTOSAN)’ın özelleştirilmesinin planlanmasıyla başlanmıştır. 1986 yılında Dünya Bankası tarafından hazırlanan iki raporda elektrik sektöründe olduğu gibi, çimento sektöründe de yeniden bir düzenleme ve yapılandırma olması gerektiğinden söz edilmiştir (Karakaya, 2013, s. 125-145). ÇİTOSAN’ın bir bütün halinde satılabilmesinin mümkün olmayacağı, bu

satışın bir tekelleşmeye sebebiyet verileceği belirtilmiş, oluşan bu sorunlardan dolayı da belirli düzenlemeler yapılması gerektiği ifade edilmiştir. 1987 yılına gelindiğinde ise 5 çimento fabrikasının kendisi ve iştiraklerinde olan 5 çimento fabrikasının kamu hisselerinin içinde bulunduğu bir özelleştirme süreci başlamıştır, 1987 yılında ÇİTOSAN'la başlayan bu süreç, 1998 yılında Kurtalan çimento fabrikasının özelleştirmesinin gerçekleşmesiyle birlikte tamamlanmıştır (Karakaya, 2013, s. 125-145).

Çimento sektöründe yapılan fiili olarak ilk özelleştirmeler 1989 yılında Afyon, Ankara, Pınarhisar, Balıkesir ve Söke çimento fabrikalarının özelleştirilmesidir. Bu işletmelerde özelleştirme yöntemi olarak blok satış yöntemi benimsenmiş ve bir Fransız firması SCF (Societe des Ciment Français) tarafından özelleştirilen bu kurumlar devir alınmıştır (Türk, 2014, s. 258). 1989 yılında çimento fabrikası sayısı 22. iken, 1995 yılında bu rakam 7'ye düşmüş ve akabinde 1998 yılı itibariyle çimento fabrikalarının özelleştirilmesi tamamlanmıştır. Bugün ülkemizde çimento fabrikalarının toplam sayısı 69 dur. 1999 yılı itibariyle Gümüşhane çimento fabrikası faaliyetini sonlandırmış fakat, diğer çimento fabrikaları faaliyetlerini sürdürmektedir. 2023 yılına gelindiğinde 2022 yılına oranla çimento üretiminde %10,5'lik bir artış olduğu görülmektedir (Türkçimento, 2024). Yine 2022 yılına oranla 2023 yılında yurt içinde yapılan satışlar %19,0 artmış, ihracat ise %17,6 azalmıştır (Türkçimento, 2024).

3.5.7. Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi

Tüm dünyada stratejik bir öneme sahip olan şeker fabrikalarının, Türkiye'deki özelleştirme süreciyle ilgili ilk girişim 1991 yılında ortaya çıkmıştır (Taşdoğan, 2011, s. 62-63). Kayseri, Amasya ve Konya şeker fabrikalarının yönetsel yetkileri ellerinden alınarak Pankobirlik bünyesindeki yöneticilerine devredilmiştir. Bu fabrikalar Türkiye'nin ilk özel şeker fabrikaları olmaları hasebiyle, piyasada uzun bir zaman diliminden itibaren faaliyet gerçekleştirmektedirler. 1999 yılı itibariyle Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin IMF ile karşılıklı olarak imzaladığı Stand-By, anlaşması gereği, 2001 yılı itibariyle çıkartılan şeker kanunu akabinde, özelleştirme işlemleri hız kazanmıştır (Erdinç, 2007, s. 30).

Şeker Fabrikaları Anonim Şirketinin şeker kurumu tarafından belirlenen kota durumları işletme, ham madde ve satış politikalarını belirli ölçüde sınırlandırarak, şirketin küçültülen pancar kotalarından sonra, ayçiçeği, mısır, soya fasulyesi gibi

ürünlerin azaltılan kotalardan dolayı ekilemeyen boş arazilere ekilmesi kararlaştırılmıştır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığının 2000 yılında almış olduğu kararla 6 ay içerisinde özelleştirmenin tamamlanması istenmiştir ve bu karar neticesinde uygulamalar yapılmıştır (Türkşeker, 2017). Özelleştirme Yüksek Kurulu 2000 yılında almış olduğu karar ile Adapazarı Şeker Fabrikası'nın tasfiyesini belirlemiş ve özelleştirilmiştir. Özelleştirme sebebi olarak da 1999 yılında yaşanan depremin fabrikaya hasar verdiği gösterilmiştir (Taşdoğan, 2011, s. 62-63). Özelleştirme Yüksek Kurulu 2003 yılında almış olduğu karar ile Kayseri, Kütahya ve Amasya şeker fabrikalarının özelleştirilmesini kararlaştırmıştır. 2004 yılı itibariyle Amasya Şeker Fabrikasının hisselerinin %15'inin Amasya Şeker Fabrikaları Ekicileri Kooperatifine satılması için karar verilmiştir. Özelleştirme Yüksek Kurulu 2005 yılı itibariyle Adapazarı Şeker Fabrikası Anonim Şirketinin özelleştirilmesi kapsamında programa alınmasını kararlaştırmıştır (Koç & Bulut, 2016, s. 33-40).

Özelleştirme Yüksek Kurulu 2005 yılında Malatya Şeker Fabrikasının bazı taşınmazlarının da içinde yer aldığı bir sepetin, almış olduğu kararla özelleştirilmesini, ayrıca alınan karar neticesinde bu özelleştirilmenin 18 ay gibi bir sürede tamamlanmasını kararlaştırmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu 2005 yılında Ereğli, Bor ve Ilgın şeker fabrikalarının özelleştirmesi için bir program başlatmış ve fabrikanın tüm çalışanlarıyla birlikte 18 ay içerisinde özelleştirilmesine karar vermiştir. Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi akabinde, yürütmenin durdurulması ve kararların iptali ile ilgili açılan davalar sonunda Danıştay tarafından 2007 yılında alınan kararla, Özelleştirme İdaresi Başkanlığının kararı İptal ederek, Şeker Fabrikaları eski statüsüne tekrar kavuşturulmuştur (Koç, 2016, s. 33-40).

Bu kararın ardından 2008 yılında Özelleştirme İdaresi Yüksek Kurulunun almış olduğu bir karar ile Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketine ait olan varlıklar, coğrafi olarak hesaplanmış ve 6 farklı portföy grubu haline getirilmiştir (Erdoğan, 2007, s. 35). Bu çalışmalar sonrasında da Afyon, EMAF, Erzincan, Ankara, Turhal, Eskişehir fabrikalarının özelleştirilmesine ve özelleştirme işlemlerinin iki yıl içerisinde tamamlanmasına karar verilmiştir. Danıştay 2008 yılı itibariyle bu faaliyetleri tekrar durdurmuş fakat 2008 yılında yine özelleştirme programı ile ilgili bir çalışma yapılmıştır (Koç & Bulut, 2016, s. 33-40).

Şeker Fabrikaları Anonim Şirketinin sermayesinin sahip olduğu Şeker Fabrikalarıyla ilgili olan özelleştirme noktasında ise, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 2003 yılında aldığı kararla özelleştirmeler için yeni bir yol haritası çizilmiştir. Bu çizilen yeni harita gereğince, Şeker Fabrikaları için özel bir portföy gruplandırması yapılacak ve satış ona göre şekillenecektir. 2004 yılında bu çalışmalar tamamlanmış ve 2005 yılında bu çalışmanın süreçleri başlatılmıştır. 2005 yılı itibariyle Ilgın, Ereğli ve Bor Şeker Fabrikaları ile Sarımsaklı Tarım İşletmeleri özelleştirme noktasında programa dâhil edilmiş ve Sümer Holding'e devredilmiştir. Yine açılan dava sonucunda özelleştirme iptal edilmiştir. İptal edilen süreç sonucunda, özelleştirme Yüksek Kurulu 2008 yılının sonuna kadar tüm özelleştirme faaliyetlerini ertelemiştir. 2008 yılı ağustos ayı itibariyle Özelleştirme Yüksek Kurulu yeni bir karar almış ve Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketine bağlı olan işletmelerin özelleştirme sürecini tekrar başlatmıştır. Bu başlatılan süreçten sonra iki yıl içerisinde tüm işletmelerin özelleştirilmesi kararı alınmıştır (Çiçek, 2022, s. 463).

Erzincan, Afyon ve Turhal fabrikaları 2007 yılı itibariyle özelleştirme kapsamından çıkartılarak Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi işletmesine tekrar bağlanmıştır. Türkiye'de bulunan Şeker Fabrikalarının mevcut arazilerinin büyüklüğü tahmini olarak 14,3 milyon metrekaredir. Bu arsaların çoğunluğu şehir merkezi olarak adlandırdığımız alan içerisinde kalmış ve değeri her gün katlanmaktadır. Bu sebeptendir ki resmi ve özel kuruluşların dikkati sürekli şeker fabrikalarının üzerindedir (Koç & Bulut, 2016, s. 33-40).

Şeker Fabrikalarıyla ilişkin özelleştirme süreçlerinin net bir şekilde göze çarpan sonuçları vardır. Bunlar şöyle ki; Şeker Fabrikasına ait olan arazilerin yaklaşık olarak çoğu satılmış, tarım arazisi olarak kullanan araziler ise imar planları ivedilikle çıkarılmış, satışa sunulan arazilerin rayiç bedelleri ise minimum seviyede tutulmuştur (Şeker İdaresi Başkanlığı, 2023). Yukarıda açıklamaya çalıştığımız Şeker Fabrikalarının satışıyla ilgili gruplandırma da 2003 yılında portföy gruplandırma sistemi olarak adlandırılan sistemin, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan uluslararası şeker kartellerinin danışmanlığında hazırlandığı bilinmektedir (Koç & Bulut, 2016, s. 33-40). Bu çalışmanın kamuya hiçbir faydası olmadığı gibi güncelliği de mevcut değildir. Tüm bunlar ışığında son noktada Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketini 2009 yılı başlarında özelleştirilmesi için Özelleştirme İdaresi Başkanlığında bir

çalışma başlatılmış, bu çalışmanın tekrar iptali üzerine 5 yıl üretim mecburiyeti bulunduğu ve bu özelleştirmenin A portföyünün satışıyla başlatılacağı ve özelleştirileceği ifade edilmiş ve kararı alınmış akabinde özelleştirme süreci buna göre yürütülmüştür (Koç & Bulut, 2016, s. 33-40). Özelleştirme İdaresi Başkanlığı 2018 yılında, 14 şeker fabrikasının daha özelleştirilmesini gerçekleştirmiştir (Çiçek, 2022, s. 463). Günümüzde yani 2022/2023 yılları arasında 440 bin ton şeker ihraç edilmiştir (Şeker İdaresi Başkanlığı, 2023).

3.5.8. ORÜS'ün Özelleştirilmesi

Orman Ürünleri Sanayii A.Ş. (ORÜS)'ün Özelleştirmesi için Bakanlar Kurulu kararı kapsamında yapılan çalışmada Orman Ürünleri Sanayi A.Ş. bağlı olan 23 işletme, 78 gayrimenkul ve 38 taşınmaz özelleştirme kapsamına değerlendirilmiştir (Öztürk, 2001, s. 89). Yapılan değerlendirme kapsamında orman işletme orman ürünleri sanayi anonim şirketine ait olan 21 işletme özelleştirilerek devredilmiş, iki işletme ise kurum bünyesinde muhafaza edilmiştir (Öztürk, 2001, s. 90). Kurum bünyesinde olan 38 taşınmaz ile 78 gayrimenkul ise özelleştirilerek satılmıştır bu gayrimenkul ve taşınmazlardan başka olarak orman ürünleri sanayi anonim şirketine ait olan bazı gayrimenkul ve taşınmazları arsa hiçbir bedel alınmadan diğer kamu kurum ve kuruluşlarına devredilmiştir 2.000 yılında ise orman ürünleri sanayi Anonim Şirketi işletme olarak Tasfiye edilmiş ve karara bağlanmıştır (Ağaç-İş, 2000, s. 17).

3.5.9. TCDD Özelleştirilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD), Türkiye demiryolu ulaşımını geliştiren, denetleyen ve düzenlemekle görevli olan bir kurumdur (TCDD Taşımacılık, 2017). Türkiye Demir Yolları, Osmanlı döneminde yap-işlet modeli ile işletilmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra ise 1924 tarihinde yayınlanmış olan 506 sayılı Kanun sonrasında devletleştirilmeye başlanmış ve “Chemins de fer d'Anatolie Baghdad” yani “Anadolu- Bağdat Demir yolları (CFAB)” şirketiyle yeniden yapılandırılmıştır (Trains Of Turkey, 2006). 1927 yılına gelindiğinde, demiryollarının işletilmesi ve yapımının bir arada olması düşüncesi ile 1042 sayılı Kanunla CFAB şirketi, “Havali-yi Şarkıye Demiryolları” ile “Demir Yolları Yapım ve Yönetim İdaresi” birleştirmiş ve Devlet Demiryolları Limanları İdare-i Umumiyesini” kurmuştur (Tanıl, 2012, s. 75-78). 1953 yılında yayınlanmış olan 6186 sayılı Kanun ile TCDD, “İktisadi Devlet Teşekkülü

(İDT)” olarak güncellenmiştir (Stratejik Planlar, 2012, s. 2). Sonrasında, 233 sayılı KHK ile “Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak belirlenmiştir (TCDD, 2005, s. 4).

Türkiye demiryollarının yeniden yapılanması, taşımacılık sektöründe rekabetin artırılması ve serbestleşmenin gerçekleşmesi amacı ile 2023 tarihinde, 6461 sayılı “Türkiye Demiryolu Ulaştırmasının Serbestleştirilmesi” Kanunu ile 2016 yılında “TCDD Taşımacılık A.Ş” kurulmuştur (TCDD Taşımacılık, 2017, s. 1). Günümüzde TCDD özelleştirilmesi için birtakım hamleler yapılmaktadır. Bundan sonraki süreçte, özelleştirme girişimlerinin zamana yayılarak Kanuna uygun olan yönetmeliklerle birlikte parça parça özelleştirilmesi planlanmaktadır (Yurtsever, 2024, s. 2).

3.6. Dünyada Deregülasyon (Özelleştirme) Örnekleri

Tüm dünyada her geçen gün değişen ekonomik, kültürel ve sosyal koşullar sebebiyle ülkeler kendilerine göre farklı pozisyonlar almak ve bir aksiyon planı oluşturmak durumunda kalmaktadır. Bu planlar içerisinde işletmelerin çalışan yoğunluğundan ziyade, düşük maliyet ve verimli çıktılarla birlikte, işletmenin üretiminden maksimum gelir seviyesine ulaşma prensipleri ön plana çıkmaktadır. Sanayileştirmenin getirmiş olduğu piyasa ekonomisinin artık devletler aracılığıyla değil, özel sektör aracılığı ile daha fazla işlem gördüğü kabul edilmektedir (Atasoy, 1993, s. 100).

Geçmişe baktığımızda ise sermaye birikimi az olan insanların yaşadıkları ülkelerde ağır sanayi kuruluşlarının çoğu devlet tarafından kurulmuştur. Zaman ilerledikçe özel sermaye sahipleri, sermaye birikimlerini arttırdıkça devlet gibi büyük yatırımlar yapmaya başlamışlardır. Bazı ülkelerde özel sektörün devlet yatırımlarından da daha verimli ve daha işlevsel yatırımlar yaptıkları görülmektedir (Karluk, 1994, s. 63). Tüm bunlar olurken devlet hem alt yapı yatırımlarını hem kamu işletmelerini hem de bu işletmelerin verimliliğiyle birlikte kaynak aktarımlarını sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu yatırımlar için kaynak problemi yaşadığında da içeriden veya dışarıdan kredilerle sübvans etmek zorundadır (Karluk, 1994, s. 63).

Sosyal devlet algısıyla birlikte ülkelerdeki refah seviyesi yükseldikçe, insanların talepleri de bu doğrultuda değişim göstermekte ve devletten beklentileri de bu doğrultuda artmaktadır. Genel olarak insanlar artık sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, huzurlu bir çevre ve huzurlu bir yaşam sürdürmeyi beklemektedirler (Atasoy, 1993, s. 103). Bu taleplerini gerçekleştirmek içinse, olması gereken güçlü ve sosyal bir devlet

yapısıdır. Tüm bunlar ışığında insanlar huzurlu ve rahat yaşayabilmeleri için güçlü ve hukukun üstünlüğü olan ekonomik açıdan problem yaşamayacakları ülkelerde yaşamayı tercih etmektedirler. Dünya üzerinde göç algısı da bu yöndedir. Bu ortamlarda oluşan sosyal algı noktasında ise, devletlerin işletmiş oldukları kamu iktisadi teşebbüslerinin işletim anlayışından doğan zarar ile birlikte kurumların hantal yapıları vatandaşın dikkatini çekerek, vermiş oldukları vergilerin boş yere gitmesini istememektedirler (Özmen, 1987, s. 67).

Değişen dünya düzeninde, gelişen ekonomik koşullara göre artık sanayileşmenin devlet eliyle gerçekleştiği bir dönemden çıkılıp özel sektöre devredildiği bir aşamaya gelinmiştir. Özel sektörün özelleştirmelerle devletin üzerindeki hantal yapıyı alması gerekmektedir. Özelleştirme yapılırken kamu yararı ön planda tutulmalı ve devlet zarara uğratılmamalıdır. Özelleştirme noktasında ise dikkat edilmesi gereken önemli unsurlardan bir tanesi de Dünya Bankası ve IMF'dir. Bu iki kurumun talep edilen kredilerle ilgili ülkelere vermiş olduğu farklı değerlendirmeler vardır. Bunlardan bir tanesi, krediden önce mevcut elinizde bulunan kaynakların doğru değerlendirilmesi olmaktadır. Dünya Bankası ve IMF, kamu iktisadi teşebbüslerinin yapısal olarak hantal bir yapıda olduklarını bildikleri için kurumlarından ülkelere vereceği kredileri öncelikle özelleştirme yapılması koşuluyla sağlamaktadırlar. Bu kredileri alabilmek için ise özelleştirme yoluna gidilmektedir. Bu sayede özelleştirme akımı tüm dünyada yaygınlaşmıştır (Karluk, 1994, s. 71).

Bu olguların birleştiği noktada ise ülkeler ellerindeki kamu iktisadi teşebbüslerinden derhal kurtulabilmek için farklı arayışlara başlamışlardır. Özelleştirme neticesinde de elde edilen gelirlerin vatandaşın başka ihtiyaçları için kullanılacağı düşüncesi de ortaya çıkan başka bir fikirdir. Ekonomik krizler devletleri kısır bir döngü içerisine getirdiği andan itibaren, tüm ülkeler özelleştirme kavramını kendi gündemlerine almaya başlamışlardır (Özmen, 1987, s. 77). Devletlerin içinde bulunduğu açmazlarla birlikte, özelleştirmenin getirdiği satışlarda başlamıştır. Dünya geneline baktığımızda öncelikle Şili de başlayan özelleştirme girişimleri, İngiltere'de hız kazanmış ve tüm Dünya'ya bu şekilde yayılmıştır. 1990 yılı itibarıyla Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber, bağımsızlığını kazanan devletler kamu kurumlarına süratle özelleştirme yoluna girmişlerdir (Karluk, 1994, s. 75).

Özelleştirmeye ilgili olarak bazı ülkelerde, özelleştirmenin ilk başladığı dönemlerde önemli başarılar elde edilmiştir. Fakat bu başarılar ülkeden ülkeye değişim göstermektedir (Özmen, 1987, s. 78). Özelleştirme uygulamalarının başladığı süreçten sonraki beş yıllık süreçte fazla bir problem olmamış olsa da daha sonraki yıllarda farklı problemler kendini göstermeye başlamıştır. Genel olarak toplumda kabul edilen görüşe göre Dünya genelinde yapılan özelleştirme uygulamalarının olumlu yönleri olduğu kadar olumsuz yönlerinin de olduğu ifade edilmiştir. Aşağıda ABD, İngiltere, Almanya, Fransa’da yapılmış özelleştirme örnekleri hakkında bilgi verilmiştir.

3.6.1. ABD’de Özelleştirme Örnekleri

Amerika Birleşik Devletleri’nin oldukça önemli bir bölümü özelleştirilmiştir. Belediye, can kurtarma, hastane, çöp toplama gibi hizmetleri büyük oranda özel sektör eliyle yönetilmektedir (Doğan, 1993, s. 55). Haberleşme ve telekomünikasyon hizmetleri de özelleştirmeye tabi olmuş ve yerel şebeke işlemcilerinin hepsi özelleştirilmiştir (Aktan, 1993, s. 55). Havayolu, demiryolları gibi işletmeler ise yasal düzenlemeler dışında bırakılarak bu sektörlerde serbestleşme faaliyete geçmiştir (Doğan, 1993, s. 56).

3.6.1.1. The Airline Deregulation

1960’lı yılların ortalarında havayolları yaklaşık olarak 100 milyon yolcu taşımıştır ve 1970’lerin sonuna gelindiğinde ise 200 milyonu geçkin Amerikalı, hava yolu ile seyahat etmiştir (Thierer, 1998, s. 10). Hava yolları kullanımında meydana gelen bu artış, federal hükümetin hava yolculuğunun giderek artan karmaşası ile baş etmekte zorlanmasına sebep olmuştur (Thierer, 1998, s. 10). 1978 yılında Kongre, ABD’de havayollarının özelleştirilerek kendi yasalarını ve ücretlerini belirlemesini sağlayan yasayı onaylamıştır (Air and Space, 2021, s. 1).

Federal hükümetin yaptığı düzenlemeler, havayollarının başlarda faydalı olmasını sağlamıştır. Fakat belirli bir zaman sonra ücretlerin yüksek olması dolayısıyla işletmenin verimi aynı oranda düşmeye başlamıştır (Air and Space, 2021, s. 1). Hükümet bu durumun çözümünün ancak serbestleştirme yani kuralsızlaştırma ile mümkün olacağını düşünerek, bu süreç için adımlar atmaya başlamıştır. 24 Ekim 1978 yılında Başkan Jimmy Carter “Havayolu Serbestleştirme Yasasını” imzalamış ve böylece ABD’de bir kurumun ilk defa kuralsızlaştırmasını sağlamıştır (Smith & Cox,

2008, s. 3). Bu yasa, havayolu üzerinde uygulanan neredeyse tüm kuralların hepsinin kaldırılmasını sağlamıştır. Serbestleşme (özelleştirme) sonrasında, havayolları yeni stratejiler geliştirmiş, tüketiciler ise yeni bir pazarla karşı karşıya kalmıştır (Thierier, 1998, s. 25).

Özelleştirmenin ardından birçok havayolu “Hub-and-Spoke” sistemini benimsemiştir. Bu sistemde küçük rotalar büyük olan rotaya yani merkeze bağlandıktan sonra havaalanı seçilerek, Aktarma İstasyonlarında birleştirilmesini sağlamış bunun sonucunda kapasite kullanımı artmış, maliyetler oldukça düşmüş ve dolayısıyla bilet fiyatlarında da düşüş meydana gelmiştir (Smith & Cox, 2007, s. 150).

3.6.2. İngiltere’de Özelleştirme Örnekleri

Özelleştirme konusunu en kapsamlı ve aynı zamanda en karmaşık şekilde uygulayan İngiltere’de birçok özelleştirme uygulaması yapılmıştır (Keleş, 2010, s. 41). Thatcher’ın yönetimde olduğu dönemde neredeyse 20 Milyar dolar değerindeki varlık özel sektöre devredilmiştir (Atasoy, 1993, s. 35-38). Bu varlıklar arasında, British Telekom, British Airways ve Su Tesisleri gibi birçok kuruluş bulunmaktadır (Atasoy, 1993, s. 35-38).

3.6.2.1. British Telekom (BT)

İngiltere’de yapılan özelleştirme çalışmalarından bir tanesi de British Telekom olarak bilinen telekomünikasyon şirkettir. Yapılan bu özelleştirme uygulaması kimi kesim tarafından çok başarılı ve zamanında yapılmış bir özelleştirme olarak değerlendirilirken, başka bir görüş ise sonuçların beklenildiği kadar doğru ve iyi olmadığı kanaatindedir (Atasoy, 1993, s. 199).

1981 yılı itibarıyla başlayan British Telekom’un özelleştirme işleminin çalışmaları, özelleştirme öncesinde telefon ve posta hizmetlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi suretiyle işletmeler birbirinden ayrılmıştır. Buradaki ana sebep kurumun çok büyük olması ve hisse senetlerinin çokluğu nedeniyle herhangi bir alıcının çıkmaması endişesidir. İngiltere hükümeti bu olguyu kırabilmek için çok büyük çaplı bir tanıtım ve reklam kampanyası düzenlemiştir. Özelleştirmenin önemine vurgu yapabilmek amacıyla da düzenlenen kampanyada hisse senedi pazarlayan ve satan kişi ve kurumlara 10.000 adet davetiye gönderilmiştir (Atasoy, 1993, s. 199).

Hükümet yapmış olduğu kampanyada British Telekom tesislerine seferler düzenleyerek, özel tanıtım ve özel Express tren seferleriyle de İngiliz halkını yönlendirmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken, sendika özelleştirmeye ilgili yapmış olduğu çalışmada, karşıt bir kampanyanın başladığını belirterek atağa geçmiştir. Hükümetin almış olduğu karar British Telekom hisselerinin %14 payının İngiltere dışında satılacaktır olmasıdır (Başaran & Özdemir, 1998, s. 21-22). Bu karar neticesinde, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa, Japonya, İsviçre gibi ülkelerde British Telekom'un tanıtım kampanyası yapılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan bir tanesi de British Telekom'un şirket büyüklüğünün o günkü koşullarda, devasa bir işletme yapısında olmasıdır (Başaran & Özdemir, 1998, s. 21-22). British Telekom'un toplam iştirakleriyle birlikte şirketin ortak olduğu diğer şirketlerin toplam sayısı 20'dir. Bu şirketlerden 6 tanesi uluslararası alanda çalışan şirketlerdir. Ayrıca işletmenin sahip olduğu şirketlerden 8 tanesi ise İngiltere dışındaki farklı ülkelerde faaliyet göstermektedir (Martin, 1994, s. 121).

Bu ülkeler; Avusturalya, İtalya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, Hong Kong, İspanya ve Hollanda'dır (Martin, 1994, s. 121). British Telekom'un ayrıca 6 şirketi de tüm İngiltere genelinde faaliyetini sürdürmektedir. Uluslararası sermayenin ortak olmuş olduğu ve ortak girişimlerle iş yapılan ülkelerde mevcuttur. Yeni Zelanda, Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç, İngiltere, Hollanda ve Almanya'nın birleşim sağladığı bir konsorsiyum da farklı alanlarda iştirakçileridir (Başaran & Özdemir, 1998, s. 21-22). Telekom şirketinin özelleştirilme safhasında şirket çalışanlarına özel bir uygulama yapılmıştır. Yapılan uygulama da "bir hisse satın alana iki hisse hediye" verilerek şirkette çalışanların direnci çok akılcı bir şekilde önlenmiş ve bu doğrultuda yaşanacak bir problem çözülmüştür. Sendikanın karşı bir kampanya yaparak göstermiş olduğu tepki ve çabalara rağmen ve kampanya boyunca harcamış olduğu 2 milyon sterlinlik reklam giderine rağmen, sendika başarılı olamamış ve çalışanların %90'nının hisse senedi almasına engel olamamıştır (Martin, 1994, s. 130).

Özelleştirme sonrasında herhangi bir tazminat alamayacağız korkusuna kapılan British Telekom çalışanları, kendilerine verilen tazminat karşılığı bedava hisseleri de almışlardır. Bununla beraber bir hisse alana iki hisse bedava kampanyası çerçevesinde de daha fazla hisse alan çalışanlar da olmuştur (Başaran & Özdemir, 1998, s. 21-22). Hisse senetlerinin kamuoyuna satışının başlatılacağı tarihten itibaren, 24 saat geçmeden

hisse senedi alan kişilerin rakamsal kazancı %85 oranında olmuştur. Bir ay sonrasında yapılacak ikinci hisse senedi satışındaki fiyat iki kat daha yüksek olarak piyasaya sürülmüştür. British Telekom şirketinden gelen 3,3 milyar dolarlık özelleştirme parası söylenildiği gibi İngiliz halkına hizmet olarak geri harcanmamıştır (Başaran & Özdemir, 1998, s. 21-22). Satış noktasında hisse senetlerinin fiyatlarının düşük tutulmasının eleştirilerine hükümet tarafından verilen cevap ise; halkın daha fazla hisse alabilmesi için yapılan bir uygulamadır şeklinde olmuştur (Martin, 1994, s. 121).

3.6.2.2. Nottingham Ekspres Hafif Raylı Sistemi

İngiltere'nin bir şehri olan Nottingham, 1980'li yıllarda şehirde yaşanan trafik problemlerini çözüm bulmak ve toplu taşıma noktasındaki hizmet kalitesini bir üst seviyeye taşımak amacıyla, şehir konseyi, kasaba konseyi ve özel sektör iştirakçileri ile birlikte 1991 yılında bir toplantı yapmışlardır (Railway Technology, 2000). Toplantıda alınan karar gereğince Nottingham Geliştirme firması adında bir şirket kurmuşlardır. 1997 yılına kadar bu şirket çalışmalarını tamamlamış ve şehrin taşıma sektörü için bir proje modeli geliştirmiştir (Nottingham Post, 2015, s. 2). Yapılacak proje için geliştirilen modele karar vermişlerdir. Bu modele karar veren şirket yetkilileri, parlamentodan ihtiyaç duyulan gerekli izinleri de almışlardır. Şehir için gerekli olan 13 km uzunluğunda ve 30 yıllık gibi bir işletim hakkı öngören proje, 200 milyon sterlin karşılığında yaptırılmış ve şirketin işletmesi devredilmiştir (Nottingham Post, 2015, s. 2). Şirket 30 yıl bir süre ile bu projenin kullanım hakkını yürütmüştür.

3.6.2.3. Eurotunnel Projesi

İngiltere ve Fransa hükümetleri tarafından 1753 yılında başlaması düşünülmüş, fakat defalarca planlamanın gerisinde kalmış, 1872 ve 1874 yıllarında tünel inşaatının bir kısmı başlanmasına rağmen Eurotunnel Projesi hiçbir zaman sonuçlandırılmamıştır (Eurotunnel, 2016). 1984 yılında ise, uluslararası bankalardan oluşan bir konsorsiyum tarafından her iki hükümete dev finansman fonlaması yapacakları bir plan sunulmuştur (Eurotunnel, 2016). Projenin finansmanını üstlenecek konsorsiyum İngiltere ve Fransa'dan birer inşaat şirketiyle de iş birliği yapılmıştır. Bu projenin planlamasına göre, tüm çalışmalar, 1993 yılında tamamlanacaktır (Veditz, 1993, s. 5). Projenin zamanlaması da 1992 yılında Avrupa Birliği'nin tek bir merkezden ekonomi sisteminin yönetilmesi ile eşgüdümlüdür. Projenin finansmanı noktasında yapılan planlama bir

özel sektörün uzun süreçli bir altyapı projesine dâhil olmasının yanında yenilikçi bir çalışmadır. 1985 yılı içerisinde proje için açılan ihaleye 10 grup teklif vermiştir. Değerlendirilen tekliflerden 4 tanesi ihalenin süreci için değerlendirme aşamasına alınmıştır (Eurotunnel, 2016).

İhaleyle birlikte projede yapılacak işler şu şekildedir (Veditz, 1993):

- Euroroute: 4,8 milyar sterlin değerinde olan bu çalışmada köprü ve tüneller ile birlikte yol ve demiryolu hattı bağlantısında bulunması,
- CTG-FM Eurotunnel: Toplam değeri 26 milyar sterlin olan bu çalışmada, iki tane de ikiz demir yolu tünel projesi mevcuttur,
- Eurobridge: 5 milyar sterlin değerinde olan projede, 23 mil uzunluğunda bir köprü inşası,
- Channel Expresway: 2,5 milyar sterlin değerinde olan projede, çift karayolu tüneli ile ayrı bir demiryolu tüneli projesi.

Kamu özel ortaklığı ile yapılan bu modelleme projesinin teklifleri değerlendirildiğinde bankalar konsorsiyumu ile inşaat şirketlerinin vermiş olduğu değerlendirme ilk planda seçilmiştir. İngiliz ve Fransız Hükümeti projenin düzenlenmesi, yapımı ve yapımından sonraki 55 yıl işletim hakkını CTG (İngiltere)-FM(Fransa) İnşaat şirketi grubuna vermiştir (Veditz, 1993). Proje bitimi sonunda, projenin her hükümet kendi alanı içerisinde olan kısmını devralacak ve projeyi yapan işletmeler 30 yıl boyunca projeye rakip bir proje üretmeyecektir (Eurotunnel, 2016).

İşletim hakkını alan İngiliz ve Fransız inşaat şirketi süreç içerisindeki fiyat politikalarını kendi işletim sistemine göre belirleyecektir. Toplam 50 km. uzunluğunda olan, 7,6 m çapında iki tane tünelle birlikte, özel olarak tasarlanmış trenler yolcu ile birlikte araç taşınması yapacaklardır (Veditz, 1993). Projenin tamamlanması için 7 yıllık bir süre hesaplanmıştır. Beş Fransız, beş İngiliz şirketten oluşan bir konsorsiyum şirketi yürütücü bir inşaat firması konumunda bulunmaktadır. Toplam olarak projenin maliyet hesabı 4,8 milyar sterlin olarak hesaplanmıştır (Eurotunnel, 2016).

Fransa ve İngiltere arasındaki Paris -Londra hattı üç saat gibi bir zamana inecek, diğer ulaşım imkânlarına göre avantajlı bir konuma geçecektir. Proje planlandığı gibi 1993 yılında değil, 1994 yılında tamamlanmıştır (Veditz, 1993, s. 7). Maliyet

planlaması hesaplananın üzerinde olmuş, 10,6 milyar dolara ulaşmıştır. İnşaat ekonomisinde olan artışlar %220 oranında projeye yansımıştır (Veditz, 1993, s. 7). Fransa ve İngiltere hükümeti tarafından CTG-FM grubuna ihale edilen proje 2042 yılından 2086 yılına kadar uzatılarak imtiyaz hakkı yenilenmiştir (Walker & Smith, 2011, s. 27-30).

3.6.3. Almanya’da Özelleştirme Örnekleri

Batı Almanya’da özelleştirme çalışmaları 1980 öncesinde başlamıştır. 1950-80 yıllarında, PREUSSAG Şirketinin, 1961 Yılında Volkswagen fabrikalarının, 1960 yılında ise VEBA şirketinin özelleştirildiği görülmektedir (Keleş, 2010, s. 21).

3.6.3.1. PREUSSAG Şirketi

Prusya Maden ve İzabe Ocakları A.Ş. yani PREUSSAG, Almanya’da ilk özelleştirilen şirket olmuştur (Cevizoğlu, 1989, s. 135). “Halk Pay Senetleri” kavramı yine ilk olarak PREUSSAG şirketinin özelleştirilmesi sırasında ortaya atılmıştır (Sümerbank, 1969, s. 9-10) PREUSSAG şirketinin özelleştirme aşamaları şu şekilde özetlenebilir. 75 milyon Mark olan ana sermayesi 30 milyon mark artırılmış, 105 milyon Mark’a ulaşan ana sermaye ise, nominal değeri 100 Mark olan pay senetlerine bölünmüş, bir alıcının ise en fazla 5 tane pay senedi satın alabileceği kararı verilmiştir (Cevizoğlu, 1989, s. 125-126). Senetlerin nominal değerleri %45 oranında artırılarak, toplumsal indirim yapılmıştır. 1957 yılında başlamış ve neredeyse iki yıllık bir süreç içerisinde özelleştirilmiş olan PREUSSAG’ın, satışa çıkarılan 100.088.800 Mark pay senetlerini, toplamda 216.199 kişi almayı talep etmiştir (Sümerbank, 1969, s. 9-10).

3.6.3.2. VEBA AG

Öncelerde Alman Devletine ait olan bir enerji şirketi olan VEBA AG (Vereinigte Elektrizitäts und Bergwerks Aktiengesellschaft), 1929 yılında kurulmuştur. 1965 yılına gelindiğinde resmi olarak özelleştirilmiştir (Kudubeş & Egeli, 2021). Ortak bir girişim kurmak amacıyla 1982 yılında ise Petroleos de Venezuela (PDVSA) iş birliği yapmıştır.

3.6.3.3. VOLKSWAGEN

Volkswagen, kelime anlamı olarak “halkın arabası” anlamına gelmektedir. 1937 yılında Wolfsburg’da üretime başlanmıştır. 1960 yılında Alman Federal Hükümeti, hisselerinin belirli bir bölümünü Alman borsasında Halka arz etmiş, şirketin adı

“volkswagenwerk” olarak güncellenmiştir (Volkswagen, 2008). Volkswagenwerk 1965 yılında “Auto Union GmbH”yi Daimler Benz tarafından satın almıştır ve ilk Audi modelleri arasında yer alan Audi f103 serisinin üretimine başlamıştır (Historical Notes, 2010, s. 11). Volkswagen AG 2000’li yılların son zamanlarından bu yana Porsche SE’ye aittir ve Şirket, 2016, 2017, 2018-2019 yılları boyunca dünyanın en büyük otomobil üreticisi unvanını taşımış, 2022 yılında ise en büyük otomobil üreticisi firma olmuştur (Volkswagen, 2008).

3.6.4. Fransa’da Özelleştirme Örnekleri

1980’li yılların ortalarında özelleştirme sürecine giren Fransa’da birçok kamu kurumunun özelleştirildiği görülmektedir. Sanayi kuruluşları, Elektrik kurumları, televizyon şirketleri vb. birçok kuruluş özelleştirilmiştir (Keleş, 2010, s. 50).

3.6.4.1. Toulouse Metro Projesi

Toulouse Metro Projesi, Fransa’nın Toulouse şehrinin 9,7 km boyundaki metro hattının kamu özel ortaklığı iş birliği ile yapılması projesidir. Projede MT şirketler grubu metro inşaatının yapımı, düzenlenmesi ile birlikte bakım çalışmalarını da üstlenmiştir. Firma proje tamamlanmasının ardından 30 yıl süre ile üst işletim hakkını da kazanacaktır. Proje için MT firmasına toplam 4,2 milyon Fransız Frank’ı fon katkısı sağlanmıştır. Yapılan fonlama şu şekildedir (Uzuner & Ilıcalı, 2023);

- Hükümet ve yerel idareden yapılan katkı: 1.670. milyon frank
- Bankalardan sağlanan krediler: 2,5 milyon Frank,
- MT Şirket sermayesi: 30 milyon Frank (Toulouse, 2022).

3.6.4.2. Eurodisney

Dünyaca ünlü eğlence firması olan Disney tarafından Paris’in merkez noktasına 30 km uzaklığında, yaklaşık 20.000 dönümlük yerleşim alanına sahip olacak bir Proje hayata geçirilmek istenmiştir (Disneyland, 2022, s. 5) Projenin yapım aşamasında İspanya veya Fransa noktasında nereye yapılacağı çok düşünülmüş ama daha sonra Fransa olarak karar verilmiştir. Projenin yaklaşık maliyeti 14 milyar Fransız Frank’ıdır. Eurodisneyland Projesinin fon dağılımı ise şu şekildedir (Walker & Smith, 2011, s. 27-30):

- Fransız hükümeti tarafından verilecek kredi: 4.800 milyon Fransız Frank’ı,
- Bankalar tarafından verilecek kredi: 4.500 milyon Fransız frank’ı,

- Öz kaynak: 4.700 milyon Fransız frank'ı

Projenin finansmanı planlandığı günden sonra Fransız hükümetinin projeye katkıları şu şekilde olmuştur. 17.000 dönüm proje arazisinin, her türlü altyapı masrafları, Fransız hükümeti tarafından karşılanacaktır. Fransa Hükümeti, projede kullanılacak olan alanın tahmini piyasa değerinden daha düşük bir fiyata vererek, 20 yıl vadeye yaymıştır. Projenin yapılacağı alandaki bir dönüm arazinin tahmini fiyatı 2 milyon Frank iken bir dönümü. 1.1milyon Frank olarak değerlendirilmiştir (Disneyland, 2022, s. 5).

Fransız demiryollarının geçmiş olduğu güzergâhın hattını, 20 km daha uzatarak tesise direkt bir sefer şans yakalanmıştır. Şehirlerarası kara yol hatlarının projeye uygunluğu sağlanarak, ekstra çalışmalar yapılmıştır. Proje için finansman tutarı olan 4,8 milyar Fransız frangını 20 yıllık bir kredi anlaşması sağlayarak vermiştir (Walker & Smith, 2011, s. 27-30). Tüm bunlarla beraber Fransa'da uygulanan katma değer vergisi oranını proje alanına ilişkin olarak bir düzenleme yaparak minimum düzeyde (%5.5) tutmuştur (Walker & Smith, 2011, s. 27-30)

SONUÇ VE TARTIŞMA

Özelleştirmeler ile geliştirmekte olan ülkeler için kaynak temin edebilme yani mevcut ekonominin daha sağlıklı hale getirilmesi hedeflenirken, gelişmiş ülkelerde ise siyasi bir araç olarak görülmektedir. Aslında ekonomide özelleştirmeler yapılarak her şeyin düzeleceğini düşünmek yanlıştır. Özelleştirmeler ile birlikte piyasanın da regülasyonu önem arz etmektedir. Buna ek olarak özelleştirmelerin kamuoyu tarafından iyi anlaşılamamış olması, maddi getiri olarak görülmesi ve özelleştirme modelinin doğru seçilememesi sorun teşkil etmektedir.

Günümüzde, özelleştirmelerin ana gayesi, devletin üzerinde etkili olduğu ekonomi ve sanayi alanında söz sahipliğinin ve bütçe üzerinde meydana gelecek yükün en aza indirilmesidir. Kullanılmayan yatırımların, tekrar hayata kazandırılması ile elde edilecek kaynakların ülke ekonomisine canlılık getirmesi ve yatırımların daha yüksek seviyelere ulaştırılması da asıl hedefler arasında yer almaktadır. Gerçekleşecek özelleştirmelerin hedefleri şeffaflık ilkesine dayalı olarak belirtilmeli ve verimli bir politika izlenmelidir.

Bazı kesimler tarafından özelleştirmeye karşı yüksek oranda eleştiriler sergilenmiş, yapılacak olan özelleştirmenin milli duygularla bağdaşamayacağı, tekelciliğin önünü açacağı, bununla beraber hayat pahalılığının artacağı endişesi hâkim olmuştur. Ancak bu kesimden farklı düşünen yani özelleştirmeleri benimseyen gruplar ise, özelleştirme ile beraber ileri düzeyde etkinlik olacağı, daha kaliteli üretimlerin gerçekleşeceği, hayat pahalılığının düşeceği, israfın önleneceğini ve devletin ticari alandaki etkinliğinin azalarak, tekel olma durumu yani sisteme müdahale etmeninde önüne geçileceği düşüncesini benimsemişlerdir.

Ülkemizde özelleştirmenin önem kazanması 1980’li yıllarda Özal iktidarı ile belirginlik kazanmıştır. Bu dönemde gerekli kanuni ve sistemsal alt yapılar hazırlanmış, ancak bazı siyasi engeller ve kanuni zeminin tam oturamaması sebebiyle bir ilerleme kat edilememiştir. 2000 yılı sonrasında ise ülkemizde özelleştirme yönünde yeni gelişmeler meydana gelmiştir. 2001 yılında Kemal Derviş tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” yayınlanmıştır. IMF’nin de desteğini arkasına alan bu programın amacı, kriz ortamından uzaklaşmak, enflasyonla efektif bir şekilde mücadele edebilmek, kamu yönetimi ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik gerekli

alt yapıları oluşturmaktır. Bu program sonrasında, kamu bankaları KİT olmaktan çıkarılarak AŞ olmuş, Vakıfbank'ın özelleştirilmesi istenmiş ve BDDK yetkileri yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye'de özelleştirme çalışmalarının ana felsefesi, devletin asli yükümlülükleri olan adalet, eğitim ve güvenliğin sağlanması konusundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yapılması güç olan altyapı yatırımlarının yönetilmesi, ekonominin ise serbest pazar mekanizmaları ile yönlendirilmesidir. Türkiye'nin sanayileşme serüveninde, özel sektörün elinde sermaye birikimi olmadığı için yatırımlar, kamu aracılığı ile başlamıştır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye de de kamu sektörü olabildiğince büyümüştür. Bu büyüme sonrasında sorunlarda beraberinde büyümüştür. Ayrıca özelleştirmenin ana prensipleri, devletin ekonomideki işletmecilik kültüründen tümüyle çıkmasını sağlamaktır. Bu anlayış ile başlayan özelleştirmeler sonrasında KİT'lerin sayıları azalmıştır.

Özelleştirmeler sonrasında kaynak sağlanmasını veya finansal anlamda getiri olmasını isteyen toplumlarda, özelleştirme kaçınılmaz olmuştur. Dünyadaki diğer ülkelerde yapılan özelleştirmeler ülkemiz tarafından yakın bir şekilde izlenilmiş, bununla beraber özel sektörün yeniden tasarlanmasında başarılı bir sonuca varılmıştır.

Kamu işletmeciliğinin en fazla olduğu ülkelerde devlet kademeli bir şekilde özelleştirme uygulamaları ile el çekmeye başlamış ve bu uygulamayı ilk olarak Şili'de gerçekleştirmiştir. Şili'nin ardından özelleştirme uygulamalarını en hızlı hayata geçiren ülke İngiltere'dir. Özelleştirme yapılmasının temel amaçlarından biri, ülkelerde sermayenin tabana yayılarak halkın her kesiminin ekonomisi ölçüsünde bir değere ulaşabilmesidir. Ancak bunun tüm Dünya'da yapılan özelleştirmelerle gerçekleşmediği görülmektedir.

Örneğin; İngiltere özelleştirme işlemlerinde, hisse senetlerini halka Arz'a çalışmış, ancak genel çoğunluk hisseleri belirli sayıda bulunan girişimcinin kontrolüne geçmiştir. Hisse senetli satışların halka Arz'ı ile sonuçlanan özelleştirme uygulamalarının ulaştığı son nokta genelde buna benzer şekilde olmuştur. Yine İngiltere'de telefon şirketleri ve kamu konutlarında yapılan özelleştirmeler büyük oranda başarılı olmuştur. Özellikle kapitalizmin güçlü olduğu ülkelerde özelleştirme uygulamalarının daha başarılı olduğu görülmektedir. Özelleştirmenin başarısı büyük oranda hisse senetlerinin yaygınlığına, hissedarların yetkilerine ve yine hissedarların

yöneticilerle birlikte hareket etmesine bağlıdır. Bu anlamda Fransa ve Almanya'nın özelleştirme uygulamaları İngiltere'de olduğu kadar köklü bir değişime uğramamıştır çünkü hala maliye bakanlığının hakimiyeti altındadır ve yönetimleri değişmemiştir. Almanya'da özelleştirme uygulamalarının daha adil ve düzenli bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Almanya en fazla özelleştirme gelirine 2000 yılında sahip olmuştur. Fransa'da özelleştirmeler kısım kısım yapılmış, özelleştirilen firmaların şirketlerinin yönetimlerine verilen önem sayesinde özelleştirme uygulamaları sağlıklı bir şekilde ilerlemiştir. Güney Amerika'da özelleştirmeler IMF ve Dünya Bankası'nın desteği ile yapılmıştır ve uygulamalarda metot açısından farklılıklar olsa da ortak unsur özelleştirmeler yapılırken toplumsal refahın gözetilmemiş olmasıdır. ABD'de meydana gelmiş özelleştirme uygulamaları yararlı sonuçlar vermiş, özelleştirilen sektörlerdeki rekabet ve verimlilik oldukça artırmıştır.

Özelleştirme çalışmaları kendi içerisinde farklı şekillerde yapılmaktadır. Her ülkede aynı sonucu vermeyen özelleştirmeler, kimi ülkelerde başarısızlıklarla sonuçlanırken, kimi ülkelerde de hedefine ulaşmıştır. Aslında başarılı olan ve olmayan ülkeleri incelediğimiz zaman, karşımıza gelişmişlik seviyeleri ile doğru orantılı bir netice çıkmaktadır.

Bu çalışmada Dünya genelinde yapılan özelleştirme örnekleri ve Türkiye örneği üzerinden bir çalışma yapılmıştır. Ayrıca özelleştirme yöntemlerinden, niçin özelleştirme yapıldığı noktasına kadar geniş bir literatür taraması yapılmış ve bundan sonra ekonomik alanda yapılacak olan özelleştirme çalışmalarına ışık tutması amaçlanmıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki, özelleştirilen kuruluşların gelirleri artmış ve gelişim odaklı sonuçlar ortaya çıkmıştır “Bir şeyin sahibi herkes ise o şeyin sahibi hiç kimsedir” bakış açısı ile kamunun etkinsizliği çok iyi anlaşılmış ve özelleştirmenin birçok açıdan ne kadar faydalı olduğu görülmüştür.

Özelleştirme kapsamına alınacak şirketlerin, satış işlemlerini gerçekleştirirken dikkat etmesi gereken bazı önerileri aşağıdaki gibi belirtebiliriz.

- Özelleştirmenin hangi çerçevede yapılacağı iyi belirlenmeli, devri yapılan payların tek bir kişinin veya yapının bünyesinde bulundurmasına izin verilmemelidir.
- Farklı ülkelerde gerçekleştirilen özelleştirme yöntemleri örnek alınabilir.

- Devri gerekleŖen firmaların karŖılıęında elde edilen kaynaklar, bilimsel yatırımlara ve teknolojik yatırımlarda kullanmaya zen gösterilmelidir.
- zelleŖen Ŗirketlerin tekel konuma gelinmesi önlenmelidir.
- zelleŖtirme programına alınan kuruluŖlar Ŗeffaflık ilkesine dayalı bir yöntemle, halkın öngörüsünü alarak gerekleŖtirilmelidir.
- En önemli noktalardan biri ise istihdam konusudur, satıŖı gerekleŖen firmalardan mevcut iŖilerin, iŖten çıkarılmaması için gerekli hassasiyetlerin alınması da ayrıca önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aguilera. (2016). *Particularism versus Universalism in the Brazilian Public Administration Literature*. Public Administration Review.
- Ağaç-İş. (2000). *Orman Ürünleri Sanayi (ORÜS)*. Ankara: Yayımlanmış Rapor.
- Ağcakaya, S. (2003). Ülkemizde Konsolide Bütçe Harcamalarının Gelişimi. (10). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Air and Space. (2021). *Havayolu Serbestleştirilmesi*. National Air And Space Museum: <https://airandspace.si.edu/stories/editorial/airline-deregulation-when-everything-changed> adresinden alındı
- Akdeniz, D. (2018). Türkiye'de Hukuki ve İdari Açidan Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Bağımsızlığına İlişkin Değerlendirme. (57). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Akdoğan, A. (2009). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Akgüç, Ö. (1992). *Ekonomide Gerçeği Arayış*. Bağlam Yayıncılık.
- Aktan, C. C. (1993). Posta ve Telekomünikasyon Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Uygulamaları, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*.
- Aktan, C. C., & Işık, A. K. (2014). *Sağlık Hizmetlerinin Sunumu ve Alternatif Yöntemler*. 01 15, 2024 tarihinde <http://www.canaktan.org/ekonomi/saglik-degisim-caginda/pdf-aktan/> adresinden alındı
- Aktel, M., Kerman, U., Altan, Y., & Güven, F. (2015). Kameralizmi Anlama Çabası. 7(12), 83-98. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. <https://doi.org/10.20875/sb.60184>

Alkın, E. (1993). KİT'lerin Özerkliği ve Özelleştirme. *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*.

Alper, Y. (1994). *İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme*. Ankara: Sağlık-İş Yayınları.

Altunbağ, D. D., & Türkoğlu, İ. (2015). Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri. 2(3). *Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Amerika Merkez Bankası. (2018). 02 20, 2024 tarihinde <https://tr.euronews.com/tag/amerikan-merkez-bankas-fed> adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (2012). *Halkbank'ta Özelleştirme*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/halkbankta-ozellestirme/329936> adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (2018). *Nükleer Düzenleme Kurumu Oluşturuldu*. Anadolu Ajansı.

Anadolubank. (2023). *Aktif Karlılıkta Anadolu Banktan Başarılı Performans*. 03 05, 2024 tarihinde <https://www.anadolubank.com.tr/hakkimizda/kurumsal-iletisim/basin-bultenleri/2023/aktif-karlilikta-anadolubanktan-basarili-performans> adresinden alındı

Arslan, M., & Biniş, M. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nde Mahalli İdarelerin Mali Yapısı ve Merkezi İdare İlişkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*.

Atasoy, V. (1993). *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu*. Ankara: Nurol Matbaacılık.

Aydın. (2011). *Yönetim Bilimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aydın, A. H. (2018). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aydın, A. R., & Oyan, O. (1991). *Maliye ve Fon Politikaları-Alternatif Yönelişler*. 135.

AYM. (1982). *Anayasa Mahkemesi*. Mevzuat: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden alındı

Aysan, M., & Özmen, S. (1981). *Türkiye'de ve Dünyada Kamu İktisadi Teşebbüsleri*. İstanbul: Kardeşler Basımevi.

Badura, P. (2001). *The constitutional basis of public administration*. K. König ve H. Siedentopf (Ed.), *Public administration in Germany içinde Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden*.

Bagehot, W. (2001). *The English Constitution*, Oxford, England: Oxford University Press.

Bal, H. (2014). Siyaset Teorisinde Otorite Kavramı. 9(2), 247-255. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Türkic*. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6552>

Balcı, A. (2005). Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi Ve Hesapverilebilirlik Yaklaşımı. 313-338. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.

Bank, The World. (2018). *The World Bank*. <http://ppi.worldbank.o> adresinden alındı

Barros, G. (2010). Herbert A. Simon ve rasyonellik kavramı: Sınırlar ve prosedürler. *Brezilya Politik Ekonomi Dergisi*. Doi:10.1590/S0101

Başaran, F., & Özdemir, Ö. (1998). *Telekomünikasyonda Özelleştirme, İddialar, Örnekler, Gerçekler*. Ankara: KİGEM.

- Batmaz, Y. (2015). Denetim Üzerinden Kamu Yönetimindeki Değişimi Anlamak. (98), 5-18. *Sayıştay Dergisi*.
- BEA. (2024). *Bureau of Economic Analysis*. 04 25, 2024 tarihinde <https://www.bea.gov/> adresinden alındı
- BTK. (2017). *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Kuruluş*. 03 25, 2024 tarihinde <https://www.btk.gov.tr/kurulus> adresinden alındı
- Bureau of Economic Analysis. (2024). *Bureau of Economic Analysis*. 02 24, 2024 tarihinde bea.gov: <https://www.bea.gov/> adresinden alındı
- Cangöz, M. C., Emek, U., & Karaca, N. U. (2022). *Türkiye’de Kamu-Özel İşbirliği Modeli Uygulaması: Etkin Risk Paylaşımına Yönelik Bir Model Önerisi*. Ankara: TEPAV.
- Centre, E. (2016). *Market Update: Review of the European PPP Market in 2017*. European Investment Bank Journal.
- Cevizoğlu, M. H. (1989). *Türkiye’nin Gündemindeki Özelleştirme*. İstanbul: İlgi Yayıncılık.
- Chandler, J. A. (2014). *Comparative Public Administration*. Newyork.
- Cumhuriyet. (2022). *Rekabet Kurumu Nedir*. Cumhuriyet.com: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/rekabet-kurumu-nedir-ne-is-yapar-rekabet-kurumu-nereye-bagli-2014134> adresinden alındı
- Çakır, C. (2000). Osmanlı Maliyesinde Batı Kontrolü. *Lonca Dergisi*.
- Çetinkaya, Ö. (2012). *Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme*. Bursa: Ekin Yayınları.

- Çetintaş, H., & Bicil, İ. (2015). *Elektrik Piyasalarında Yeniden Yapılanma ve Türkiye Elektrik Piyasasında Yapısal Dönüşüm*. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi.
- Çevik, H. H. (2010). *Kamu Yönetimi*. H. H. Çevik. Ankara: Seçkin.
- Çiçek, Ö. (2022). Türkiye Şeker Sanayiinde Üretici ve İşçi Dayanışmasına Yönelik Alternatif Bir Model Arayışı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.912906>
- Çukurçayır, A., & Ay, N. G. (2012). Türkiye'de Belediyecilik ve Karaman Örneği. (3). *Sosyoteknik Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*.
- Dağ, Ö. (2022). *Merkezi Yönetim İçin Devlet Muhasebesi Genel Bütçeli İdareler, Özel Bütçeli İdareler Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar*. Seçkin.
- Disneyland. (2022). *Disneyland Tarihi*. disneyland Paris: <https://disneylandparis-news.com/en/history/> adresinden alındı
- Doğan, İ. (2015). *Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Doğan, K. C., & Parlak, B. (2018). *Yeni Yönetim Sistemine Göre Türkiye'de Kamu Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Dağıtım A.Ş.
- Doğan, Y. (1993). *Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*. İzmir: Doğruluk Matbaası.
- Doğan, Y. (1993). *Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*. İzmir.

- Domo Resource. (2020). *The Impact of NGO Network Conflict on the Corporate Social Responsibility Strategies of Multinational Corporations*. 02 20, 2024 tarihinde <http://bas.sagepub.com/cgi/content/abstract/45/3/282> adresinden alındı
- Donat, İ. (2021). *Süt Endüstrisi Kurumu (SEK)*. 02 06, 2024 tarihinde <https://www.bloomberght.com/yorum/irfan-donat/2272146-sut-endustrisi-kurumu-sek> adresinden alındı
- Doviz. (2019). *BDDK Nedir*. 03 10, 2024 tarihinde Doviz.com: <https://www.doviz.com/makale/bddk-nedir/145> adresinden alındı
- Döner Sermaye Müdürlüğü. (2023). <http://donersermaye.kilis.edu.tr/> adresinden alındı
- Durdu, M. (2018). *Türkiye'de Bütçe Dışı Fon Uygulamaları ve Varlık Fonu*. Konya.
- Durmaz, A. F., Karaman, D., Sasani, S., Deringöl, S., & Güngör, H. E. (2022). Türkiye'de Rekabet Hukuku ve Rekabet Kurumunun Tarihi. *Ankara Barosu Dergisi*.
- Ekin, A., & Doğan, A. (2023). *Sermaye Piyasası Kurulu Yetki ve Görevleri*. <https://www.ahmetekin.av.tr/spk-yetkileri-ve-gorevleri/> adresinden alındı
- Ekonomim. (2023). *Et ve Süt Kurumu 71 Yaşında*. 02 16, 2024 tarihinde Ekonomim.com: <https://www.ekonomim.com/sektorler/tarim/et-ve-sut-kurumu-71-yasinda-haberi-710532> adresinden alındı
- Ekonomim. (2023). *Türk Telekom'dan 4,5 Milyar lira Net Kar*. 03 20, 2024 tarihinde <https://www.ekonomim.com/sirketler/turk-telekomdan-45-milyar-lira-net-kar-haberi-adresinden> alındı

- Ekonomim. (2023). *Alman Ekonomisi*. 02 18, 2024 tarihinde <https://www.ekonomim.com/ekonomi/alman-ekonomisi-2023un-son-ceyreginde-kuculdu-haberi-731122> adresinden alındı
- Eldem, V. (1970). *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*. 1970: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Emek, U. (2014). *Kamu-Özel İşbirliklerinin Devlet Muhasebe Sistemindeki Yeri ve Önemi*, İktisat İşletme ve Finans.
- EPEC. (2018). *EPEC data portal*: <https://data.eib.org/epec/> adresinden alındı
- Erdem, M. (2006). *Kamu Mali Denetimi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Erdoğan, Z. (2007). Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Erdoğan, H. (2010). Belediye Yatırımlarının Finansmanında Yap-İşlet-Devret Alternatifi: Antalya Sarısu Mesire Alanı Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Ergen, Z. (2008). Kamu Kesimi Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesinde Fayda-Maliyet Analizi Tekniği ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Ergun, T. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Devlet Yapısı*. 17. Türkler Ansiklopedisi (s. 303-333). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ergün, T., & Polatoğlu, A. (1988). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü.

- Erol, E. (2020). *Tanrıya Uzak Merkeze Yakın: Meksika ve Türkiye’de Çevre Kapitalizminin Tarihsel Sosyolojisi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ertılav, M., & Aktel, M. (2015). TEDAŞ (Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi) Özelleştirmesi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*.
- Eryılmaz. (2010). *Kamu Yönetimi* (3. b.). Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (2004). *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Perspektif*. Karizma.
- Eryılmaz, B. (2013). *Temel Kavramlar*. Kamu Yönetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Eryılmaz, B. (2014). *Kamu Yönetimi*. Ankara: okutman yayıncılık.
- Eskier, U. (2023). *RTÜK Nedir*. 03 25, 2024 tarihinde <https://www.makaleler.com/rtuk-nedir> adresinden alındı
- Eskier, U. (2023). *SGK Nedir?* 03 24, 2024 tarihinde Makaleler.com: <https://www.makaleler.com/sgk-nedir> adresinden alındı
- Et ve Süt Kurumu. (2023). *Et ve Süt Kurumu Tarihçesi*. <https://www.esk.gov.tr/tr/10097/Et-ve-Sut-Kurumu-Tarihcesi> adresinden alındı
- Euronews. (2020). *Euronews*. 04 05, 2024 tarihinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir: <https://tr.euronews.com/business/2022/09/06/turkiyede-kisi-basina-dusen-milli-gelir-kac-dolar-yillar-icinde-nasil-degisti> adresinden alındı
- Eurotunnel. (2016). *Mani Tüneli-İlginç Gerçekler*. 03 14, 2024 tarihinde <https://www.eurotunnel.com/uk/build/> adresinden alındı

Ezer, F. (2010). 1929 Ekonomik Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri. 20(1). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Fişek, K. (2011). *Yönetim*. K. Fişek içinde, yönetim (s. 76). Ankara.

Fleischer. (2021). *Federal administration*. Kuhlmann, S., Proeller, I., Schimanke, D., Ziekow, J. (Eds.), Public Administration in Germany, Switzerland.

Global Infrastructure Hub. (2021). *Global Infrastructure Outlook: You are viewing Investment forecasts for Turkey*. 02 05, 2024 tarihinde <https://outlook.gihub.org/countries/Turkey>, adresinden alındı

Gönen, D., & Işık, H. (1985). *Döner Sermayeli Kuruluşlarda İhale*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Gözler, K. (2015). *Genel Hukuk Bilgisi*. Bursa: Ekin Yayınları.

Gözübüyük, Ş. (2006). *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Guardian, T. (2010). *Türk Tütün İşçileri İş Anlaşmazlığında Üstünlük Sağlıyor*. 02 03, 2024 tarihinde The Guardian: <https://web.archive.org/web/20220815171633/https://www.theguardian.com/world/2010/jan/29/turkish-tobacco-workers-erdogan-tekeli> adresinden alındı

Güler, B. A. (2017). *Devlette reform yazıları, Dünya'da ve Türkiye'de ekonomik liberalizasyondan siyasi-idari liberalizasyon*. B. A. Güler içinde, Devlette reform yazıları, Dünya'da ve Türkiye'de ekonomik liberalizasyondan siyasi-idari liberalizasyon (s. 45). Ankara.

Günel, Ş. (2006). *Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Günday, M. (2002). *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Güzel, H., & Kardeş, R. (1994). *Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme*. Vakıfbank Araştırma Dizisi.

Güzelsarı, S. (2012). Sağlık Sisteminde Yeniden Yapılanma ve Kamu-Özel Ortaklıkları. *Amme İdaresi Dergisi*.

Hadık, İ. E., & Atak, M. (2022). Rekabete Dayalı Serbest Elektrik Piyasasına Doğru: Türkiye. *Sosyoekonomi*.

Halk Bankası. (2023). *Halk Bankası Tarihçe*. 03 08, 2024 tarihinde Halk Bankası Gov.tr: <https://www.halkbank.com.tr> adresinden alındı

Hassink, R. (1992). *Regional innovation policy: case-studies from the Ruhr Area, Baden-Württemberg and the North East of England*. England: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen Rijksuniversiteit.

Hergüner, B. (2017). *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık San. Tic A.Ş.

Hiller Janine, S. S. (1996). Progress and Challenges of Privatization: The Croatian Experience. *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*.

Historical Notes. (2010). *Volkswagen Chronicle*. 03 2, 2024 tarihinde http://www.volkswagenag.com/content/vwcorp/info_center/en/publications/2010/05/chronicle.bin.html/binarystorageitem/file/HN7e_www2.pdf adresinden alındı

HMB. (2022). *Kamu İktisadi Teşebbüsleri*. Hazine ve Maliye Bakanlığı: <https://www.hmb.gov.tr/> adresinden alındı

Hürriyet. (2002). *Bir Özelleştirme Hikayesi: POAŞ*. 05 08, 2024 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bir-ozellestirme-hikayesi-poas-90106> adresinden alındı

İnam, B. (2013). *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Maliye Politikası Araçları ile ilişkisi*. Bursa: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

İşten, İ. (2007). Kamu Hizmetleri Kavramı ve Unsurları. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Dergisi*, sayı:22.

Jane, M., & Özdal, B. (2014). La Der Des Ders'in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri. (7), 215-246. *Akademik Bakış*.

Kalfa, C. (2011). Kamu Yönetimi Disiplininin Gelişimi ve Kimlik Tartışmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 406.

Kamu İhalesi. (2022). 3 15, 2024 tarihinde İhalepro: https://ihalepro.com/kamu_ihalesi_nedir_asamalari_nelerdir adresinden alındı

Kapani, M. (2014). *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: Bilgi Kitabevi.

Karaca, H. K. (2010). *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları ve Derince Limanının Özelleştirilmesi*. Abant İzzet Baysal üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Karahanoğulları, Y. (2012). Kamu Özel Ortaklığı Modelinin Mali Değerlendirmesi. Ankara: *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*.

Karahasanoğlu, Y. (2011). Kamu Özel Ortaklığı Modelinin Mali Değerlendirmesi. Ankara: *Ankara Üni Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*.

- Karakaya, U. (2013). Çimento Sektöründe Özelleştirmelerin İşletme Performansına Etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*.
- Karakılçık, Y. (2013). *Yerel Yönetimler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar, İlkeler, Teknikler* (33 b., Cilt 2). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.
- Karataş, S. (1992). *Kamu İşletmeleri Ve Yerel Yönetimler*. İstanbul: Veli Yayınları.
- Kardeş, B. (2019). *Alman Tarihi 1871'den 1945'e kadar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karluk, R. (1994). Dünya Ülkelerinde Özelleştirme Uygulamaları ve İngiltere ile Japonya Örneği. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Karluk, R. (2007). *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Keleş, Z. (2010). *Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme*. KATÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kencesoy, G. C. (2023). Bir Politika Transferi Örneği: Türkiye'de Tütün Yasası ve Tekelin Özelleştirilmesi. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*.
- Kepenek, Y. (1993). *100 Soruda Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- KİGEM. (1997). *Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi*. (36).
- Kilci, M. (1994). *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları*. Ankara.

- Koç, H., & Bulut, İ. (2016). Türkiye Şeker Pancarı Üretiminde Yozgat İlinin Yeri ve Önemi. *Türk Coğrafya Dergisi*.
- Kök, R. (1993). *KİT Özelleştirme Modelleri ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Köylü, M., & Önder, M. (2017). Başkanlık Sistemi ve Türk Kamu Yönetiminde Profesyonel Kent Yöneticiliğinin Uygulanabilirliği. 3(83). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Kudubeş, İ. E., & Egeli, H. A. (2021). Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Dünyada Özelleştirme Uygulamaları: 1980-. İzmir: *Uluslararası sosyal ve ekonomik çalışmalar dergisi*.
- Kurmuş, O. (1972). *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Kurt, A. (2020). Türkiye'de Özelleştirmenin Ekonomik Boyutu ve İşçi Sendikalarının Özelleştirmeye Yaklaşımlarına Yönelik Bir İnceleme. 4(1). *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Leblebici, D. N. (2008). Yönetim Bilimi Açısından Klasik Dönemi Hatırlamaya İlişkin Bir Çalışma. (21), 99-118. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Lefebvre, H. (2001). *Theoretical Problems of Autogestion' in Neil Brenner and Stuart Elden* (eds.) translated by Gerald Moore, Neil Brenner and Stuart Elden, State, Space, World: Selected Essays, Henri Lefebvre, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Limak. (2006). *Mey'in yüzde 90'ı 810 milyon dolara teksas pasific'in*. 02 12, 2024 tarihinde Limak: <https://www.limak.com.tr/basin/basinda-limak/2006/meyin-yuzde-90i-810-milyon-dolara-texas-pasificin> adresinden alındı

- Martin, B. (1994). *Özelleştirme Kamu Yararına mı?* Ankara: Türk Harb İş Sendikası.
- Merken, A. (2008). *Özelleştirme Kapsamındaki Kit'lerin Finansal Analizi, Özelleştirme Sonrası Ekonomiye Uzun Vadeli Etkisi: Örnek Bir Çalışma*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mevzuat. (2002). *T.C Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi*. Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat> adresinden alındı
- Mevzuat. (2016). *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu*. 57(29677). Resmî Gazete.
- Mevzuat. (2019). *Nükleer Düzenleme Kurumu Teşkilat Yönetmeliği*. 03 18, 2024 tarihinde Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1012&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Modenesi, M. (2010). *Subalternidad, antagonismo, autonomía: Marxismo subjetivación política*, CLACSO, Buenos Aires.
- Norton, B. (2007). *The politics of Britain*, Washington. D.C.
- Nottingham Post. (2015). *Nottingham Tramvayının Tarihi*. <http://www.nottinghampost.com/history-Nottingham-tram/story-27668114-detail/story.html> adresinden alındı
- Office For National Statics. (2024). *Office For National Statistics*. 02 10, 2024 tarihinde <https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/datasets/gdpmonthllyestimateuktimeseriesdataset> adresinden alındı
- Orkunoğlu, I. F. (2010). *Özelleştirme ve Alternatifleri*. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*.

- Oyan, O., Aydın, A. R., & Konukman, A. (1991). *Türkiye’de Fon Sisteminin Kamu Kesimi İçindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri*. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.
- ÖİB. (2018). *Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporu*. 02 15, 2024 tarihinde Hazine ve Maliye Bakanlığı: <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/6/2019/04/2018-Faaliyet-Raporu-11-04-2019.pdf> adresinden alındı
- ÖİB. (2023). *Özelleştirme İdaresi Başkanlığı*. <https://www.oib.gov.tr/> adresinden alındı
- Öktem, M. k., & Ömürgönülşen, U. (2004). *Kamu Yönetimi Gelişimi ve Güncel Sorunları*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Öncel, T. (2000). *KİT’lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: T.C Yükseköğretim Kurumu Dökümantasyon Merkezi.
- Önen, M., & Yıldırım, A. (2014). Kamu Yönetiminde Etik Denetimi: OECD Ülkeleri Örneği. 103-126. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*.
- Öz, S. (2017). *Kamu Hizmetleri ve Kamu İdareleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi.
- Özer, M. A., & Özmen, B. (2017). Parlamenter ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi. *Strategic Public Management Journal*.
- Özer, M., İsbir, E., Aykaç, B., Hüseyin Yayman, & Nuri Tortop. (2012). *Yönetim Bilimi* (9 b.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özkan, A. F. (2009). Ekonomik Kamu Düzeni ve Ekonomik Kolluk Faaliyeti. *Ankara Barosu Dergisi*.

- Özmen, B., & Özer, M. A. (2017). Parlamenter ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi. (17-34). *Strategic Public Managemet Journal*.
- Özmen, S. (1987). *Türkiye'de ve Dünyada Kitlerin Özelleştirilmesi*. İstanbul: Merter Matbaası.
- Öztekin, A. (2010). *Yönetim Bilimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztürk, N. (2007). *Piyasa Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığına Ekonomide Devletin Değişen Rolü*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Öztürk, N. K. (2018). *Amerikan Başkanlık Sistemi ve Demokrasi*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Öztürk, V. (2001). *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları (ORÜS Örneği)*.
- Özyüksel, M. (2000). *Hicaz Demiryolları*. Tarih Yayın Evleri.
- PETKİM. (2024). *PETKİM'den 2023 yılında 7,4 milyar TL net Kar*. <https://www.petkim.com.tr/basin-bultenleri/petkimden-2023-yilinda-74-milyar-tl-net-kar> adresinden alındı
- Petrol-İş. (2012). *Türkiye'de petrol Sektörü ve TPAO*. <https://petrol-is.org.tr/sites/default/files/ek2-petrol-sektoru-tpao.pdf> adresinden alındı
- Polatoğlu, A. (2001). *Kamu Yönetimi (Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması)*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.
- Railway Tecnology. (2000). <https://www.railway-technology.com/projects/nottingham/> adresinden alındı

Rekabet Kurumu. (Tarih yok). 03 15, 2024 tarihinde Rekabet.gov.tr: <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Kurumsal/hakkimizda> adresinden alındı

Resmî Gazete. (2008). *Kamu İhale Kurumunun Teşkilatı ile Kurum Personelinin Mali ve Sosyal Hakları, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*. (26938). Resmî Gazete.

Resmî Gazete. (2011). *Kamu Gözetimi, muhasebe ve denetim standartları kurumu*. 03 21, 2024 tarihinde Kanun Hükmünde Kararname adresinden alındı

Riddell, P. (1989). *The Thatcher Decade*, Oxford, England: Basil Blackwell.

RTÜK. (2018). 03 20, 2024 tarihinde <https://www.rtuk.gov.tr/hakkimizda/1749> adresinden alındı

Saklı, A. R. (2011). Disiplinler Arası Bir Disiplin Olarak Kamu Yönetimi. 97-120. Ankara: *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*.

Schepers, D. H. (2005). *The Impact of NGO Network Conflict on the Corporate Social Responsibility Strategies of Multinational Corporations*. 02 5, 2024 tarihinde <http://bas.sagepub.com/cgi/content/abstract/45/3/282> adresinden alındı

Seçtim, H., & Erkul, H. (2020). *Yönetim Yaklaşımları Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme*.

Sendika. (2023). *Özelleştirme*. 03 10, 2024 tarihinde Sendika.org: <https://sendika.org/> adresinden alındı

Seyyar, A. (1998). *Sosyal Güvenlik Sistemimizin Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*. 02 15, 2024 tarihinde http://www.sosyalsiyaset.net/documents/sgs_tarihi_gelisim.htm adresinden alındı

- Sezer, Ö., & Vural, T. (2010). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Devletin Değişen Rolü ve Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Yetki Ve Görev Paylaşımı. *Maliye Dergisi*.
- SGK. (2023). *Sosyal Güvenlik Kurumu*. 02 15, 2024 tarihinde SGK.GOV: <https://www.sgk.gov.tr/Hakkimizda/Index/c4953319-ea98-439f-89e0-4b1cdddbed55/> adresinden alındı
- Shaw, E. (1996). *The Labour Party Since 1945*, Oxford, England: Blackwell.
- Smith, A. (2006). *Ulusların Zenginliği*. Palme Yayıncılık.
- Smith, F., & Cox, B. (2008). *Havayolu Serbestleştirilmesi*. <https://www.econlib.org/library/Enc/AirlineDeregulation.html> adresinden alındı
- Smith, J. F., & Cox, B. (2007). *Havayolu Deregülasyonu*. The Concise Encyclopedia.
- Snider, K. (2000). *Expertise or experimenting? Pragmatizm and American Public Administration 1920-1950*. Administration and Society.
- Sobacı, M. Z. (2009). *İdari Reform ve Politika Transferi, Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Soyak, M. (2010). *Özelleştirme Olgusu ve Türkiye'nin Özelleştirme Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme*. Memleket Siyaset Yönetim.
- SPK. (2018). 03 26, 2024 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu: <https://spk.gov.tr/hakkimizda/organizasyon/sermaye-piyasasi-kurulunun-olusumu> adresinden alındı
- Stratejik Planlar. (2012). *Kamuda Stratejik Yönetim*. 03 09, 2024 tarihinde http://www.sp.gov.tr/tr/kurum/g/ki/kurum/KIT_ler adresinden alındı

Sümer Holding A.Ş. (2023). *Tarihçe*. 04 10, 2024 tarihinde Sümer Holding A.Ş. Genel Müdürlüğü: <https://sumerholding.gov.tr/tarihce.aspx> adresinden alındı

Sümer Holding A.Ş. 2022 Faaliyet Raporu. (2022). 04 10, 2024 tarihinde https://sumerholding.gov.tr/dosyalar/2022_faaliyet_raporu.pdf adresinden alındı

Sümerbank. (1969). *Halka Açık Şirketler*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

Sürgit, K. (1972). *Türkiye'de İdari Reform*. Ankara: TODAİE.

Şanlısoy, S. (2007). *Ekonomi-Politika Etkileşiminin Süreç Politikası Açısından Analizi: Türkiye Değerlendirmesi* (Doktora Tezi). İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Lisans Üstü Enstitüsü.

Şaylan, G. (1981). *Çağdaş Siyasal Sistemler*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Şeker İdaresi Başkanlığı. (2023). *Türkiye Şeker Sektörüne İlişkin Sorular*. 03 04, 2024 tarihinde <https://www.tarimorman.gov.tr/SDB/Menu/96/Turkiye-Seker-Sektorune-Iliskin-Sorular> adresinden alındı

T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2018).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. (2023). 03 19, 2024 tarihinde <https://www.cbfo.gov.tr/sigortacilik-sektoru/sigortacilik-ve-ozel-emeklilik-duzenleme-ve-denetleme-kurumu> adresinden alındı

Talay, N. (1994). *Özelleştirme Tartışmaları*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Tanıl, B. (2012). *Tren Bir Hayattır*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tarhan, A. B., & Ezici, E. (2011). Kamu Hizmetlerinin Yönetiminde Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Toplam Kalite Yönetimi. 13-21. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*.

Taşdoğan, B. (2011). Türkiye Şeker Sanayisinin Özelleştirilmesi Çerçevesinde Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketinin Etkinlik Analizi. *Dergipark*.

TCDD. (2005). *Genel İstatistik*. TCDD: <https://www.tcdd.gov.tr/genel/istatistik2005.zip> adresinden alındı

TCDD Taşımacılık. (2017). *TCDD Taşımacılık A.Ş Genel Müdürlüğü*. <https://web.archive.org/web/20171123192449/http://www.tcddtasimacilik.gov.tr/hakkinda> adresinden alındı

The World Bank. (2022). 05 08, 2024 tarihinde <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey> adresinden alındı

The World Bank Date Of. (2018). 02 03, 2024 tarihinde <http://ppi.worldbank.org/> adresinden alındı

Thierer, A. D. (1998). *Havayolu Serbestleştirmesinin 20. Yıldönümü*. The Heritage Foundation.

Ticaret Bakanlığı. (2023). *2023 Fransa Ülke Profili*. 02 5, 2024 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data/5f3b96e213b876ea88e4ca0c/Fransa%20%C3%9Clke%20Profili%20Ekim%202023.pdf> adresinden alındı

Ticaret Bakanlığı. (2023). *Almanya Ülke Profili*. 05 07, 2024 tarihinde https://ticaret.gov.tr/data/5ef1fa4913b876b1f885180c/ALMANYA-%C3%9Clke%20Profili_2023.pdf adresinden alındı

- TÜPRAŞ. (2024). *4ç 2023 Telekonferans Sunumu*. <https://www.tupras.com.tr/assets/all-pdfs/tupras-4uncu-ceyrek-sonuclari-telekonferans-sunumu-2023.pdf> adresinden alındı
- Türk Telekom. (2024). *Tarihçe*. 04 9, 2024 tarihinde Türk Telekom: <https://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/tr-tr/turk-telekom-grubu/turk-telekoma-yatirim/sayfalar/tarihce> adresinden alındı
- Türk, Y. Z. (2014). *Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Analizi*. T.C. Kalkınma Bakanlığı, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- Türkçimento. (2024). *Çimento ve Klinker İstatistiği*. 02 3, 2024 tarihinde https://www.turkcimento.org.tr/tr/haber_detay/cimento-ve-klinker-istatistikleri adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri bakanlığı. (2023). *ABD Ekonomisi*. 03 15, 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri-ekonomisi.tr> adresinden alındı.
- Türkiye Petrolleri. (2023). *Türkiye Petrolleri*. 03 16, 2024 tarihinde Akaryakıt Fiyatları Politikası: <https://www.tppd.com.tr/faaliyet-alanlari/yakit-fiyatlari/akaryakit-fiyatlari-politikasi/18> adresinden alındı
- Türkşeker. (2017). *Türkiye Şeker Fabrikaları*. 02 15, 2024 tarihinde <http://www.turkseker.gov.tr/> adresinden alındı
- Uçar, M., & Karakaya, A. (2014). Yönetmel Reformlar Perspektifinden Türkiye’de Yönetimin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

- Ulucan, A., & Tarım, A. (1997). Petrol Ürünlerinin Deniz Yoluyla Taşınmasında Maliyet Minimizasyonu: Petrol Ofisi A.Ş. için Karışık Tamsayı Programlama Uygulaması. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Uz, A. (2007). Kamu-özel ortaklığı/public-private partnership (ppp) (kavram ve hukuksal çerçeve. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Uzuner, B. Z., & Ilıcalı, M. (2023). Kent İçi Raylı Sistemlerde Yeni Teknolojilerin İncelenmesi: Lastik Tekerlekli Raylı Sistem. *Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*.
- Veditz, L. A. (1993). *Manş Tüneli-Bir Örnek Olay İncelemesi*. ABD Endüstrisi Koleji.
- Volkswagen. (2008). *Volkswagen Cronicle*.
https://web.archive.org/web/20101216072143/http://www.volkswagenag.com/vwag/vwcorp/info_center/en/publications/2008/05/chronicle.-bin.acq/qual-BinaryStorageItem.Single.File/HN7e_www2.pdf adresinden alındı
- Walker, & Smith. (2011). YİD projeleri: Teşvikler ve verimlilik. *Kalkınma Ekonomisi Dergisi*.
- Wilson, W. (1887). The Study Of Administration, *Political Science Quarterly*. (2), 197-222.
- Wright, T. (2000). *The British Political Process: An Introduction*, London, England: Routledge.
- Yalçinkaya, G. (2018). *Kamu Mali Yönetimi Çerçevesinde Üniversite Döner Sermaye İşletmelerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yarrow, G. (1999). *A Theory of Privatization or Why Bureacrats are stil in Business*. World Development.

YDS. (2000). *Yapı Denetim Sistemi*. <https://yds.csb.gov.tr/pages/login> adresinden alındı

Yıldız, A. (2007). Osmanlı İmparatorluunun Borçlanmasında Yabancı Sermayenin Etkisi. *İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*.

Yılmaz, A. (2005). Neo-Liberal Dönüşüm Sürecinde Türkiye'de Devlet Toplum İlişkileri, Toplumsal Sınıf Merkezli Bir Yaklaşım. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.

Yurtsever. (2024). *TCDD'de Özelleştirme Hız Kesmeden Devam Ediyor*. 03 14, 2024 tarihinde Yurtsever: <https://yurtsever.org.tr/2024/tcddde-ozellestirme-hiz-kesmeden-devam-ediyor-525392/> adresinden alındı